



Uskontokuntiin kuulumattomien vanhempien kokemuksia lastensa yhdenvertaisuuden toteu- tumisesta peruskoulussa

Miia Jansson, Johanna Kälkäjä

Laurea-ammattikorkeakoulu

Uskontokuntiin kuulumattomien vanhempien kokemuksia lastensa yhdenvertaisuuden toteutumisesta peruskoulussa

Miia Jansson, Johanna Kälkäjä
Sosionomi AMK
Opinnäytetyö
Joulukuu, 2024

Miia Jansson, Johanna Kälkäjä

Uskontokuntiin kuulumattomien vanhempien kokemuksia lastensa yhdenvertaisuuden toteutumisesta peruskoulussa

Vuosi

2024

Sivumäärä

83

Opinnäytetyön aiheena oli selvittää uskontokuntiin kuulumattomien vanhempien kokemuksia lastensa yhdenvertaisuuden toteutumisesta peruskoulussa. Toimeksiantajana toimi Vapaa-ajattelijain Liitto ry. Tarkoituksena oli tutkia vanhempien näkemyksiä siitä, altistuvatko uskontokuntiin kuulumattomien perheiden lapset eriarvoisuuden ja ulkopuolisuuden kokemuksille peruskoulussa. Opinnäytetyö tutki vanhempien näkemyksiä siitä, voisiko oppilashuolto toimia lasten osallisuutta ja yhdenvertaisuutta lisäten. Tavoitteena oli tuoda uutta tietoa peruskouluissa työskenteleville sosiaalihuollon ammattilaisille sekä muille kouluissa toimiville ammattilaisille. Opinnäytetyö nosti aiemmin piilossa ollutta ilmiötä esiin.

Opinnäytetyö oli kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen yhdistelmä. Tutkimuksen aineisto kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella. Kyselylomake julkaistiin Facebookin Uskontokuntiin kuulumattomat vanhemmat - ryhmässä. Laadullinen osio analysoitiin aineistolähtöisellä, eli induktiivisella, sisällönanalyysillä. Määrällinen osio analysoitiin hyödyntämällä kvantitatiivisen tutkimuksen periaatteita.

Tietoperustassa käytiin aluksi läpi yhdenvertaisuuden ja osallisuuden käsitteitä. Tämän jälkeen perehdyttiin vähemmistöön, uskonnonvapauteen ja uskonnottomuuteen. Tietoperustaa tarkennettiin peruskouluympäristöön perus- ja ihmisoikeudellisesta näkökulmasta sekä oppilashuollon ja kouluissa tehtävän sosiaalityön kautta.

Tuloksista ilmeni että, vastaajat kokivat uskontokuntiin kuulumattomuuden vaikuttavan lastensa yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumiseen perusopetuksessa. Lisäksi tuloksista ilmeni vanhempien näkemys, etteivät koulut aina noudata asiaa koskevaa Opetushallituksen ohjetta. Vanhemmat kokivat, että oppilashuolto voisi toimia oppilaiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta lisäten.

Tulos kertoi, että uskontokuntiin kuulumattomien lasten yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen on kiinnitettävä enemmän huomiota, jotta heidän perus- ja ihmisoikeutensa toteutuisi peruskoulussa paremmin. Koulun ja vanhempien yhteistyötä tulisi kehittää. Opetushallituksen ohjeistuksen noudattaminen parantaisi uskontokuntiin kuulumattomien oppilaiden yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumista peruskoulussa.

Asiasanat: yhdenvertaisuus, osallisuus, uskonnonvapaus, oppilashuolto, peruskoulu

Miia Jansson, Johanna Kälkäjä

Experiences of Parents Who do not Belong to any Religious Denominations Regarding the Realisation of Equality for Their Children in Comprehensive School

Year

2024

Pages

83

The topic of this Bachelor's thesis was to find out the experiences of parents who do not belong to any religious denominations regarding the realisation of equality for their children in comprehensive school. The Union of Freethinkers of Finland was the commissioner in this thesis. The purpose was to investigate parents' views on whether children from families who do not belong to religious denominations are exposed to experiences of inequality and exclusion in comprehensive school. The thesis investigated parents' views on whether student welfare could work to increase children's inclusion and equality. The aim was to provide new information to social care professionals and other professionals working in comprehensive schools. The thesis brought to light a previously hidden phenomenon.

The thesis was a combination of quantitative and qualitative research. The research data were collected using an electronic questionnaire. The questionnaire was published in a Facebook group for parents not belonging to religious denominations. The qualitative section was analysed using inductive content analysis and the quantitative section with the methods of quantitative research.

In the theoretical background, the concepts of equality and inclusion, minorities, freedom of religion and non-religion were first reviewed. After this, the theoretical background focused on the comprehensive school environment from a fundamental and human rights perspective, as well as through student welfare and social work in schools.

The results showed that the respondents felt that not belonging to a religious denomination affects their children's realisation of equality and inclusion in comprehensive school. In addition, the results revealed the parents' view that schools do not always follow the relevant guidelines of the Finnish National Agency for Education. Parents felt that student welfare could work to increase the equality and inclusion of students.

The result showed that more attention needs to be paid to the equality and inclusion of children who do not belong to any religious denominations so that their fundamental and human rights are better realised in comprehensive school. Cooperation between the school and parents should be developed. Following the guidelines of the Finnish National Agency for Education would improve the realisation of equality and inclusion of students who do not belong to any religious denominations in comprehensive schools.

Keywords: equality, inclusion, freedom of religion, student welfare, comprehensive school

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Yhdenvertaisuus ja osallisuus.....	7
2.1	Yhdenvertaisuus peruskoulussa	8
2.2	Osallisuus peruskoulussa	9
3	Vähemmistö	10
4	Uskonnonvapaus	11
5	Uskonottomuus.....	13
6	Peruskoulu.....	14
6.1	Peruskoulu perus- ja ihmisoikeudellisesta näkökulmasta	14
6.2	Elämäkatsomustieto ja vaihtoehtoiset tilaisuudet peruskoulussa	16
6.3	Peruskoulun oppilashuolto	18
6.4	Peruskoulussa tehtävä sosiaalityö	20
7	Opinnäytetyön toteutus	21
7.1	Tarkoitus ja tavoitteet	22
7.2	Opinnäytetyön yhteistyökumppani	22
7.3	Menetelmät ja aineiston keruu.....	24
7.4	Aineiston käsittely ja analyysi.....	28
8	Tutkimuksen tulokset	29
8.1	Määrällisen osion tulokset	29
8.2	Laadullisen osion tulokset	39
8.2.1	Tiedotus.....	40
8.2.2	Koulun käytännöt ja ilmapiiri.....	41
8.2.3	Koulun ja kodin välinen yhteistyö.....	44
8.2.4	Elämäkatsomustiedon opetus	45
8.2.5	Osallisuus	47
8.2.6	Yhdenvertaisuus	51
9	Yhteenveto ja johtopäätökset.....	54
10	Pohdinta	58
10.1	Opinnäytetyön prosessi, eettisyys ja luotettavuus	61
10.2	Aiheen ajankohtaisuus ja jatkotutkimusehdotukset	63
	Lähteet.....	66
	Kuviot	75
	Liitteet	76

1 Johdanto

Opinnäytetyö tutkii uskontokuntiin kuulumattomien vanhempien kokemuksia lastensa yhdenvertaisuuden toteutumisesta peruskoulussa. Tarkoituksena on selvittää vanhempien näkemyksiä siitä, altistuvatko uskontokuntiin kuulumattomien perheiden lapset eriarvoisuuden ja ulkopuolisuuden kokemuksille peruskoulun aikana. Opinnäytetyö tutkii vanhempien kokemuksia siitä, kokevatko uskontokuntiin kuulumattomien perheiden lapset syrjintää peruskoulun arjessa ja erilaisissa kouluaikaan sijoittuvissa tapahtumissa. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään vanhempien näkemyksiä siitä, voiko uskontokuntiin kuulumattomien lasten yhdenvertaisuutta ja osallisuutta tarvittaessa parantaa oppilashuollon avulla. Mielenkiinnon kohteena on oppilashuollon mahdollisuudet peruskoulun yhdenvertaisuuden ja osallisuuden rakentajana. Tavoitteena on tuottaa uutta tietoa peruskouluissa työskenteleville sosiaalialan ammattilaisille, sekä myös muille koulussa toimiville ammattilaisille. Lisäksi opinnäytetyö pyrkii toimimaan niin peruskoulun kuin yhteiskunnan rakenteisiin liittyvän kehityksen ja keskustelun tukena.

Sosiaalialan rooli yhteiskunnassa on tukea sosiaalista oikeudenmukaisuutta ja yhdenvertaisuutta. Sosiaalialan keskeisiä tavoitteita ovat syrjäytymisen ennaltaehkäisy, osallisuuden lisääminen sekä yhteisöjen vahvistaminen ja voimaannuttaminen. Yhteiskunnallisen muutoksen myötä sosiaalialan ammattietiikan tärkeys korostuu. Asiakkaan ihmisarvon puolustaminen on osa sosiaalialan eettistä osaamista. Niin ikään asiakkaiden tarpeiden tunnistaminen ja asiakaslähtöiset palvelut ovat tärkeä osa sosiaalialan kehitystä. (Sosionomi tuottaa hyvinvointia... 2017, 30-31.) Sosiaalihuoltoa säätelevän sosiaalihuoltolain (1301/2014) 1 §:n mukaan:

”Tarkoituksena on edistää ja ylläpitää hyvinvointia sekä sosiaalista turvallisuutta ja vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta.”

Nämä tavoitteet ohjaavat sosiaalihuollon ammattilaisen koko työnkuvaa. Opinnäytetyön tuloksena voi syntyä uusia, tärkeitä huomioita kasvatus- ja hyvinvointityöhön liittyen. Opinnäytetyö voi nostaa esiin ajankohtaista ja arvokasta tietoa, jonka avulla peruskoulun toimintaympäristöä ja käytäntöjä voidaan kehittää tukemaan yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteuttamista nykyistä paremmin. Opinnäytetyö voi tuoda kouluissa toimiville sosiaalihuollon asiantuntijoille uuden näkökulman, josta havainnoida oppilaiden yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen vaikuttavia tekijöitä.

Yksi peruste aiheen valinnalle on myös sen ajankohtaisuus. Esimerkiksi uusin Nuorisobarometri 2023 käsittelee nimenomaan katsomusaiheita. Uskonnottomuuden ja uskontokuntiin kuulumattomuuden kasvu suomalaisessa yhteiskunnassa heijastuu myös yksilöiden ja yhteisöjen arkeen. Julkisessa uutisoinnissa ja keskustelussa on viime vuosien aikana puitu runsaasti koulujen uskonnollisiin tilaisuuksiin ja uskonnon harjoittamiseen liittyvää toimintaa. Aiheesta ei ole

juurikaan aiempaa tutkimusta, joten työtä siivittää halu tuoda näkyväksi yhden katsomuksellisen vähemmistön, eli uskontokuntiin kuulumattomien lasten, kokemuksia peruskouluun liittyen heidän vanhempiansa kertomana.

Opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimii Vapaa-ajattelijain liitto ry. Yhdistys toimii uskontottomien etu-, ihmisoikeus- ja kulttuurijärjestönä. Vapaa-ajattelijain liiton toiminnan yksi tavoite on tehdä yhdenvertaisuuteen liittyvää vaikuttamistyötä. (Vapaa-ajattelijat 2024a.) Vapaa-ajattelijain liitto on kiinnostunut kaikesta tiedosta, jolla sen toimintaan liittyviä edistämistoimia on mahdollista tukea. Yhdistys kertoi olevansa kiinnostunut opinnäytetyön avulla esiin saatavasta tiedosta uskontokuntiin kuulumattomien yhdenvertaisuuden toteutumiseen liittyen. (Ylikoski, 2024.)

2 Yhdenvertaisuus ja osallisuus

Yhdenvertaisuus on ihmisen perus- ja ihmisoikeus. Perustuslain (731/1999) mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa syrjiä tai asettaa eriarvoiseen asemaan minäkään yksilöön liittyvän syyn perusteella kuten iän, sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen, uskonnon tai uskontottomuuden, vammaisuuden tai kansalaisuuden takia. (Oikeusministeriö 2024.) Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) tarkoitus on yhdenvertaisuuden edistämisen lisäksi estää syrjintää ja turvata syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa.

Yhdenvertaisuutta voidaan ajatella muodollisena ja tosiasiallisena yhdenvertaisuutena. Muodollinen yhdenvertaisuus on sitä, että ihmisiä kohdellaan aina samalla tavalla ottamatta huomioon heidän yksilöllisiä lähtökohtiaan. Tosiasiallisella yhdenvertaisuudella tarkoitetaan sitä, että samanlaisen kohtelun sijaan voidaan ottaa huomioon ihmisten lähtökohtien vaikutus hänen elämäänsä. Tällöin yhdenvertaisuuden edistämiseksi voi olla tarpeen erilaisten kohtuullisten mukautusten toteuttaminen. (Yhdenvertaisuus 2024.) Esimerkiksi syrjinnälle alttiin ryhmän yhdenvertaisuuden toteutuminen voi vaatia ryhmän erityistarpeiden huomioimista. Tätä kutsutaan nimellä positiivinen erityiskohtelu. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2024a.)

Osallisuutta voidaan tarkastella yksilö-, yhteiskunta- ja politiikkatasolla. Yksilötasolla osallisuus on kokemus, jonka syntyminen mahdollistuu, kun ihminen tuntee kuuluvansa itselleen merkitykselliseen yhteisöön. Yhteiskunnallisella tasolla osallisuus varmentaa mahdollisuuksien ja oikeuksien toteutumista. Myös ihmisten keskinäinen vuorovaikutus on osallisuutta. Poliittisella tasolla osallisuus näkyy ihmisten yhteiskunnallista osallistumista ja osallisuutta edistävissä toimenpiteissä. Erilaisilla toimijoilla, kuten peruskoululla, on tärkeä rooli lasten osallisuuden vahvistamisessa. Ihmisten mukaan ottaminen palveluiden suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin vahvistaa osallisuutta. Yksilön oma toimijuus ja sen tukeminen edistää omalta osaltaan osallisuutta. (THL 2024a.)

Osallisuus on siis kokemusta kuulumisesta johonkin. Myös kuulluksi tulemisen kokemus on osallisuutta: ihminen tuntee olevansa tärkeä osa kokonaisuutta, jossa hän voi myös luottaa siihen, että tulee kuulluksi ja nähdyksi omana itsenään. Osallinen ihminen kokee voivansa vaikuttaa oman elämänsä kulkuun. Myös yhteisiin asioihin vaikuttaminen on osalliselle ihmiselle mahdollista. Ihminen voi luottaa siihen, että myös ristiriitaiset asiat pystytään ratkaisemaan. Osallisuuden kokemus tukee ihmisen uskoa mahdollisuuksien olemassaoloon. (THL 2023.)

2.1 Yhdenvertaisuus peruskoulussa

Oppinäytetyö tarkastelee yhdenvertaisuutta ja sen toteutumista peruskoulussa. Yhdenvertaisuuslain 6 § velvoittaa koulutuksen järjestäjää huolehtimaan yhdenvertaisuuden toteutumisesta. Oppilaitoksen ja koulutuksenjärjestäjän vastuulla on selvittää, minkälaisia vaikutuksia sen toiminnalla on eri väestöryhmiin ja toteutuuko yhdenvertaisuus oppilaitoksen toiminnassa. Jos yhdenvertaisuuden toteutumisessa havaitaan puutteita, on oppilaitoksen suoritettava tarvittavat toimenpiteet yhdenvertaisuuden toteutumiseksi. Oppilaitoksella on oltava yhdenvertaisuussuunnitelma siitä, miten yhdenvertaisuutta edistetään. Myös oppilailla ja heidän huoltajillaan on oltava tilaisuus esittää kantansa yhdenvertaisuuden edistämisestä.

Suomessa peruskoulu on merkittävässä roolissa jokaisen lapsen ja nuoren elämässä. Koulu on yksilöistä muodostuva yhteisö, jossa yksilöön liittyvät ongelmat ovat usein koko yhteisöä koskettavia, jolloin niitä ei myöskään yksilötasolla voida korjata. Peruskouluikäiset ovat syrjäytymisnäkökulmasta tarkasteltuna riskialttiissa elämänvaiheessa. Onnistuessaan tehtävässään peruskoulu tuo yksilön elämään oppimisen lisäksi hyvinvointia, yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. Epäonnistuessaan se voi toiminnallaan lisätä sosiaalista eriarvoisuutta ja syrjäytymisen riskiä. Ehkäisevän lastensuojelun näkökulmasta koulu on ideaalinen toimintakenttä, jossa koko ikäryhmä on saavutettavissa. Erityisen koulusysteemistä yhdenvertaisuuden näkökulmasta tekee se, että sillä on taipumus tasata sosiaalista eriarvoisuutta. Vaikka lähtökohtana voidaan pitää sitä, että heikommassa sosiaalisessa, kuten vähemmistöasemassa, tai taloudellisessa asemassa olevat ovat syrjäytymiselle alttiimpia, ei korkeampi sosiaalinen status tarjoa suojaa lapsille tai nuorille koulumaailman sosiaalisilta ongelmilta. (Wallin 2011, 27-28.)

Mithikun (2023, 223-224.) näkemyksen mukaan yhdenvertaisuuden tarkastelun ja kehittämisen tulisi lähteä siitä, että arvioidaan nykytilanne sekä se, mitä voidaan tehdä sen parantamiseksi. Nuorisobarometriin vastanneista nuorista 90 % oli sitä mieltä, että erilaiset katsomukset ja uskonnot saavat näkyä myös kouluissa. Mithiku pohtii kirjoituksessaan sitä, huomioidaanko eri katsomusten edustajat yhdenvertaisesti koulumaailmassa ja miten heidän identiteettinsä rakentumista ja osallisuutta tuetaan. Onko kaikilla todellisuudessa yhdenvertainen mahdollisuus tuoda, tai olla tuomatta, esiin omaa katsomustaan?

2.2 Osallisuus peruskoulussa

Peruskoulun toiminnassa osallisuus on tärkeässä osassa. Osallisuus mainitaan peruskoulun toimintaa ohjaavassa opetussuunnitelmassa useissa eri kohdissa. Sen mukaan osallisuus näkyy esimerkiksi koulun toimintakulttuurissa. Peruskoulun toimintakulttuurin tavoitteisiin kuuluu osallisuuden edistäminen. Koulu itsessään toimii dialogin avulla kehittyvänä oppivana yhteisönä. Koulu yhteisö vahvistuu esimerkiksi yhdessä tekemällä ja osallisuuden kokemuksia kartuttamalla. Yhteisö tukee oppilasta luomaan itsestään myönteisen ja realistisen kuvan. (OPH 2024a.)

Toiminnassa tuetaan myös vertaissuhteiden rakentumista, myönteisten yhteisten kokemusten syntymistä ja vahvistetaan oppilaan merkityksellisyyden tunnetta yhteisön jäsenenä. Koulu yhteisössä vallitseva kannustava ilmapiiri vahvistaa oppilaan omaa toimijuutta. Luottamusta rakennetaan kohtelemalla kaikkia oikeudenmukaisesti sekä huomioimalla ja kuulemalla jokaisen oppilaan kokemus. Perusta oppilaan kasvuksi muodostuu osallisuutta edistämällä ja ihmisoikeuksia kunnioittamalla, sekä peruskoulun demokraattisella toimintakulttuurilla. (OPH 2024a.)

Myös kouluhyvinvoinnin näkökulmasta osallisuus on keskeinen käsite. Lapsille koulu on paikka, jossa heidän osaamistaan ja kehitystään arvioidaan koko ajan. Jos tähän ympäristöön liittyy toistuvia kokemuksia epäreilisuudesta tai ulkopuolisuudesta, on se omiaan synnyttämään kouluvastaista asennetta. Suomalaiset nuoret kokevat omat vaikutusmahdollisuutensa koulumaailmassa vähäisiksi verrattuna muihin Euroopan maihin. Muihin Pohjoismaihin verrattuna suomalaiset nuoret myös osallistuvat oppilaskuntatoimintaan ja muihin koulun hallintoelinten toimintaan merkittävästi vähemmän. (Harinen & Halme 2012, 44-46.)

Vähäisestä osallistumisesta huolimatta, suomalaiset nuoret pitävät osallisuutta tärkeänä. Suomessa lasten ja nuorten osallisuus kouluissa näyttää painottuvan opetussuunnitelman ulkopuoliseen toimintaan kuten juhlien, retkien ja teemapäivien suunnitteluun. Tämän kaltainen toiminta tarjoaa toki paljon mukavia yhdessä olon ja tekemisen hetkiä, mutta ei yksin riitä tuomaan kokemusta täysivaltaisesta toimijuudesta. Kouluviihtyvyyden kannalta oppilaiden mahdollisuus monipuoliseen osallistumiseen on avaintekijä. Osallistuminen päätöksentekoon, tasarvoisuuden kokemukset ja oman osaamisen näyttäminen ovat tärkeiksi koettuja tekijöitä oppilaan osallisuuden kokemuksessa. (Harinen & Halme 2012, 44-46.)

3 Vähemmistö

Vähemmistö-käsitteestä ei ole kansainvälisellä tasolla päästy yhteisymmärrykseen. Tästä syystä vähemmistöjä koskevissa kansainvälisissä sopimuksissa tai asiakirjoissa ei ole määritelty vähemmistöjä, joita näillä sopimuksilla suojataan. Asiakirjoista on kuitenkin luettavissa, että vähemmistömääritelmää käytetään, kun puhutaan kansallisista, etnisistä, kulttuurisista, kielellisistä tai uskonnollisista vähemmistöistä. (Ihmisoikeusliitto 2024a.) Tieteen termipankin (2022) mukaan vähemmistö on pienempi ryhmä, joka eroaa alueen enemmistöryhmästä.

YK:n ihmisoikeusjulistuksen 1. artiklan mukaan kaikki ihmiset ovat syntymästään lähtien vapaita ja tasavertaisia niin arvoltaan kuin oikeuksiltaan (Suomen YK-liitto 2024). Ihmisoikeudet kuuluvat kokonaisuudessaan aivan jokaiselle ihmiselle jo hänen ihmisyytensä tähden (Koi-vurova & Pirjatanniemi 2014, 29). Näin ollen ihmisoikeuskysymyksissä ei tulisi tehdä erottelua vähemmistöjen ja enemmistöjen välillä tilastojen tai lukujen pohjalta. (Ylikoski 2017, 168.) Kansainvälisen ihmisoikeusnormiston näkyvimpiä osia ovat myös vähemmistöoikeudet, jotka turvaavat vähemmistöjen oikeutta erilaisuuteen (Pentikäinen 2014, 222-237).

Ylikoski (2006) kuvaa uskonnottomia moninaiseksi ja moniarvoiseksi katsomukselliseksi ryhmäksi, jolla tulisi olla samat yhdenvertaiset oikeudet, kuin erilaisilla uskonnollisilla ryhmillä on. Vähemmistöpoliittisesta näkökulmasta tarkasteltuna, uskonnottomia voidaan pitää varsin suurena vähemmistönä (Ylikoski 2017, 168). Tilastokeskuksen mukaan heitä oli vuonna 2023 33,6 % koko väestöstä (Tilastokeskus 2024). Peruskoulun oppilasmääriä tarkastellessa voidaan havaita, että peruskoulussa uskontokuntiin kuulumattomat ovat vähemmistöasemassa. Vuonna 2023 uskontokuntiin kuulumattomia peruskouluikäisiä lapsia oli Tilastokeskuksen mukaan hie-man yli 23 % koko peruskoulun oppilasmäärästä. (Rantakari 2024.)

Niin ikään elämänkatsomustiedon valinneet oppilaat muodostavat katsomuksellisen vähemmistön (OPH 2024b). Vuonna 2018 uskontokuntiin kuulumattomia peruskouluikäisiä oli 16 % koko oppilasmäärästä (Rapo 2024). Elämänkatsomustiedon yhteenlaskettu oppilasmäärä kaikissa alakouluissa oli vuonna 2018 kuitenkin vain 8,5 % oppilaista ja yläkouluissa 6 % oppilaista (Poranen 2024). Lisäksi alueellista vaihtelua esiintyy todella paljon, sillä esimerkiksi vuonna 2017 Helsingissä lähes joka viides (eli lähes 20 %) oppilas opiskeli elämänkatsomustietoa (Var-mavuori 2017).

Vähemmistöaseman vaikutuksista ihmisen hyvinvointiin tiedetään paljon. Esimerkiksi käsite vähemmistöstressi liittyy vähemmistöasemassa olevien kokemuksiin heidän hyvinvointiaan heikentäen. Kokemus syrjinnästä ja sen aiheuttama pelko, häpeä ja salaaminen saattaa altistaa ylimääräiselle pitkäkestoiselle stressille. Ihminen, joka kuuluu vähemmistöön, voi sisäistää leimaavat sosiaaliset asenteet ja tuntea negatiivisia tunteita itseään kohtaan. Vähemmistöön kuuluva ihminen voi kokea olevansa vähempiarvoinen kuin muut. Vähemmistöstressi liitetään useimmiten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin. Se koskettaa kuitenkin myös muita

vähemmistöjä, kuten etnisiä, kulttuurisia, kielellisiä ja katsomuksellisia vähemmistöjä. (Jaskari & Keski-Rahkonen 2021.)

4 Uskonnonvapaus

Uskonnon- ja omantunnonvapaus on ihmisoikeus. Sen koetaan olevan vanhin kaikista perusoikeuksista. (Hakalehto & Helander 2021, 117.) Ihmisoikeuksien perusasiakirja on YK:n yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus, joka hyväksyttiin yksimielisesti YK:n yleiskokouksessa vuonna 1948. Se on ensimmäinen lainopillinen asiakirja, joka turvaa kaikille maailman ihmisille kuuluvia perustavanlaatuisia vapauksia ja oikeuksia. Ihmisoikeudet muodostavat kokonaisuuden, jossa jokainen oikeus ja vapaus on tasaveroinen ja yhtä tärkeä. Muita keskeisiä ihmisoikeuksia ovat esimerkiksi oikeus elämään, oikeus vapauteen, oikeus tasavertaiseen kohteluun lain edessä sekä sananvapaus. (UNRIC 2023.)

Yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen perusteella on laadittu kaksi kansainvälistä yleissopimusta: kansalisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (8/1976), eli KP-sopimus ja taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus, eli TSS-sopimus. Uskonnonvapaudesta säädetään KP-sopimuksen 18 artiklassa. Uskonnonvapaudesta säädetään myös muissa kansainvälisissä sopimuksissa, kuten esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen (63/1999) 9. artiklassa. Sen lisäksi, että uskonnonvapaus on kansainvälisten sopimusten suojaama ihmisoikeus, niin se on myös Suomen perustuslain 2 luvun 11 §:n turvaama perusoikeus. Perustuslain 11 § määrittelee seuraavasti:

”Jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Uskonnon- ja omantunnon vapautteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kuukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.”

Uskonnonvapauteen, kuten muihinkin ihmis- ja perusoikeuksiin, liittyy olennaisesti myös Suomen perustuslain 22 §, joka määrää julkista valtaa turvaamaan niin ihmisoikeuksien kuin perusoikeuksien toteutumisen. Uskonnonvapaudesta säädetään myös YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa (60/1991). Ihmisoikeudet koskevat iästä riippumatta kaikkia ihmisiä, myös lapsia. Tätä turvaamaan laadittiin YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. Se hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa 1989 ja Suomi ratifioi sopimuksen 1991. (Lskl 2024a.)

Lapsen oikeuksien sopimuksen 14:s artikla turvaa lapsen oikeuden ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Lapsen oikeuksien sopimuksen tärkeimmät yleisperiaatteet, eli lapsen etu (3 artikla), lapsen oikeus saada näkemyksensä huomioduksi (12 artikla), syrjinnän kieltö (2 artikla) ja lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen (6 artikla) luovat

pohjan sopimuksen takaamille oikeuksille. Kansallisen lainsäädännön on noudatettava näitä yleisperiaatteita. Valtioiden tulee taata sopimuksessa määritellyt oikeudet kaikille lainkäyttövaltansa alaisille lapsille. (Lskl 2024b.)

Lapsen perus- ja ihmisoikeussuojan kehittyessä on korostunut lapsen oma uskonnonvapaus, eli oikeus tehdä itse päätöksiä liittyen omiin uskonnollisiin asioihinsa. Vanhempien tehtävänä on pääasiassa ohjata ja tukea lasta tämän oikeuden käytössä. Tällöin vanhempien on huomioitava lapsen ikä ja kehitystaso. Lisäksi vanhempien on kunnioitettava lapsen oikeutta ilmaista oma näkemyksensä ja varmistettava, että lapsen mielipide otetaan huomioon päätöksenteossa. Kansainväliset ihmisoikeussopimukset tunnustavat vanhempien oikeuden ohjata lasta uskonnonvapauden käyttämisessä, mutta eivät anna heille yksinoikeutta päättää lapsen puolesta, ellei laissa toisin määrätä. Riittävän kehitystason saavutettuaan lapsella on oikeus itse päättää, kuuluuko hän uskontokuntaan ja miten haluaa ilmaista uskontoaan. (Hakalehto & Helander 2021, 148.)

Lapsen uskonnollinen tausta huomioidaan myös lastensuojelulaissa (417/2007). Lastensuojelulain 4 § velvoittaa huomioimaan kaikissa lastensuojelullisissa toiminnoissa ensisijaisesti lapsen edun. Lain mukaan lapsen etua arvioitaessa on huomioitava toimintojen vaikutuksia esimerkiksi lapsen tasapainoiseen kehitykseen, hyvinvointiin, turvallisuuteen, osallistumiseen sekä hänen kielelliseen, kulttuuriseen ja uskonnolliseen taustaansa. Lastensuojelulain 3 § nostaa esiin käsitteen ehkäisevä lastensuojelu. Ehkäisevän lastensuojelun ytimessä on lapsen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin edistäminen ja turvaaminen sekä vanhemmuuden tukeminen. Ehkäisevää lastensuojelua toteutetaan kunnallisella tasolla esimerkiksi opetustoimessa. Lastensuojelulain 2 § velvoittaa kaikkia lasten kanssa työskenteleviä ammattilaisia tukemaan vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja tarjoamaan apua jo varhaisessa vaiheessa. Lastensuojelulaki raamittaa omalta osaltaan peruskoulussa toteutettavaa oppilashuoltoa (Honkanen & Suomala 2008, 40). Oppilashuoltoon sisältyvä koulukuraattorin työ kuuluu olennaisena osana kouluissa tehtävään ehkäisevään lastensuojelutyöhön (Kananaja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 302).

Uskonnonvapaus on siis useiden kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja Suomen perustuslain mukainen ihmis- ja perusoikeus. Käsitteenä se voidaan jaotella kolmeen eri osioon. Positiivinen uskonnonvapaus on vapautta harjoittaa uskontoa esimerkiksi rukoilemalla, osallistumalla jumalanpalvelukseen ja kertomalla muille uskonnostaan. Negatiivinen uskonnonvapaus on vapautta uskonnosta, eli vapaus olla osallistumatta uskonnonharjoitukseen ja kuulumatta mihinkään uskonnolliseen järjestöön. Negatiivinen uskonnonvapaus antaa esimerkiksi oppilaalle oikeuden olla osallistumatta uskonnolliseen tilaisuuteen. Positiivisen ja negatiivisen uskonnonvapauden lisäksi uskonnonvapauteen sisältyy valtion tasapuolinen suhtautuminen kaikkiin katsojasiin. Kaikki vakaumukset ovat tasa-arvoisia ja ihmiset ovat yhdenvertaisia uskonnosta tai vakaumuksesta riippumatta. (Uskonnonvapaus 2024.)

5 Uskonottomuus

Kun puhutaan uskonottomuudesta, puhutaan myös ihmisoikeudesta ja perusoikeudesta. Oikeus uskonottomuuteen turvataan YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa (Suomen YK-liitto 2024b). Myös lapsen oikeuksien sopimus turvaa lapsen oikeutta uskonottomuuteen (Lskl 2024b). Lisäksi uskonottomuus on turvattu myös Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja Suomen perustuslaissa, kuten aiemmin on todettu.

Käsitteenä uskonottomuus on laaja. Sillä voidaan kuvata monia erilaisia katsomussuuntauksia. (Sillfors 2020, 98-99.) Tieteen termipankki (2024) kertoo uskonottomuuden määritelmään kuuluvan uskontokuntaan kuulumattomuuden, uskonottomaksi identifioitumisen, epäuskon uskonnollisia uskomuksia kohtaan tai uskontoihin välinpitämättömyydellä suhtautumisen. Kuten uskonnollisuuteen, niin myös uskonottomuuteen voi liittyä henkisyys ja usko yli luonnolliseen. Edellä mainitut asiat eivät ole poissuljettuja, vaikka ihminen kokisi olevansa uskonoton. Uskonottomuuden voi myös sanoa olevan monimuotoista, sillä uskonottomat ihmiset eivät kuulu mihinkään yhtenäiseen ryhmään.

Uskonnotonta ajattelua on esiintynyt kautta koko historian, aina muinaisesta Intiasta ja antiikin ajasta lähtien (OPH 2024c). Suomessa uskonottomuus katsomuksellisenä vapautena on kehittynyt Suomen itsenäistymisen aikana vaiheittain. Ennen itsenäistymistä, eli Suomen suuriruhtinaskunnan aikana, ei uskonnonvapautta Suomessa virallisesti ollut olemassa. (Harjula, Annola & Ekholm 2021, 294-300.) Uskonottomia henkilöitä oli kuitenkin tuolloin jo olemassa (Ylikoski 2017, 162). Uskonottomuutta ei virallisesti tunnustettu, joten Suomen kansalaisen oli pakko olla kristitty (Ylikoski 2017, 162; Harjula, Annola & Ekholm 2021, 294-300). Tämä oli kansalaisuutta rajaava ehto. Itsenäistymisen jälkeen voimaantulleessa vuoden 1922 uskonnonvapauslain ansiosta ihminen sai oikeuden erota uskonnollisesta yhdistyksestä ilman, että liittyi johonkin muuhun seurakuntaan. Siviilirekisteri mahdollisti irtautumisen uskonnollisen yhdistyksen jäsenyydestä. (Harjula, Annola & Ekholm 2021, 294-300.)

Tämän päivän länsimaissa uskonottomuus on kasvussa. Varsinkin kaupungistuneet nuoret kokevat itsensä uskonottomiksi ja tehdyissä tutkimuksissa moni on kokenut olevansa ”henkinen muttei uskonnollinen”. Uskonnon tilalle on tullut muita tapoja toteuttaa henkisyyttä. Yhteen traditioon ja yhteisöön sitoutumisen sijalle on tullut yhdisteleväisyys ja yksilöllisyys. Uskonollisen opin sijaan ihmiset huomioivat omia kokemuksiaan aiempaa maallistuneemmin tavoin. Uskontotieteen tutkijat puhuvat sekulaarista henkisyudesta. Sen mukaan moraalinen, merkityksellinen ja henkinen elämä on mahdollista myös ilman uskontoa tai uskoa jumaliin. (Sillfors 2020, 98-99.)

Kuten länsimaissa yleisesti, myös Suomessa uskontokuntiin kuulumattomuus on ollut kasvussa. Vuonna 2000 uskontokuntiin kuulumattomia oli vain 12,7 % koko väestöstä (Ylikoski 2017, 167). Vuonna 2010 uskontokuntiin kuulumattomia oli jo yli miljoona. Vuonna 2017 uskontokuntiin kuulumattomien määrä oli kasvanut 1,45 miljoonaan. (Tilastokeskus 2018.) Vuonna

2023 uskontokuntiin kuulumattomia henkilöitä oli Suomessa 1 882 699, eli jo lähes 1,9 miljoonaa (Tilastokeskus 2024). Tämä on noin kolmasosa koko väestöstä (5 603 851). 2000-luvulla uskontokuntiin kuulumattomuus on kasvanut yli 20 %, joten voidaan puhua varsin suuresta yhteiskunnallisesta muutoksesta.

6 Peruskoulu

Tutkimus kohdistuu peruskouluun. Suomen perustuslain 16 §:n mukaan jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Sama lainkohta säätää myös oppivelvollisuudesta. Oppivelvollisuuslain (1214/2020) 2 §:n mukaan kaikki Suomessa vakinaisesti asuvat 7-18-vuotiaat lapset ovat oppivelvollisia. Perusopetuslain (628/1998) 4 §:n mukaisesti perusopetuksen järjestämisvastuu on kunnilla.

Perusopetusta toteuttava peruskoulu on jaoteltu yhdeksään luokka-asteeseen ja oppilaiden ikäjakauma peruskoulussa on 7-16-vuotiaat. Perusopetuksen tavoitteisiin sisältyy oppilaiden kasvun tukeminen ihmisenä ja yhteiskunnan jäsenenä. Myös elämän ja yhteiskunnassa toimimisen kannalta tarpeellisten tietojen ja taitojen opettaminen lukeutuu perusopetuksen tavoitteisiin. (OPH 2024d.)

6.1 Peruskoulu perus- ja ihmisoikeudellisesta näkökulmasta

Perusopetus tavoittelee oppilaiden yhdenvertaisuuden toteutumista (Arajärvi 2015, 46). Oppilaiden perus- ja ihmisoikeudet tulee huomioida myös perusopetuksessa. YK:n lapsen oikeuksien komitea on nostanut esiin lapsen oikeuksien toteutumisen tärkeyden eritoten kouluympäristössä. Komitean mukaan ihmisoikeuksien kunnioituksen tulee näkyä koulun toiminnassa. (Hakalehto 2015, 52.) YK:n lapsen oikeuksien komitea on suosittanut Suomea huomioimaan yleiskommenttinsa, joka koskee lapsen oikeuksien sopimuksen 29 artiklaa, eli koulutuksen tavoitteita (Hakalehto 2015, 81). Komitean yleiskommentti tuo esiin sen, että lapsen ihmisoikeudet eivät poistu hänen saapuessaan kouluun (YK:n lapsen oikeuksien komitea 2015). Komitea tähdentää, että koulun on tärkeää perehdyttää oppilaat ymmärtämään ihmisoikeuksien merkitys (Hakalehto 2015, 52). Komitean mukaan lasten tulisi nähdä ihmisoikeuksien toteutumista myös käytännön kouluympäristössä. Komitean antaman yleiskommentin mukaan ihmisoikeuskasvatus on koko elämän läpäisevä prosessi, jonka aloittamiseen liittyy lasten elämään ja kokemuksiin liittyviin arvoihin vaikuttavien ihmisoikeuksien tutkiminen (YK:n lapsen oikeuksien komitea 2015). Koulutyön lähtökohtana voidaan pitää oppilaan ihmisoikeuksien kunnioittamista (Hakalehto 2015, 52).

Opetushallituksen (OPH) laatima perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet on valtakunnallinen määräys, joka ohjaa paikallisten opetussuunnitelmien laadintaa (OPH 2024e). Opetussuunnitelman perusteiden tulee olla yhteneväiset ihmisoikeussopimusten, perustuslain ja

muun lainsäädännön kanssa (Hakalehto 2015, 56). Opetussuunnitelman perusteiden mukaan perusopetuksen vankkana perustana on niin elämän kuin ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Perusopetus opastaa elämän ja ihmisoikeuksien puolustamiseen ja ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Perusopetuksen kehittämistä ohjaavat pyrkimys tasa-arvoisuuteen ja yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumiseen. Opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti toteutetun perusopetuksen avulla oppilaalle kertyy pystyvyys ihmisoikeuksia kunnioittavaan maailmankansalaisuuteen. Perusopetuksen tavoitteena on kannustaa oppilaita toimimaan myönteisten muutosten aikaansaamiseksi. (OPH 2024a.)

Teoksessa *Lapsen oikeudet koulussa* Hakalehto (2015, 81-83.) toteaa kuitenkin, että perus- ja ihmisoikeudet ilmenevät opetussuunnitelman perusteissa lähinnä kevyenä mainintana. Ihmisoikeuksia eikä niiden merkitystä oppilaan arkeen avata. Hänen mukaansa perusopetuslain perusopetuksen tavoitteita sääävässä 2 §:ssä lähtökohdaksi on oppilaan näkökulman sijaan otettu yhteiskunnan näkökulma opetuksen tehtäviin liittyen. Hakalehdon mukaan tämä saattaa vaikuttaa siihen, ettei perus- ja ihmisoikeuksien huomiointi käytännön koulutyössä ole vielä kovinkaan järjestelmällistä. Ihmisoikeuskasvatuksen tulisi läpäistä koulun toimintaympäristö oppiaineet mukaan lukien kokonaisvaltaisemmalla tavalla, jotta koulu kehittyisi lapsen oikeuksien sopimuksen mukaiseksi paikaksi.

Ihmisoikeuskeskuksen mukaan ihmisoikeuskasvatuksen kehittämistä hankaloittaa, että sen koetaan jo nyt toteutuvan peruskoulussa hyvin. Opettajien ja rehtoreiden heikko osaaminen ihmisoikeuksiin sekä ihmisoikeussopimusten sisältöihin ja velvoitteisiin liittyen ei kuitenkaan tue tätä käsitystä. Ihmisoikeuskeskuksen selvityksen mukaan opettajien ihmisoikeuksiin liittyvää koulutusta tulisi edistää. Jotta perusopetussuunnitelman mukaista opetusta on mahdollista toteuttaa, vaatii se rehtoreilta ja opettajilta ihmisoikeustietämystä. Ihmisoikeuskasvatuksen toteutuminen vaatisi laaja-alaisia muutoksia niin koulun rakenteisiin ja opetusjärjestelyihin liittyen, kuin myös opettajien ja rehtoreiden asenteisiin liittyen. Lapsen edun mukainen lähestymistapa peruskoulun kehittämiseksi vaatii reilua keskustelua, jossa koulumaailman toimijoiden lisäksi otetaan huomioon koko yhteiskunta eri ryhmineen. (Lampinen 2014, 77-83.)

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksessa vuodelta 2017 on kiinnitetty huomiota samaan asiaan. Kertomuksen mukaan viranomaisten tietoisuus perus- ja ihmisoikeuksista on puutteellista. Tällöin niiden toteutuminen ja edistäminen viranomaisten toiminnassa jää vaillinaiseksi. Perus- ja ihmisoikeuksia käsittelevää koulutusta järjestetään lausunnon mukaan liian vähäisessä määrin. (Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus... 2018, 116.) Myös opetus- ja kulttuuriministeriö on kiinnittänyt asiaan huomiota. Se asetti vuonna 2020 ohjausryhmän, jonka tehtävänä oli mm. demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen edistäminen kouluissa ja oppilaitoksissa. (Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen... 2023, 10.)

Ohjausryhmän raportissa annettiin suosituksia, joista yksi koski demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen liittyvän koulutuksen lisäämistä opettajakoulutukseen. Suosituksissa kiinnitettiin huomiota tiedonpuutteeseen koskien vähemmistöryhmien keskuudessa toteutuvaa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta. Myös vanhempien roolia koulujen toiminnassa haluttiin kasvattaa. (Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen... 2023, 24-25.) Helsingin yliopiston (2019) julkaiseman uutisen mukaan epätietoisuus perus- ja ihmisoikeuksiin liittyen heikentää oppilaiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Tiedonpuutteen vuoksi kasvatusalan ammattilaisen voi olla vaikeaa tunnistaa tilanteita, joissa esiintyy esimerkiksi oppilaiden epätasa-arvoista kohtelua.

Suomen perustuslaki velvoittaa julkista valtaa turvaamaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Oppilaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen peruskoulussa on opetustoimen vastuulla ja kuuluu opettajien ja rehtoreiden työtehtäviin (Hakalehto 2015, 51). Lisäksi lastensuojelulain 2 § velvoittaa kaikkia lasten kanssa työskenteleviä ammattilaisia tukemaan huoltajia ja auttamaan perhettä jo varhaisessa vaiheessa. Peruskoulussa toteutetaan monin eri tavoin lastensuojelulain 3 a §:n mukaista ehkäisevää lastensuojelua, jonka avulla turvataan ja edistetään lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia.

Koulutuksen järjestäjän tulee järjestää oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) mukaista opiskelijahuoltoa yhteistyössä opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen kanssa. Peruskoulun oppilashuollon tarkoituksena on mm. edistää oppilaan hyvinvointia ja osallisuutta sekä vahvistaa yhteisöllisyyttä ja tukea koulun ja kodin yhteistyötä. Laki velvoittaa kaikkia peruskoulussa toimivia ammattilaisia toteuttamaan oppilashuoltoa. Oppilashuoltoon sisältyvät koulukuraattoripalvelut ovat osa myös lakisääteistä kouluun sijoittuvaa sosiaalihuollon palvelua (THL 2023). Näin perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen peruskoulussa on kaikkien koulun toimijoiden vastuulla.

6.2 Elämäkatsomustieto ja vaihtoehtoiset tilaisuudet peruskoulussa

Perusopetuslaki säätää perusopetuksesta. Sen 13 §:ssä säädetään uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksesta:

”Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle oppilaalle, joka ei osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, opetetaan elämäkatsomustietoa.”

Elämäkatsomustiedon opetusta tulee järjestää, jos siihen oikeutettuja oppilaita on opetuksen järjestäjän alueella vähintään 3 (OPH 2022a). Opetussuunnitelman perusteiden mukaan elämäkatsomustiedon opetus pyrkii edistämään oppilaan kykyä kasvaa itsenäiseksi, suvaitseväiseksi, vastuulliseksi ja arvostelukykyiseksi yhteisönsä jäseneksi. Tavoitteena on, että oppilas saavuttaa täysivaltaisen demokraattisen kansalaisuuden maailmassa, joka tällä hetkellä on

nopeassa muutoksessa ja jatkuvasti globalisoituvana. Elämäkatsomustieto omalta osaltaan kartuttaa monipuolisesti oppilaan katsomuksellista ja kulttuurista yleissivistystä. (OPH 2024g.)

Lisäksi se kehittää oppilaan kykyä eettisen ja kriittisen ajattelun ja toiminnan osalta. Elämäkatsomustiedon opetuksessa painotetaan ihmisen omaa kykyä vaikuttaa omaan ajatteluunsa ja toimintaansa. Avoimuus ja pohdiskelevaisuus ovat elämäkatsomustiedon opetuksen keskiössä. (OPH 2024g.) Elämäkatsomustietoa opetetaan oppilaiden vähyyden vuoksi yleensä yhdysryhmissä, joten yhdessä ryhmässä voi olla oppilaita koulun kaikilta luokilta. Elämäkatsomustiedon valinneiden oppilaiden opetus voidaan toteuttaa myös etäopetuksena tai heitä voidaan kyyditä toiseen kouluun elämäkatsomustiedon oppitunnille. (OPH 2022a.)

OPH on vuonna 2022 ohjeistanut erillisellä ohjeella perusopetuksen uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetusta ja esiopetuksen katsomuskasvatuksen järjestämistä sekä yhteisistä juhlista ja uskonnollisista tilaisuuksista esi- ja perusopetuksessa. Ohjeessa kerrotaan, miten perusopetuksen katsomusaineiden opettamisessa sekä yhteisten juhlien ja mahdollisten uskonnollisten tilaisuuksien ja toimitusten sekä niille vaihtoehtoisten toimintojen järjestämisessä tulee ottaa huomioon uskonnon- ja omantunnonvapauteen liittyvät perustuslain, perusopetuslain ja muun lainsäädännön vaatimukset. Lähtökohtana voidaan pitää sitä, että uskonnolliselle tilaisuudelle tulee järjestää vaihtoehtoinen tilaisuus. Tilaisuuden tulee olla luonteeltaan ja tavoitteiltaan mahdollisemman yhdenvertainen uskonnollisen tilaisuuden kanssa. (OPH 2022a.)

Ohjeen mukaan huoltajille on tiedotettava opetuksen yhteydessä järjestettävistä uskonnollisista tilaisuuksista ja toimituksista sekä niille vaihtoehtoisesta toiminnasta. Tilaisuuksien sisällöt on avattava riittävän yksityiskohtaisesti, jotta oppilaan huoltaja voi tehdä aidon valinnan siitä, mihin tilaisuuteen oppilas osallistuu. Huoltajalla on oikeus tehdä valinta tapauskohtaisesti. Koulun vastuulla on tiedottaa tilaisuuksista siten, että tiedotus saavuttaa oppilaan huoltajineen riittävän ajoissa. (OPH 2022a.)

Kouluaikaan järjestettäviä uskonnollisia tilaisuuksia ovat esimerkiksi uskonnolliset päivänavaukset, ruokarukoukset ja jumalanpalvelukset (Piirola 2016, 31). Toimi (2020, 62) kertoo pro gradu -tutkielmassaan, että kouluaikaan sidottua jumalanpalvelusperinnettä on perusteltu yhteisen kulttuuriperinnön vaalimisena. Kouluaikana toteutettavat uskonnolliset päivänavaukset ja jumalanpalvelukset nähdään edelleen jonkinlaisena osana koulun yhteistä toimintaa (Hokkanen 2010, 11-12). Mikään taho ei kuitenkaan velvoita järjestämään kouluaikana tilaisuuksia, joissa on uskonnollista sisältöä. OPH:n (2022a) ohjeen mukaan opetuksen järjestäjä voi päätyä myös siihen, ettei koulun työaikana järjestetä lainkaan uskonnollisia tilaisuuksia tai toimituksia. Varsinkin silloin, jos puutteet järjestelyissä aiheuttavat sen, ettei koulu pysty järjestämään toimintaansa opetushallituksen ohjeen tai lakien mukaisesti, tulisi opetuksen järjestäjän päätyä tähän vaihtoehtoon.

Suomen katsomuksellinen kenttä on viimeiset vuosikymmenet olleet suuressa muutoksessa mm. globalisaation, maahanmuuton ja sekularisaation, eli maallistumisen myötä (OKM 2022, 13). Muutokset näkyvät selkeästi esimerkiksi kirkon jumalanpalveluksen kävijämäärissä (Helsingin yliopisto, 2024). Vuonna 2017 muina kuin erityispyhinä, kuten jouluku, pääsiäinen ja konfirmaatio, jumalanpalveluksiin osallistui alle prosentti Suomen väestömäärästä (Pöyhönen 2018). Kirkon omista tilastoista käy ilmi, ettei lapsiperheillekään kirkossa käyminen ole kovinkaan tyypillistä: suurin osa perheistä käy kirkossa harvemmin kuin kerran vuodessa (Ylikoski, 2016). Myös uusin Nuorisobarometri tuo esiin sen, ettei ns. kulttuurikristillisyyttä enää kiinnosta nuoria (Kiilakoski & Happonen 2024, 28). Toimi (2020, 62) pohtii pro gradu -tutkielmassaan, keiden kaikkien suomalaisten perinnettä nimenomaan koulu-aikaan sidottu jumalanpalvelusperinne vaalii?

Rauhankasvatusinstituutti on laatinut oppilaitoksille suunnatun oppaan, jolla tavoitellaan yhdenvertaisuuden edistämistä koululaitoksissa. Oppaan yhtenä tehtävänä on auttaa yhdenvertaisuuslain mukaisen yhdenvertaisuussuunnitelman laatimisessa (Piirola 2016, 5). Oppaassa todetaan, että luterilaisen kulttuurin voimakas kietoutuminen kouluperinteisiin voi olla segregoivaa, sillä koulu-aikana toteutettava uskonnollinen yhteinen toiminta voi eristää sulkemalla ulkopuolelle muut kuin luterilaiset oppilaat (Piirola 2016, 31). Lisäksi kulttuurista monimuotoisuutta edustavat henkilöt koetaan usein erilaisina ja normista poikkeavina yksilöinä. He joutuvat muita useammin syrjinnän kohteeksi myös koululaitoksissa. (Itkonen & Talib 2013, 12.) Vähemmistöryhmiin kuuluvien nuorten on todettu kokeneen runsaasti syrjintään liittyviä kokemuksia (Renko, Larja, Liebkind & Solares 2012, 24).

OPH:n ohjeesta ilmenee, että koulun yhteisillä juhlilla ja tapahtumilla tavoitellaan koko koulun yhteisöllisyyden vahvistumista sekä kaikkien koulun oppilaiden ja henkilökunnan yhteenkuuluvuuden edistämistä. Myös oppilaan monipuoliseen kehittymiseen ja hyvinvointiin liitetyt tavoitteet tulee huomioida koulun toimintaa suunniteltaessa. Toisaalta peruskoulun työpäivään sijoitetut juhlat, uskonnolliset tilaisuudet ja toimitukset voivat olla sisällöltään sellaisia, että yksittäinen oppilas saattaa joutua poistumaan kesken juhlan tai jäämään kokonaan yhteisen tekemisen ulkopuolelle, jotta hänen perus- ja ihmisoikeuksiinsa kuuluva uskonnonvapaus tulisi turvatuksi. Koulun tulee huolehtia siitä, että oppilaan siirtyminen toiseen tilaan tapahtuisi hienotunteisesti ja huomiota herättämättä. Toiminnan järjestelyjen tulee olla sellaiset, ettei oppilaan leimautuminen ole mahdollista (OPH 2022).

6.3 Peruskoulun oppilashuolto

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki velvoittaa oppilaitoksen huolehtimaan opiskeluolosuhteiden saattamisesta peruskoulussa sekä toisen asteen koulutuksessa. Jatkossa tässä työssä käytetään termiä oppilashuolto, jolla viitataan perusopetuslaissa määriteltyyn oppilashuoltoon peruskoulussa.

Oppilashuollon tarkoitus on tukea oppilaan psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista hyvinvointia sekä oppimista. Oppilashuoltoa toteutetaan niin yhteisö- kuin yksilömuotoisena. Ensisijainen toteutusmuoto on ennaltaehkäisevää, yhteisöllistä oppilashuoltoa. Tällä tarkoitetaan koulun toimintakulttuuria, jolla pyritään edistämään oppilaan oppimista, terveyttä ja hyvinvointia, sosiaalista vastuullisuutta, vuorovaikutusta, osallisuutta sekä ympäristön terveellisyyttä, turvallisuutta ja esteettömyyttä. Yksilökohtainen oppilashuolto koostuu psykologi- ja kuraattoripalveluista sekä kouluterveydenhuollosta. Yhteisöllisestä oppilashuollosta se eroaa siten, että se on aina suostumukseen perustuvaa. (OPH 2024h.)

Oppilashuolto perustuu oppilashuoltosuunnitelmaan, josta vastaa opetuksen järjestäjä. Opetuksen järjestäjä on myös vastuussa siitä, että oppilailta ja huoltajilta on tieto oppilashuollon palveluista. Tärkeä osa oppilashuoltoa on myös varhainen tuki ja puuttuminen. Mikäli tarve oppilashuollon palveluille ilmenee, on oppilaitoksen vastuulla ohjata oppilas palveluiden piiriin. Oppilashuoltoon kuuluvien psykologi- ja kuraattoripalveluiden järjestäminen on sen hyvinvointialueen vastuulla, jonka alueella oppilaitos sijaitsee. (OKM 2024.)

Kaikissa kouluissa toimii oppilashuoltoryhmä, joka huolehtii oppilashuoltosuunnitelman ajantasaisuudesta ja päivittämisestä. Oppilashuoltoryhmän kokoonpano voi hieman vaihdella, mutta pääsääntöisesti siinä on oltava mukana vähintään opettajien, oppilaiden ja huoltajien edustajat, koulukuraattori ja -psykologi, kouluterveydenhoitaja ja koululääkäri sekä rehtori, vararehtori tai muu koulutuksen järjestäjän nimeämä henkilö, joka johtaa oppilashuoltoryhmää. Oppilashuoltoryhmä ei käsittele yksittäiseen oppilaaseen tarkentuvia asioita vaan se käsittelee asioita yleisellä ja yhteisöllisellä tasolla. Oppilashuoltoryhmä työskentelee ennaltaehkäisevällä otteella yhteisöllisyyttä edistäen. (THL 2024b.)

Oppilashuoltoryhmän vakinaisten jäsenten ohella on myös mahdollista, jopa suotavaa, hyödyntää myös muita koulussa työskenteleviä ammattilaisia yhteisöllisessä työssä. Esimerkiksi vahtimestarilta voi saada arvokasta tietoa fyysiseen oppimisympäristöön liittyvistä seikoista tai siistijältä koulun tiloissa ilmenevästä ilkeistä. Koulun ulkopuolisilta yhteistyötahoilta, esimerkiksi kunnan nuorisotyöltä, voi saada uusia näkemyksiä alueen lasten ja nuorten hyvinvoinnista. Koulun ulkopuolisilla yhteistyökumppaneilla voi olla arvokkaita näkemyksiä ja erilaista tietoa alueen lasten ja nuorten hyvinvoinnista. Osallistuminen yhteisölliseen oppilashuoltoon ja oppilashuoltoryhmän kokoukseen tekee myös koulun toimintaa tutuksi yhteistyökumppaneille. Samalla eri toimijat saavat mahdollisuuden tutustua toisiinsa ja kertoa omasta työstään, organisaatiostaan ja toimintakulttuuristaan. (Hietanen-Peltola, Laitinen, Autio & Palmqvist 2018, 18.)

THL:n mukaan jokaisella koulussa tai oppilaitoksessa työskentelevällä on velvoite edistää oppilaiden ja koko koulun yhteisön hyvinvointia yhdessä huoltajien kanssa. Kaikessa arjen toiminnassa tulee ottaa mukaan hyvinvoinnin edistämiseen liittyvät teemat. Tähän työhön tulisi

osallistaa kaikki oppilaitoksen henkilökunnan jäsenet. Erityinen vastuu on rehtorilla ja opettajilla ja se tulee ottaa huomioon kaikessa koulun arjen toiminnoissa mukaan lukien oppitunnit, välitunnit ja ruokailu. (THL 2024b.)

6.4 Peruskoulussa tehtävä sosiaalityö

Kuraattoripalvelut ovat sosiaalityötä koulun kontekstissa. Koulukuraattorit ry:n hallitus (2022) on täsmentänyt koulukuraattorin ja vastaavan koulukuraattorin tehtäväkuvaa suosituksillaan, joiden tarkoitus on yhdenmukaistaa kuraattoripalveluita ja niiden laatua. Suosituksissa kuraattoripalvelut on pyritty kuvaamaan sosiaalipalveluna. Suosituksilla on haluttu tuoda esille sosiaalihuollon asiantuntijuuden tärkeä merkitys opiskeluhuollon kokonaisuudessa. Tehtäväkuvaa on vuonna 2022 haluttu päivittää myös hyvinvointialueiden toiminnan käynnistymistä ajatellen. Tällä hetkellä kuraattoripalvelut ovat hyvinvointialueiden vastuulla.

Kuraattoripalvelujen tehtävä on tukea oppilaiden koulunkäyntiä ja tarjota siihen ohjausta. Pyrkimyksenä on luoda oikeudenmukainen kouluympäristö yhteisöihin ja rakenteisiin kohdentuvan työn kautta. (Koulukuraattorit ry:n hallitus 2022.) Sosiaalihuoltolain 2. luku käsittelee hyvinvoinnin edistämistä ja luvun 7 § määrittelee rakenteellista sosiaalityötä. Rakenteellinen sosiaalityö varmentaa sosiaaliseen hyvinvointiin ja sosiaalisiin ongelmiin liittyvän tiedon kulkua. Sen avulla sosiaalihuollon asiantuntemus tuodaan osaksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2024, 35-36.)

Rakenteellinen sosiaalityö tuottaa tietoa, joka koskee sosiaalihuollon asiakkaiden tarpeita ja niiden yhteiskuntaan liittyviä yhteyksiä. Asiakas- ja yhteisötyöstä kertyneen kokemuksen ja tiedon avulla tunnistetaan ihmisten hyvinvointiin vaikuttavia asioita ja parannetaan niiden huomioon ottamista kuntien ja hyvinvointialueiden suunnitteluun, valmisteluun ja päätöksentekoon liittyen. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2024, 35-36.) Yhteisöissä tehtävä rakenteellinen sosiaalityö tuottaa tietoa yksilöiden vahvuuksista ja myös päivittäisistä haasteista. (Lundy 2011, 271-272). Rakenteellisessa sosiaalityössä tulisi paljastaa epäkohtia ja myös poistaa niitä. (Mullaly 2007, 244.)

Rakenteellisen sosiaalityön tavoitteena on oikeudenmukaisuuden lisääminen, eriarvoisuuden vähentäminen sekä hyvinvoinnin lisääminen. Bob Mullaly (2007, 244) kannustaa tarkastelemaan yksilöiden ongelmia laajemmassa perspektiivissä sekä tutkimaan prosesseja, joilla ylläpidetään eriarvoisuutta. Rakenteellisella sosiaalityöllä voidaan vahvistaa yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja yhteisöihin kuulumisen sekä yhteiskuntaan kiinnittymisen mahdollisuuksia.

Koulussa tehtävä sosiaalityö on monipuolista. Peruskoulussa sosiaalityön asiantuntijana toimiva koulukuraattori toteuttaa työssään lapsi- ja nuorisososiaalityötä. Lisäksi hän toimii myös perhesosiaalityön ja yhteisösosiaalityön kentillä. Tärkeä osa koulukuraattorin työtä on toimia moniammatillisessa oppilashuoltoryhmässä ja tarpeen mukaan myös muissa ryhmissä. Yhtenä

tavoitteena työskentelylle on luoda oppilaiden ja koko kouluuyhteisön hyvinvointia tukevan toimintakulttuurin juurruttamista kouluun. Tässä työotteessa tulisi korostua moniammatillinen, ennaltaehkäisevä työote. (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 300-313.)

Sosiaalityön rakenteellinen asiantuntemus kehittyy silloin, kun se perustuu useiden toimijoiden yhteistyöhön ja sosiaalityöllä on paikka sekä yhteistyössä että siihen liittyvissä prosesseissa. Lisäksi työyhteisön tulee suhtautua positiivisesti sosiaalityön asemaan moniammatillisessa yhteistyössä ja sen toteuttamisessa. (Sirkka 2014, 132-133.)

Koulukuraattorin työhön liittyy myös yhteiskunnallisten muutosten tunnistaminen ja niihin reagoiminen, sillä ne todennäköisesti ilmenevät myös lasten ja nuorten elämässä (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 300-313). Velvoite sosiaalihuoltolain 7 §:n mukaiseen rakenteelliseen sosiaalityöhön koskee sosiaalihuollon ammattihenkilöitä, joten koulukuraattorin ja muiden kouluissa toimivien sosiaalihuollon ammattilaisten on työssään toteutettava myös rakenteellista sosiaalityötä.

Yhteiskunnan kehittyessä ja muuttuessa myös kouluissa toimivien sosiaalihuollon asiantuntijoihin on ilmaantunut uusia ammattinimikkeitä, kuten esimerkiksi koulusosionomi. Nivala ja Rynnänen kuvaavat kirjassaan *Sosiaalipedagogiikka* (2024, 317), että koulusosionomi voi työskennellä koulun yhteistyöntekijänä yhdessä koulukuraattorin kanssa, mahdollisesti jopa työparina. Yhteisöllisen oppilashuollon toteuttajana myös koulusosionomi voi edistää ja tukea koulun yhteisöllistä toimintakulttuuria. Kuten koulukuraattorin, myös koulusosionomin työhön liittyy sosiaalihuoltolain mukainen rakenteellinen ulottuvuus. Sen avulla ymmärrys oppilaiden elämäntilanteista ja niihin liittyvistä yhteiskunnallisista epäkohdista tuodaan julkisuuteen ja sitä kautta päätöksentekijöiden tietoon.

7 Opinnäytetyön toteutus

Opinnäytetyön aihe on ollut esillä julkisessa keskustelussa koko opinnäytetyöprosessin ajan. Keskustelua on käyty oppilaiden asemasta niin uskonnonvapauden, yhdenvertaisuuden kuin osallisuudenkin näkökulmasta. Julkiseen keskusteluun perustuen tutkimus lähtee olettamasta, että uskontokuntiin kuulumattoman oppilaan yhdenvertaisuus ei välttämättä täysin toteudu peruskoulussa. Kumpikin opinnäytetyön tekijöistä on uskontokuntiin kuulumaton ja aihe on kiinnostava myös henkilökohtaisella tasolla.

Sosiaalialan ammattietiikka ohjaa sosiaalialan ammattihenkilöitä pyrkimään yhdenvertaisuuden toteutumiseen. Opinnäytetyö kohdistuu yhteen sosiaalihuollon toimintaympäristöön, eli peruskouluun. Suomalaisessa yhteiskunnassa peruskoulu toimii äärimmäisen merkityksellisenä kasvu- ja kehitysympäristönä lapsille ja nuorille. Peruskoulussa opitaan esimerkiksi sosiaalisia taitoja, joiden myötä myös oppilaan sosiaalinen, psyykinen ja fyysinen hyvinvointi vahvistuu.

(Virtanen & Pelkonen 2023,13.) Peruskoulussa esiintyvät lasten ja nuorten yhteenkuuluvuuden tunnetta vahvistavat toiminnot myös kiinnittävät oppilaita kouluun (Virtanen & Pelkonen 2023, 61). Peruskoulussa sosiaalihuollon asiantuntijana toimii koulukuraattori (Kananoja, Läheteinen & Marjamäki 2011, 303).

7.1 Tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää uskontokuntiin kuulumattomien vanhempien kokemuksia siitä, miten heidän lapsensa yhdenvertaisuus ja osallisuus toteutuu peruskoulussa. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään vanhempien näkemyksiä siitä, voiko uskontokuntiin kuulumattomien lasten yhdenvertaisuutta ja osallisuutta tarvittaessa parantaa oppilashuollon keinoin. Sosiaalihuoltolain 7 §:n mukaisesti kouluissa tehtävään sosiaalityöhön liittyy olennaisesti velvoite rakenteelliseen sosiaalityöhön. Koulukuraattori edistää koko kouluyhteisön hyvinvointia kehittämällä koulussa vallitsevaa toimintakulttuuria ja luomalla hyvinvointia edistäviä käytäntöjä. Kuraattori osallistuu moniammatilliseen yhteistyöhön, raportoi havaintojaan oppilaiden hyvinvointitarpeista ja tukee oppilaiden osallisuutta kouluyhteisössä. Näin hän vaikuttaa oppilaiden ja kouluyhteisön hyvinvointia tukeviin rakenteisiin. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2024, 35-36.) Tutkimuskysymyksiä ovat:

- Kuinka uskontokuntiin kuulumattomat vanhemmat kokevat lastensa yhdenvertaisuuden toteutuvan peruskoulussa?
- Kuinka uskontokuntiin kuulumattomat vanhemmat kokevat koulun huomioivan toiminnassaan lastensa osallisuuden?
- Miten uskontokuntiin kuulumattomien lasten yhdenvertaisuutta ja osallisuutta voisi parantaa oppilashuollon keinoin?

Työn tavoitteena on tuottaa uutta tietoa peruskouluissa työskenteleville sosiaalialan ammattilaisille, sekä myös muille koulussa toimiville ammattilaisille. Lisäksi opinnäytetyö pyrkii toimimaan niin peruskoulun kuin yhteiskunnan rakenteisiin liittyvän kehityksen ja keskustelun tukena.

7.2 Opinnäytetyön yhteistyökumppani

Yhteistyökumppanina toimii Vapaa-ajattelijain Liitto ry. Se on uskonottomien edunvalvontaja ihmisoikeusjärjestö. Vapaa-ajattelijat, liitto ja sen paikallisyhdistykset, ajavat uskonottomien oikeuksia, puolustavat uskonnon- ja katsomuksenvapautta, edistävät yhdenvertaisuuden toteutumista ja pyrkivät poistamaan syrjintää. Liitto tukee sekulaarin yhteiskunnan ja kulttuurin kehittymistä sekä edistää uskonottomiin siviiliseremonioihin liittyviä palveluja. Vapaa-ajattelijain liitto tekee myös vaikuttamistyötä aloitteiden, kannanottojen ja lausuntojen muodossa tavoitteenaan yhdenvertaisuuden toteutuminen vakaumuksesta riippumatta. (Vapaa-ajattelijat 2024b)

Vapaa-ajattelijain liiton pyrkimysten kanssa yhteneväisiä tavoitteita on esiintynyt Suomessa jo 1800-luvun puolivälistä alkaen. Tuolloin uskonnonvapauden vaatiminen ja uskontokritiikki järjestäytyi Suomessa ensimmäisiä kertoja. Tämän seurauksena perustettiin Uskonnonvapaus ja suvaitsevaisuusyhdistys, jonka toiminnassa oli aktiivisesti mukana mm. Minna Canth. Keisarillinen Suomen Senaatti kuitenkin eväsi yhdistyksen toimiluvan. Seuraavien vuosikymmenten ajan perustettiin ja lakkautettiin useita uskonottomien yhdistyksiä. Uskonottomien yhdistyksille ei välttämättä annettu edes toimilupaa. Vapaa-ajattelijain liitto, alkuperäiseltä nimeältään Suomen Siviilirekisteriyhdistysten Keskusliitto, perustettiin vuonna 1937. (Vapaa-ajattelijat 2024c.)

Vapaa-ajattelijain liitto pitää yhtenä suurimpana saavutuksenaan elämänkatsomustiedon opetuksen saamista Suomeen vuonna 1985 (Vapaa-ajattelijat 2024c). Vapaa-ajattelijain liiton pääsihteeri teki vuonna 1978 kantelun YK:n ihmisoikeuskomitealle liittyen peruskoulun opetussuunnitelman mukaiseen uskonnon ja siveysopin opetukseen ja tästä alkoi uskonottoman oppiaineen muotoutuminen kohti nykyisenkaltaista elämänkatsomustietoa. (et-opetus.fi 2024.)

Kun opinnäytetyön idea oli alustavasti hahmottunut, oli löydettävä toimeksiantaja. Tavoitteena oli löytää yhteistyökumppani, jolla on aiheeseen liittyvää asiantuntemusta ja myös tarve aiheeseen liittyvälle uudelle näkökulmalle. Vapaa-ajattelijain Liiton tavoitteista ja strategiasta 2023-2026 käy ilmi, että yhdenvertaisuuden edistäminen uskonnosta tai vakaumuksesta riippumatta samoin kuin lasten ja nuorten oikeudet ovat Vapaa-ajattelijain Liiton toiminnassa ja tavoitteissa keskeisellä sijalla (Vapaa-ajattelijain Liitto ry 2023).

Yhteistyökumppanin kanssa käytiin sähköpostitse keskustelua ja yhdistys toi esiin yhdenvertaisuuslain lähtökohtana sen, että syrjimättömyys ei toteudu automaattisesti, vaan sitä pitää edistää suunnitelmallisesti ja systemaattisesti. Edistämistoimiin tarvitaan monipuolista tietoa tosiasiallisesta tilanteesta. Oppilaiden huoltajien kokemukset ovat tällöin olennaisen tärkeä tietolähde lasten ja opettajien kokemusten lisäksi. Tietoja tilanteen kehityksestä ja asianosaisten kokemuksista on syytä jatkuvasti päivittää ja vertailla eri tavoin saatuja tietoja keskenään. Liitolla on toki tietoa vanhempien kokemuksista ja mielipiteistä, mutta opinnäytetyön suunnitelma vaikutti Vapaa-ajattelijain liiton mielestä alusta alkaen hyödylliseltä. (Ylikoski 2024.) Vapaa-Ajattelijain liitto on tehnyt vuonna 2021 kyselyn koskien ET-opetusta sekä mahdollisia uskonnollisia tilaisuuksia ja niiden rinnakkaistilaisuuksia. Yhdistyksen toive opinnäytetyön suhteen oli, että siinä käsiteltäisiin näitä samoja teemoja.

7.3 Menetelmät ja aineiston keruu

Alkuvaiheessa opinnäytetyö oli suunniteltu toteutettavaksi kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Opinnäytetyön edetessä suunnitelma tarkentui siten, että tutkimukseen päätettiin sisällyttää myös määrällisen, eli kvantitatiivisen, tutkimuksen elementtejä. Näin opinnäytetyöstä muodostui laadullisen ja määrällisen tutkimuksen yhdistelmä, eli monimenetelmällinen tutkimus. Monimenetelmällisessä tutkimuksessa on mahdollista hyödyntää kumpaankin tutkimusmenetelmään kiinnittyviä aineistoja ja menetelmiä (Åkerblad & Seppänen-Järvelä 2024, Johdanto). Muutos sai alkunsa huomiosta, että osa tutkimuksen kannalta merkittävistä asioista oli paremmin saavutettavissa määrällisen tutkimuksen keinoin.

Monimenetelmällisyyden avulla on mahdollista sitoa tutkimukseen sekä laadullista että määrällistä tutkimusta. Monimenetelmällisyyden avulla voidaan hahmottaa selkeämmin monimutkaisia sosiaalisia ilmiöitä. Esimerkiksi erilaisten jännitteiden, paradoksien ja ristiriitojen havaitseminen, jotka liittyvät tutkittavaan ilmiöön ja erilaisiin aineistoihin mahdollistuu käyttämällä monimenetelmällisyyttä tutkimusmenetelmänä. Perusteena monimenetelmällisen tutkimusmenetelmän valinnalle voi olla esimerkiksi se, että siten on saavutettavissa muihin menetelmiin verrattuna syvempi, laajempi ja kokonaisvaltaisempi kuva tutkittavasta ilmiöstä. Monimenetelmällisyyden avulla saatava lisäarvo voi myös selkeytyä vasta tutkimusta tehdessä. (Åkerblad & Seppänen-Järvelä 2024, 3.)

Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen eroa kuvastamaan käytetään usein sitä, minkälaisiin kysymyksiin tutkimus vastaa. Laadullisen tutkimuksen osalta vastataan tyypillisesti kysymyksiin ”miten” ja ”miksi”, kun taas määrällisen tutkimuksen koetaan vastaavan lähinnä kysymyksiin ”mitä” ja ”missä määrin”. Monimenetelmällisyyden myötä tutkimuksessa on mahdollista esittää kummallekin tutkimusotteelle ominaisia kysymyksiä. Myös tämä on yksi peruste monimenetelmällisyyden valinnalle tutkimusmenetelmäksi. (Åkerblad & Seppänen-Järvelä 2024, 3.)

Yksi monimenetelmällisen tutkimuksen lähestymistavoista, eli paradigmoista, on transformatiivinen paradigma. Transformatiivisessa paradigmassa tutkija on jo alun alkaen sisäistänyt tiettyjä eettisiä arvoja. Tällöin monimenetelmällinen tutkimus on mahdollista kohdentaa siten, että itse tutkimus toimii sosiaalisen muutoksen, kuten sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja ihmisoikeuksien toteutumisen, tukena. Transformatiivisen lähestymistavan ominaisuus onkin muutos, jota edistetään jo tutkimusprosessin aikana sekä tutkimuksen valmistuttua. (Åkerblad & Seppänen-Järvelä 2024, 2.)

Åkerbladin ja Seppänen-Järvelän (2024, 3) mukaan monimenetelmällisyys on hyvin soveltuva lähestymistapa silloin, kun tutkitaan monimutkaisia sosiaalisia ongelmia. Kompleksisten ilmiöiden ja niin kutsuttujen viheliäisten ongelmien tarkastelussa monimenetelmällisyys on erittäin toimiva tutkimusote. Varsinkin viheliäisille ongelmille on tyypillistä useiden erilaisten

toisiinsa vaikuttavien systeemien olemassaolo sekä sosiaalisten ja institutionaalisten epävarmuuksien olemassaolo. Esimerkkejä viheliäisistä ongelmista ovat ilmastonmuutos, sosiaalinen ja taloudellinen eriarvoisuus, köyhyys, syrjäytyminen ja väkivalta. Kun tutkitaan viheliäisiä ongelmia, on tarpeen usein tarkentaa tutkimus haavoittuvassa asemassa oleviin ja käyttää sensitiivisiä tutkimuskäytäntöjä. (Åkerblad & Seppänen-Järvelä 2024, 3.)

Tutkimuksen pääpaino on laadullisessa tutkimuksessa. Lisäksi kartoitetaan ilmiön yleisyyttä vastaajien keskuudessa. Tästä syystä kyselylomakkeeseen laadittiin myös määrällisesti analysoitavia kysymysmalleja. Varsinkin taustakysymysten osalta määrällinen tutkimus tuottaa nopeasti analysoitavaa dataa. Käyttämällä määrällistä tutkimusta laadullisen rinnalla voidaan saada luotettavampaa tietoa (Kananen 2008, 11).

Määrällisen tutkimuksen avulla voidaan esimerkiksi selittää, kuvata ja kartoittaa ilmiöitä, jotka ovat yhteydessä ihmiseen tai ympäröivään luontoon. Tutkimuksen tulokset esitellään käyttämällä numeroita. Määrällisen tutkimuksen avulla voidaan selvittää, sisältyykö valittuun ilmiöön samankaltaisia toistuvia asioita. Tutkimuskysymys voidaan laatia siten, että se sisältää aiheeseen liittyvän ennakoivan hypoteesin. Määrällistä tutkimusta tehdessä aloitetaan tutkimuksen teko aiheeseen liittyviin teorioihin tutustumalla. Teoriapohjan avulla voidaan tuottaa tutkimuksen aihepiiriin liittyviä mitattavissa olevia asioita. (Vilkkä 2007, 26.)

Määrällisessä tutkimuksessa tiedon keruuseen käytetään kysymyksiä. Tutkimusta suunniteltaessa on hyvä kiinnittää huomiota kysymysten toimivuutta tukeviin tekijöihin. On tärkeää, että kyselyyn vastaava henkilö ymmärtää kysymykset oikein. Lisäksi vastaajalla on oltava kysymysten edellyttämää tietoa. Myös se, että vastaaja on halukas jakamaan kysymyksiin liittyvän tiedon tutkijalle, on tutkimuksen kannalta merkityksellistä. Edellä mainitut kyselyyn liittyvien ominaisuuksien toteutuessa, on kyselyn onnistuminen varmempaa. (Kananen 2008, 25-41.)

Kyselylomakkeeseen on mahdollista sijoittaa strukturoituja kysymyksiä, kuten vaihtoehtokysymyksiä ja asteikkokysymyksiä. Niissä vastausvaihtoehdot on aseteltu valmiiksi. Kvantitatiivisessa eli määrällisessä tutkimuksessa pyritään yleistämiseen. Tästä syystä kappalemäärät, eli frekvenssit eivät ole tutkimuksen kannalta merkityksellisiä. Tärkeää on huomioida se, mikä on kunkin muuttujan arvon osuus koko aineistosta. (Kananen 2008, 25-41.)

Määrällisen tutkimuksen tuloksista on hyvä muodostaa taulukoita. Näin toimimalla lukijalle voidaan antaa helposti luettavissa oleva, mutta silti yksityiskohtaista tietoa sisältävä yleiskuva analysoidusta aineistosta. (Valli 2015, Johdanto.) Frekvenssitaulukkoa käyttämällä voidaan koko aineiston sisältämä tieto esittää tiivistetyssä muodossa. (Kananen 2008, 25-41.)

Tutkimustulosten yleistäminen on kvantitatiivisen tutkimuksen tavoite ja ydin. Ajatuksena on se, että pieneltä joukolta asianomaisia kysytään tutkimuksen aiheeseen liittyviä kysymyksiä.

Kysymysten vastauksista muodostetaan yleistävät johtopäätökset, jotka sitten kuvaavat koko perusjoukkoa. Tähän kätkeytyy myös mahdollisuudet tutkimuksen virheellisyyteen. Ellei välittu joukko olekaan todellisen kohderyhmän mukainen, ovat saadut tuloksetkin virheellisiä. Tutkimukseen valikoituneen joukon tulisin olla kuin pienoismalli koko perusjoukosta. Tutkimuksessa tuleekin tarkastella myös työn luotettavuutta eli reliabiliteettia ja validiteettia. Tutkimuksissa ei aina onnistuta täydellisesti, sillä esimerkiksi kysymyksetkin voi jokainen vastaaja ymmärtää omalla tavallaan. Luotettavuuden esiin tuominen osoittaa kuitenkin sen, että tutkija on kiinnittänyt huomiota tutkimuksen luotettavuuteen. (Kananen 2008, 13.)

Laadullinen tutkimus tähtää siihen, että tutkittavan kohteen ymmärtäminen on mahdollisimman syvää ja kokonaisvaltaista (Hakala 2024, Yleisimmät tavat tehdä laadullista tutkimusta). Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteinä on pyrkimys todellisen elämän kuvaamiseen. Kokemus todellisuudesta on henkilökohtainen, joten kokemukset siitä voivat erota toisistaan. Tavoitteena on enemmän löytää tai tuoda esiin uutta, kuin kerrata jo olemassa olevaa tietoa. Laadullisen tutkimuksen avulla on mahdollista tutkia tutkittavaa ilmiötä kauttaaltaan ja kertoa ilmiöstä ymmärrettävästi. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 161-164.)

Laadullinen tutkimus rakentuu useista erilaisista lähestymistavoista ja tutkimusperinteistä (Vuori, 2024). Eräs laadullisen tutkimuksen tutkimusperinteistä on fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusperinne, joka kuuluu yhtenä osana hermeneuttiseen perinteeseen. Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusperinne käsittää ihmisen tutkimuksen kohteena ja tutkijana. Sekä fenomenologisen että hermeneuttisen näkökulman mukaisesti tutkimuksen kannalta tärkeimpiin käsitteisiin kuuluu kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys. Fenomenologinen tutkimus täsmentyy juuri kokemuksen tutkimiseen. Kokemukset muotoutuvat merkitysten mukaan, joten fenomenologinen tutkimus kohdentuu inhimillisen kokemuksen merkitykseen. Merkitykset syntyvät niissä yhteisöissä, joissa ihmiset kasvavat ja joihin ihmiset kasvatetaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 39-41.)

Hermeneuttisuuden avulla ilmiötä on mahdollista ymmärtää ja tulkita, sillä ymmärtäminen on aina tulkintaa. Ymmärtämistä edeltää esiyymmärrys, eli se mitä aiheesta ymmärretään jo ennestään. Itse ymmärtämisen eteneminen on kehämäistä. Tästä käytetään nimitystä hermeneuttinen kehä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 39-41.) Hermeneuttinen kehä on yksi laadullisen tutkimuksen peruskäsitteistä. Hermeneuttisessa kehässä alkuvaiheen jäsentymätön yymmärrys kehittyy edetessään syvemmäksi ymmärrykseksi. Yymmärrys rakentuu tutkimuksen teon myötä syvemmäksi ja laajemmaksi, eikä ole koskaan valmis, sillä ihmisen todellisuus on jatkuvaa paremmin ymmärtämistä. (Hakala 2024, Hermeneuttinen tutkimus.)

Aineistonkeruu toteutettiin sähköisellä kyselylomakkeella. Kyselylomake suunnattiin Facebookissa toimivaan Uskontokuntiin kuulumattomat vanhemmat- ryhmään. Ryhmän tarkoituksena on toimia tietoa, neuvoja ja tukea jakavana foorumina uskontokuntiin kuulumattomille

vanhemmille. Ryhmän valintaan vaikutti oleellisesti se, että ryhmän jäsenillä on runsaasti kokemusta uskontokuntiin kuulumattomuuden vaikutuksista lastensa elämässä, myös peruskouluun liittyen.

Kysely toteutettiin sähköisellä Google Forms- lomaketyökalulla. Google Forms- lomaketyökalun avulla kyselyyn vastaaminen oli mahdollista kaikille kohderyhmään valituille. Kyselylomakkeen laatimista ohjasi opinnäytetyön tekijöiden perehtyneisyys aiheeseen ja opinnäytetyöhön hankittu tietoperusta. Tavoitteena opinnäytetyössä oli kokonaisvaltainen näkemys aiheesta, siksi kyselylomakkeeseen laadittiin avoimia ja monivalintakysymyksiä. Näiden lisäksi lomakkeeseen laadittiin asteikkokysymyksiä, jotka toteutettiin Likertin asteikolla. Järjestysasteikoilla, kuten Likertin asteikko, voidaan mitata henkilön kokemukseen perustuvia asioita (Vilka 2007, 49). Likertin asteikko sopii mittaamaan vanhempien kokemuksiin liittyviä mielipiteitä. Avoimilla kysymyksillä tuodaan esiin vastaajien yksilöllisiä käsityksiä lastensa kokemuksista ja tuntemuksista. Asteikko- ja monivalintakysymysten avulla saadaan kerättyä helposti tilastollista dataa tukemaan avoimien kysymysten tuottamaa laadullista informaatiota. Kyselylomakkeen lisäksi kyselyn alkuun laadittiin saatekirje avaamaan kyselyn tarkoitusta ja tavoitteita. Kyselylomakkeen kysymykset ja kyselyn saatekirje ovat opinnäytetyön liitteenä (Liite 1 & 2).

Kyselylomake arvioitiin ennen julkaisua opinnäytetyötä ohjaavan opettajan ja Vapaa-Ajattelijain Liitto ry:n toimesta. Tämän pohjalta kyselyä kehitettiin eteenpäin. Kyselylomakkeesta vähennettiin avoimien kysymysten määrää ja tiivistettiin kysymysten asettelua. Yhteistyökumppanin toiveesta lomakkeeseen lisättiin kysymys koskien vaihtoehdoisen tilaisuuden yhteistyötahoa. Myös kysymykset koskien OPH:n ohjeistusta ja vanhempien mielipidettä uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisen tarpeellisuudesta lisättiin yhteistyökumppanin toiveesta. Loppuun lisättiin avoin kysymys, jossa vastaajien oli mahdollista tuoda esille kyselyn aikana heränneitä ajatuksia. (Liite 2: kysymykset 7, 8, 21, 22 ja 24.) Lisäksi suoritettiin ennakkoon koekyselyitä tuttavapiirissä, jonka pohjalta kyselyä muokattiin edelleen. Kysymysten sanamuotoja tarkennettiin, jottei väärinymmärryksille jäänyt sijaa. Ennen julkaisua Uskontokuntiin kuulumattomat vanhemmat Facebook-ryhmään pyydettiin sen julkaisuun lupa ryhmän ylläpitäjiltä. Kyselylomaketta pidettiin avoimena suunnitellusti kaksi viikkoa, jonka aikana julkaisua nostettiin kaksi kertaa. Vastausajan päätyttyä vastausmahdollisuus suljettiin ja kertyneen aineiston analyysi aloitettiin.

7.4 Aineiston käsittely ja analyysi

Monimenetelmällisen tutkimuksen aineiston käsittelyyn liittyy käsite analyttinen integraatio. Siinä niin laadullisen kuin määrällisen tutkimusosion aineisto käsitellään niille ominaisilla menetelmillä. Vaikka aineiston analyysi tehdään erikseen, on niillä sama tavoite, eli tutkimuksen tavoitteiden saavuttaminen. Myös analyttinen integraatio on kehämäinen prosessi, joka ohjaa tutkijan luomaan kokonaisvaltaisen käsityksen tutkittavasta ilmiöstä. (Åkerblad & Seppänen-Järvelä 2024, 6.)

Kyselylomakkeeseen vastasi 62 vastaajaa. Ennen analyysin aloittamista päädyttiin siihen, että kyselylomakkeesta karsitaan kaksi taustakysymystä pois. Kysymysten karsiminen ei muuttanut tutkimuksen lopputulosta, sillä ne eivät rikastuttaneet saatua aineistoa. Poistetut kysymykset ovat kyselylomakkeen 5. ja 6. kysymys (liite 2). Aineiston analyysissä ei analysoitu näiden kysymysten vastauksia lainkaan. Seuraavaksi aineistosta poistettiin ilmaisut, jotka eivät liittyneet tutkimukseen. Näitä olivat esimerkiksi kokemukset päiväkodista tai vanhempien työpaikoilta. Tämän jälkeen kysymykset jaoteltiin laadulliseen ja määrälliseen analyysiin. Seuraavaksi alkoi tutkimustulosten määrällinen analyysi. Kyselylomakkeen määrälliset kysymykset käytiin läpi huolellisesti kysymys kerrallaan. Niiden osalta päädyttiin siihen, että luettavuuden ja selkeyden takia vastauksista tehdään taulukoita. Taulukoiden esittämiseen liittyvää diagrammityyliä pohdittiin kysymyskohtaisesti.

Lähes jokaisesta määrällisestä kysymyksestä tehtiin frekvenssitaulukko, jolla kuvattiin vastausmäärien jakautumia. Yhden määrällisen kysymyksen kohdalla taulukko olisi ollut tarpeeton, sillä kaikki vastanneet olivat samaa mieltä kysytystä asiasta. Frekvenssitaulukon avulla pystyttiin muodostamaan selkeitä ja informatiivisia taulukoita, joiden anti myös opinnäytetyön lukijan on helppo ymmärtää ja sisäistää. Taulukoissa esitetään vastausmäärät ilman prosenttilukuja, sillä kyselyn vastausmäärä jäi alle 100. Prosenttilukujen käyttö olisi voinut johtaa virheelliseen tulkintaan.

Kvantitatiivisen tutkimuksen periaatteiden mukaisesti tuloksista etsittiin yleisimpiä lainalaisuuksia. Tässä opinnäytetyössä se tarkoittaa sitä, että tutkittiin uskontokuntiin kuulumattomuuden vaikutusta oppilaan yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumiseen peruskoulussa. Aineistosta etsittiin samankaltaisuuksia. Määrällisten kysymysten vastausten esittelyssä käytettävät diagrammit ja palkkikaaviot tuovat esiin vastausten sisältämän olennaisen tiedon eli sen, missä määrin vastaukset olivat yhtäläisiä.

Opinnäytetyön laadullinen osio koostuu kyselylomakkeen avointen kysymysten vastauksista. Laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmäksi valikoitui aineistolähtöinen, eli induktiivinen sisällönanalyysi. Analyysi aloitettiin perehtymällä aineistoon huolellisesti. Aineisto luettiin läpi useaan otteeseen. Näin saatiin varmuus siitä, että aineisto vastaa tutkimuskysymyksiin. Sisällönanalyysi eteni seuraavaksi siten, että aineistosta poimittiin ilmaisut, jotka vastasivat

tutkimuskysymyksiin. Tämän jälkeen alkuperäisilmaisut redusoitiin eli pelkistettiin. Yhdestä alkuperäisilmaisusta saattoi muodostua useita pelkistettyjä ilmaisuja. Datan redusoinnin jälkeen aineisto klusteroitiin eli ryhmiteltiin. Ryhmittelyssä aineistosta poimittiin samankaltaisuuksia kuvaavia käsitteitä.

Käsitteet, jotka kuvasivat samaa ilmiötä, ryhmiteltiin ja yhdisteltiin luokiksi. Näistä luokista muodostettiin alaluokat. Alaluokat nimettiin käsitteellä, joka kuvasi alaluokan sisältöä. Muodostuneista alaluokista koottiin edelleen abstrahoimalla yläluokat. Luokittelun päätteeksi abstrahoitui yläluokista yhdistävät luokat. Aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin sisältyvä käsitteiden yhdistely johtaa lopulta siihen, että tutkimustehtävään on löydettävissä vastaus. Sisällönanalyysi pohjautuu tulkintaan ja päättelyyn, joiden avulla empiirisestä aineistosta voidaan edetä käsitteellisempään muotoon tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127.) Aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin muodostetut luokittelukaaviot ovat opinnäytetyön liitteenä. (Liite 3 & 4).

8 Tutkimuksen tulokset

Tuloksissa käsitellään ensin määrällinen osio ja seuraavaksi laadullinen osio. Opinnäytetyö on toteutettu monimenetelmällisenä, tämän vuoksi määrällisen analyysin yhteydessä tuodaan esiin myös laadullisia elementtejä. Kyselylomakkeen alussa selvitettiin vastaajien taustatietoja. Koska tutkimus tutkii vanhempien kokemuksia, suoritettiin myös aineiston keruu vanhemmilta kysymällä. Ensimmäisessä kysymyksessä varmistettiin, että vastaaja on oikeaa kohderyhmää. Päästäkseen kyselyssä eteenpäin, oli vastaajan vastattava ”kyllä” väittämään: Lapseni on uskontokuntiin kuulumaton. Näin saatiin karsittua pois kohderyhmään kuulumattomat vastaajat.

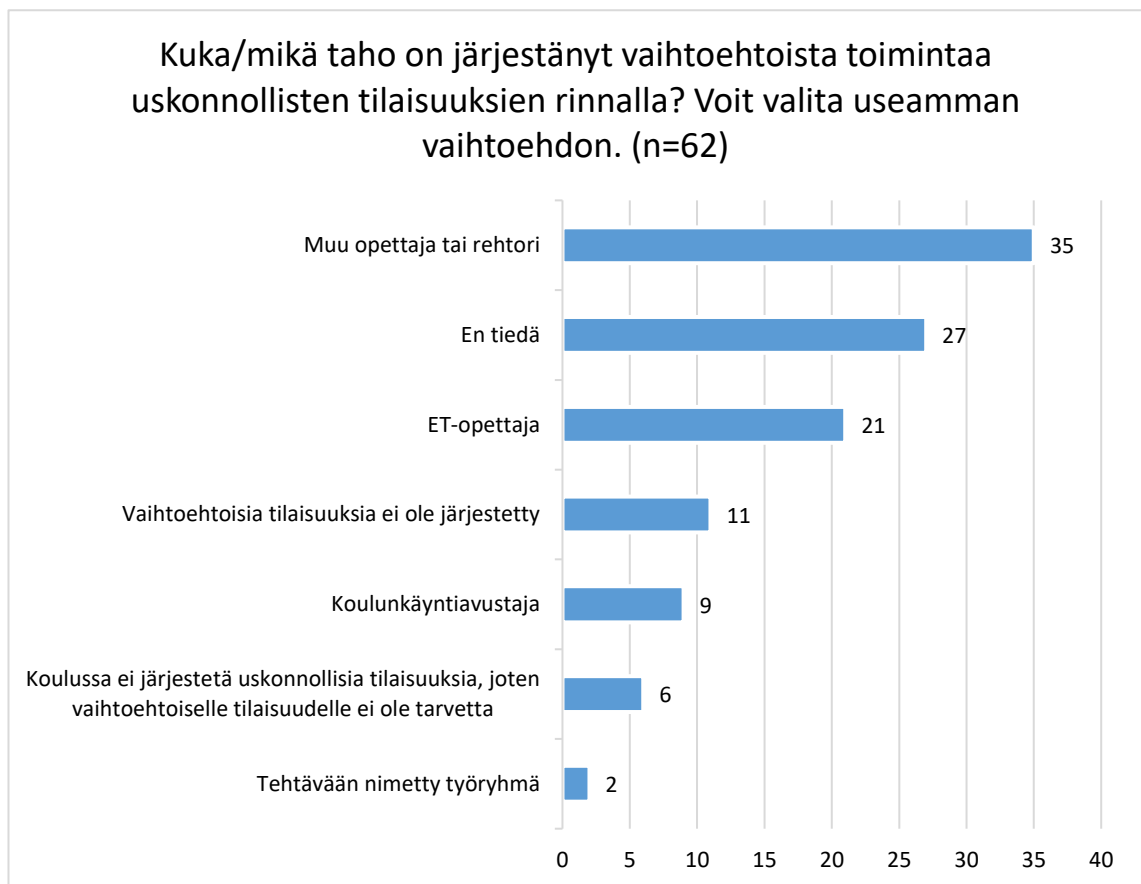
8.1 Määrällisen osion tulokset

Vastaajan kohderyhmän oikeudellisuuden varmistuttua kartoitettiin vastaajien maakunnat valmiiden vastausvaihtoehtojen avulla. Uudenmaan alue jaettiin pääkaupunkiseutuun ja muuhun Uuteenmaahan. Vastauksia saatiin 16:sta eri maakunnasta. Vastaajista 13 (n=62), kertoi lapsensa koulun sijaitsevan Uudellamaalla ja näistä 8 pääkaupunkiseudulla (Helsinki, Espoo, Vantaa). Toiseksi eniten vastauksia tuli Varsinais-Suomesta ja kolmanneksi eniten Pohjois-Pohjanmaalta. Loput vastauksista tulivat tasaisesti eri puolilta Suomea.

Kyselyä tehdessä eroteltiin pääkaupunkiseutu omaksi alueeksi. Tällä selvitettiin, onko pääkaupunkiseutu edelläkävijä aiheessa. Vastauksista ei käynyt ilmi mainittavaa eroa käytänteissä tai kokemuksissa pääkaupunkiseudulla muuhun maahan verrattuna.

Vanhemmilta kysyttiin, osallistuuko heidän lapsensa uskonnon vai elämäkatsomustiedon (ET) opetukseen. Vain yksi (n=62) kertoi lapsensa olevan uskonnon opetuksessa. Uskonnon opetuksen valinneelle aukesi kyselyssä mahdollisuus kertoa, miksi uskonnon opetus oli valittu. Vastaja kertoi lapsensa olevan uskonnon opetuksessa, koska lapsi olisi joutunut matkustamaan toiseen kouluun saadakseen ET-opetusta ja koulu oli ilmaissut, että se olisi todella hankala järjestää.

Kuvio 1 esittää, mikä taho on järjestänyt vaihtoehtoista toimintaa uskonnollisten tilaisuuksien rinnalla. Tähän kysymykseen vastasi kaikki 62 vastaajaa.



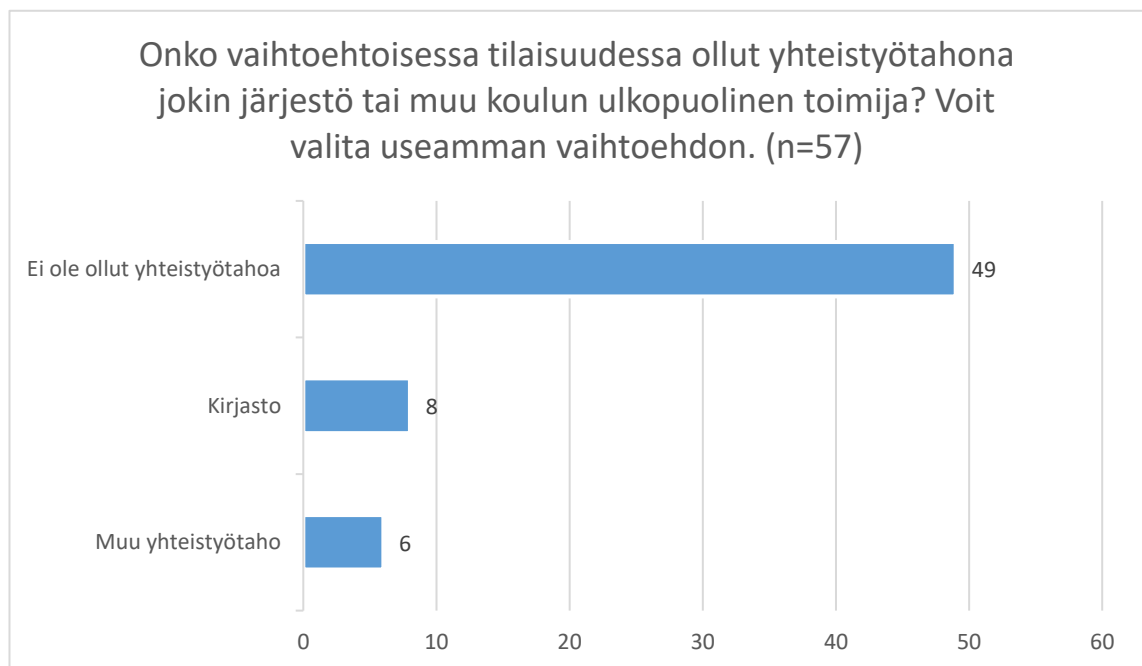
Kuvio 1: Vaihtoehtoista toimintaa järjestävä taho (n=62)

Vaihtoehtoisen toiminnan järjestäjätahoa kuvaavasta palkkikaaviosta ilmenee, että yleisimmin vaihtoehtoista toimintaa järjestää muu opettaja tai rehtori (35 vastausta). Kaavion mukaan toiseksi eniten vastauksia sai kohta ”en tiedä” (27 vastausta). Kolmanneksi suurimmaksi järjestäjätahoksi nousi ET-opettaja (21 vastausta). Tehtävään nimetty työryhmä mainittiin kahdessa (2) vastauksessa.

Tuloksista on pääteltävissä, että vaihtoehtoisen tilaisuuden järjestäjätaho vaihtelee koulu-kohtaisesti. Vanhemmilla ilmenee asiaan liittyen runsaasti myös epätietoisuutta. Yhtenäistä

käytäntöä tilaisuuksien järjestämisestä ei ilmennyt, vain kahdessa vastauksessa tuotiin esille, että vaihtoehtoisen tilaisuuden toteuttamista koordinoi erikseen nimetty työryhmä. Useissa vastauksissa kävi ilmi, että vanhemmat kokevat vaihtoehtoisen tilaisuuden järjestämisen olevan koululle tehtävä, joka päättyy vaihtelevasti opettajien tai muun koulun henkilökuntaan kuuluvan vastuulle.

Kuvio 2 selventää, onko vaihtoehtoisen tilaisuuden yhteistyötahona ollut jokin järjestö tai muu koulun ulkopuolinen toimija.

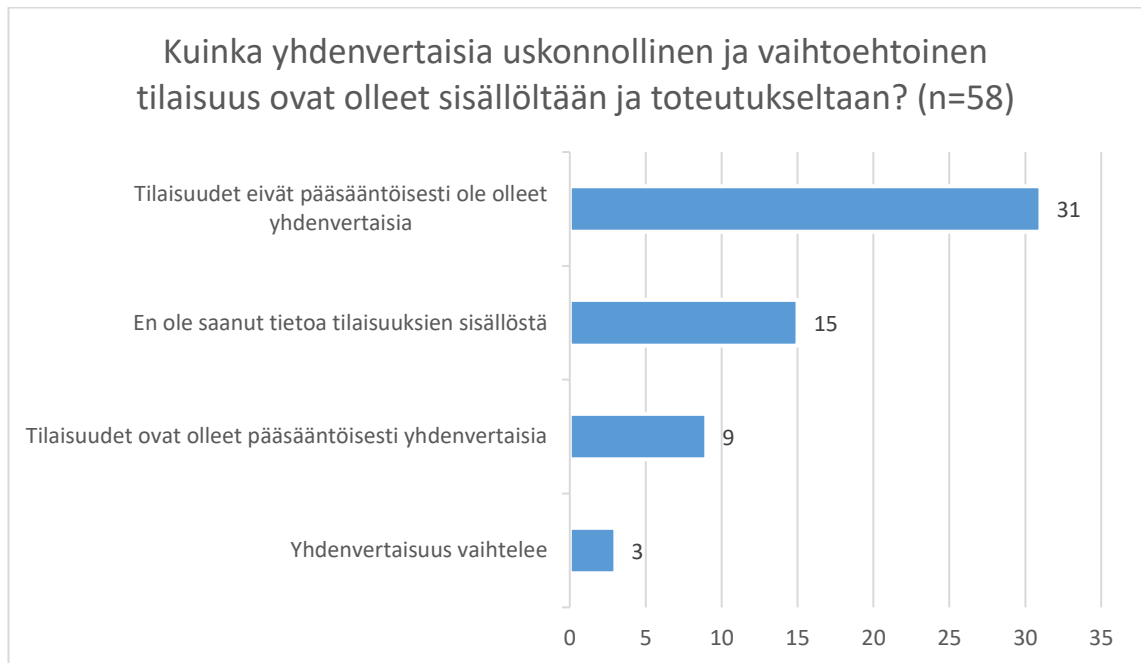


Kuvio 2: Yhteistyötaho vaihtoehtoisessa toiminnassa (n=57)

Koulun ulkopuolista yhteistyötahoa esittävästä palkkikaaviosta ilmenee, että kouluilla ei pääsääntöisesti ole ollut vaihtoehtoisen tilaisuuden järjestämisessä yhteistyötahoa (49 kpl). Suurin yksittäinen yhteistyötaho on ollut kirjasto (8 kpl). Muita yksittäisiä yhteistyötahoja mainittiin kuudessa (6) vastauksessa. Yhteistyötahoina näissä vastauksissa on toiminut seurakunta, helluntaiseurakunta, museo, luontopolku, Unicef ja joku vanhemmalle tuntematon järjestö.

Uskonnollisissa tilaisuuksissa koulun yhteistyökumppanina on tyypillisesti seurakunta. Vaihtoehtoisissa tilaisuuksissa koulun ulkopuolista yhteistyötahoa ei kuitenkaan juurikaan ollut. Mikäli yhteistyötaho oli ollut, oli se yleensä kirjasto. Joissakin tapauksissa myös vaihtoehtoisen tilaisuuden järjestäjä oli uskonnollinen taho, eikä vaihtoehtoisen tilaisuuden tunnuksettomuus ollut toteutunut tiedotteen mukaisesti.

Kuviossa 3 ilmenee uskonnollisen ja vaihtoehtoisen tilaisuuden sisältöjen ja toteutuksen yhdenvertaisuus.

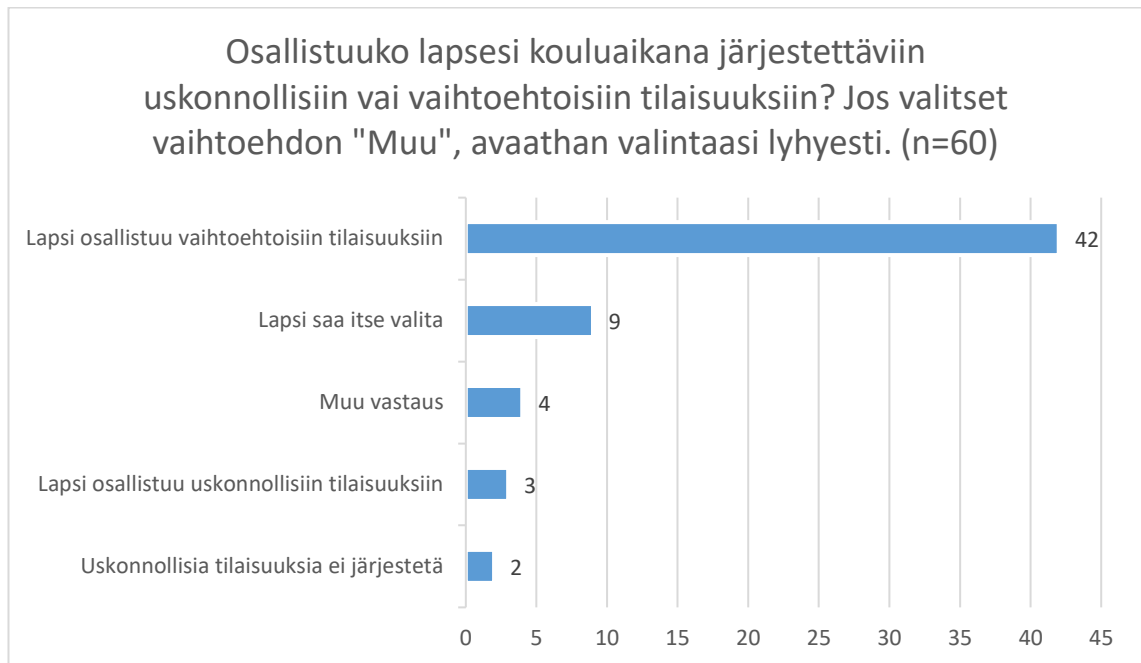


Kuvio 3: Uskonnollisen ja vaihtoehtoisen tilaisuuden yhdenvertaisuus (n=58)

Uskonnollisen ja vaihtoehtoisen tilaisuuden sisällön ja toteutuksen yhdenvertaisuutta kuvaava palkkikaavio tuo esiin, että suurimmaksi osaksi tilaisuudet eivät pääsääntöisesti ole olleet yhdenvertaisia (31 kpl). Seuraavaksi eniten vastaajat toivat esiin sen, etteivät olleet saaneet tietoa tilaisuuksien sisällöistä (15 kpl). Yhdeksän (9) vastaajaa kertoi, että tilaisuudet ovat olleet pääsääntöisesti yhdenvertaisia. Kolmen (3) vastaajan mukaan tilaisuuksien yhdenvertaisuus vaihtelee.

Enemmistö vastaajista kokee, että uskonnolliset ja vaihtoehtoiset tilaisuudet eivät ole olleet sisällöltään ja toteutukseltaan yhdenvertaisia. Usein uskonnollinen tilaisuus nähdään ensisijaisena ja vaihtoehtoiset tapahtumat koetaan vähemmän juhlallisina tai arvokkaina. Osassa tapauksista tilaisuuksien yhdenvertaisuutta on onnistuttu parantamaan vanhempien sinnikkäällä ohjeistuksella ja keskustelulla. Usein vaihtoehtoiset tilaisuudet ovat joko jääneet järjestämättä tai niihin on sisältynyt uskonnollisia elementtejä. Vain muutamat vastaajat kokevat, että tilaisuudet ovat olleet yhdenvertaisia. Osa vastaajista kertoi, etteivät he ole saaneet tarkkaa tietoa tilaisuuksien sisällöstä.

Kuviosta 4 ilmenee, osallistuvatko vastaajien lapset kouluaikana järjestettäviin uskonnollisiin tilaisuuksiin vai vaihtoehtoisiin tilaisuuksiin, vai molempiin vaihdellen.



Kuvio 4: Lapsen osallistuminen kouluaikana järjestettäviin uskonnollisiin ja vaihtoehtoisin tilaisuuksiin (n=60)

Kuvion 4 palkkikaavio kuvaa lapsen osallistumista kouluaikana järjestettäviin uskonnollisiin ja vaihtoehtoisin tilaisuuksiin. Vastaajista suurin osa (42 kpl) vastasi, että lapsi osallistuu vaihtoehtoisin tilaisuuksiin. Seuraavaksi eniten (9 kpl) tuotiin esille, että lapsi saa itse valita, mihin tilaisuuteen osallistuu. Kolmessa (3) vastauksessa kerrottiin lapsen osallistuvan uskonnollisiin tilaisuuksiin. Kahdesta (2) vastauksesta ilmeni, että koulussa ei järjestetty lainkaan uskonnollisia tilaisuuksia.

Enemmistö vanhemmista kertoi, että lapsi osallistuu pääsääntöisesti vaihtoehtoisin tilaisuuksiin. Moni vanhemmista antaa lapsen päättää itse osallistumisestaan. Osassa vastauksissa ilmeni, että lapsi osallistuu usein uskonnollisiin tilaisuuksiin. Tämän kerrottiin johtuvan osittain siitä, että vaihtoehtoista tilauutta ei aina ollut järjestetty tai se ei ollut yhdenvertainen uskonnollisen tilaisuuden kanssa. Joissakin vastauksissa kerrottiin, että lapsi saattaa osallistua uskonnollisiin tilaisuuksiin myös sen vuoksi, että hänen ystävänsä osallistuvat niihin.

Kuvio 5 esittelee vastausten jakaantumisen kysymykseen, jossa tiedusteltiin vastaajien tyytyväisyyttä uskonnollisista ja vaihtoehtoisista tilaisuuksista tiedottamiseen.



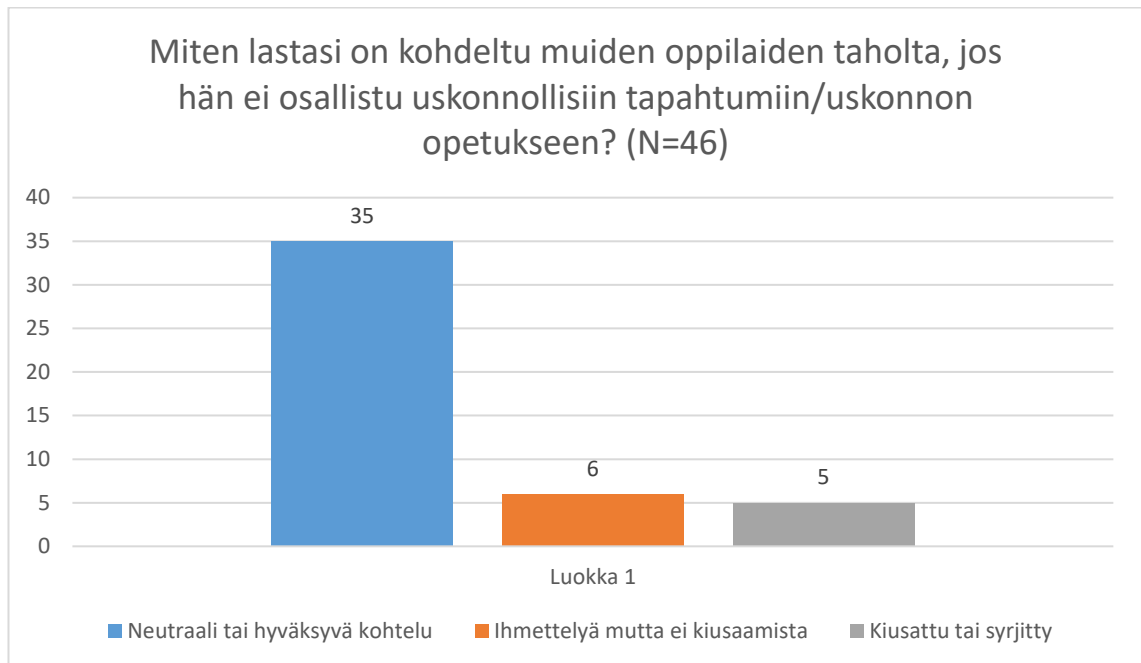
Kuvio 5: Tyytyväisyys uskonnollisista ja vaihtoehtoisista tilaisuuksista tiedottamiseen (n=61)

Kuvion 5 palkkikaaviosta ilmenee, että suurin osa vastaajista (27 kpl) kertoi olevansa tyytymättömän tiedottamiseen. 19 vastaajaa vastasi olevansa erittäin tyytymättömän tiedottamiseen. Tiedottamiseen tyytyväisiä oli 12 vastaajaa. Erittäin tyytyväisiä tiedottamiseen oli 3 vastaajaa.

Suurin osa vastaajista kertoi olevansa tyytymättömiä tai erittäin tyytymättömiä uskonnollisiin ja vaihtoehtoisiin tilaisuuksiin liittyvään tiedottamiseen. Tiedotuksen koettiin olevan puutteellista, eriarvoistavaa sekä asenteellista. Tyypillisesti uskonnollinen tilaisuus esitettiin ensisijaisena vaihtoehtona. Vaihtoehtoisten tilaisuuksien sisällöistä ei juurikaan tiedotettu tai niistä tiedotettiin usein vain ET-oppilaille. Vanhemmat toivat esiin myös sen, että tiedotus saattoi tapahtua liian myöhään, esimerkiksi tapahtumaa edeltävänä päivänä.

Osa vanhemmista koki, että tiedottaminen on kehittynyt vuosien aikana paremmaksi. Osittain tämän nähtiin johtuvan vanhempien omasta aktiivisuudesta asian suhteen. Moni vanhemmista, jotka kertoivat olevansa tiedottamiseen tyytyväisiä, kertoivat tiedottamisen olevan (OPH:n) ohjeistuksen mukaista ja vähimmäisvaatimukset täyttävää. Huomion arvoista on myös se, että kaikki 3 vastaajaa, jotka vastasivat olevansa erittäin tyytyväisiä, kertoivat ettei uskonnollisia tilaisuuksia ole lainkaan, joten erillistä tiedottamista ei ole tarvittu.

Kuviossa 6 tarkastellaan vanhempien kokemuksia siitä, miten koulun muut oppilaat ovat suhtautuneet uskontokuntiin kuulumattomaan lapseen.



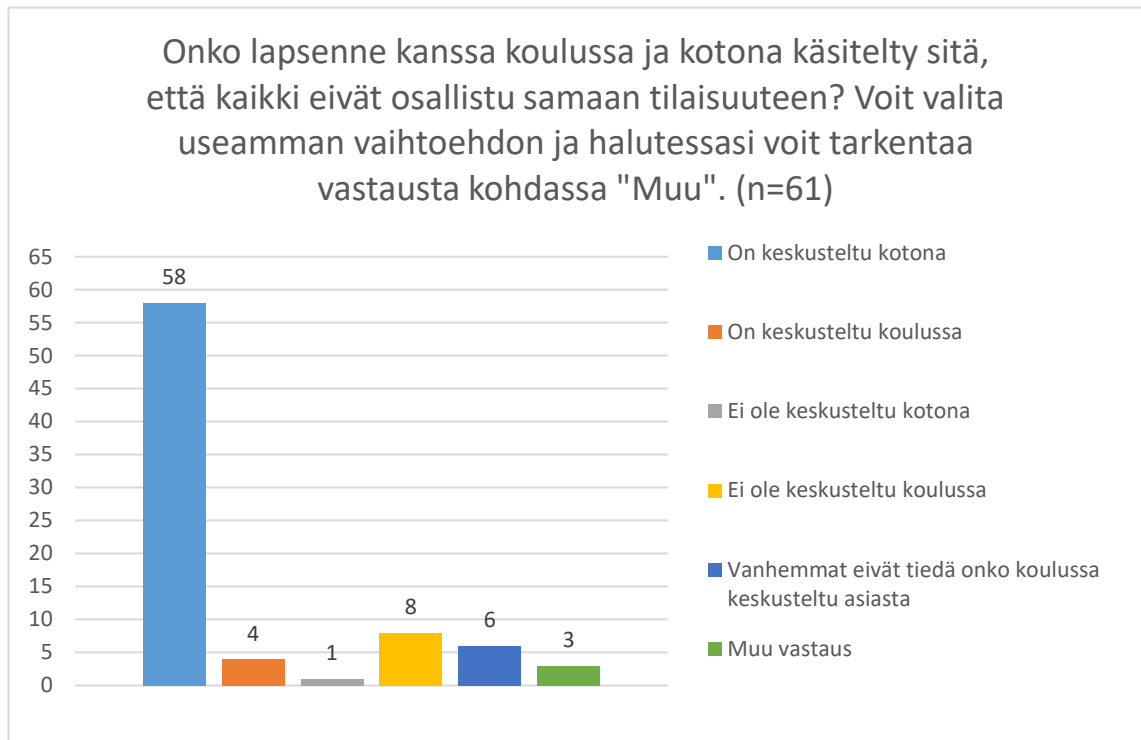
Kuvio 6: Muiden lasten suhtautuminen uskontokuntiin kuulumattomaan lapseen (n=46)

Kuviosta 6 ilmenee muiden oppilaiden suhtautuvan lähinnä neutraalisti ja hyväksyvästi uskontokuntiin kuulumattomaan oppilaaseen (35 kpl). Kuusi (6) vastausta kertoi, että uskontokuntiin kuulumattomuutta oli ihmetelty. Viidessä (5) vastauksesta ilmeni, että lasta oli uskontokuntiin kuulumattomuutensa takia kiusattu tai syrjitty.

Vanhempien keskuudessa oli jonkin verran erilaisia kokemuksia sen suhteen, miten muut lapset ovat kohdelleet lasta, joka ei osallistu uskonnollisiin tapahtumiin tai uskonnon opetukseen. Suurin osa vastaajista kertoi, että asiaa pidetään usein neutraalina tai tavanomaisena, etenkin sellaisissa kouluissa, missä ET-oppilaita on useampia. Useammissa kouluissa erilaisuuden suhtaudutaan hyväksyvästi, eikä oppilaat näyttäisi juurikaan kyseenalaistavan muiden valintoja.

Kuitenkin osassa vastauksista mainitaan ihmettelyä ja jopa kiusaamista. Joissakin tapauksissa opettajat ovat ilmaisseet ymmärtämättömyyttä lapsen osallistumattomuutta kohtaan. Usein lapsen oma suhtautuminen ja kouluympäristön monikulttuurisuus näyttävät vaikuttavan siihen, kuinka luonnollisena tai erottavana tätä valintaa pidetään.

Kuviossa 7 tarkastellaan, onko lapsen kanssa käsitelty koulussa ja kotona sitä, että kaikki eivät osallistu samaan tilaisuuteen.



Kuvio 7: Onko lapsen kanssa keskusteltu siitä, että kaikki eivät osallistu samaan tilaisuuteen (n=61)

Kuviosta 7 ilmenee, että suurin osa (58 kpl) vanhemmista kertoi keskustelleensa lapsen kanssa asiasta kotona. Vain 4 vanhempaa kertoi, että heidän lapsensa kanssa on keskusteltu asiasta koulussa. Yksi vanhempi kertoi, ettei asiasta ole keskusteltu kotona ja 8, ettei asiasta ole keskusteltu koulussa. 6 vastaajaa kertoi, ettei tiedä onko koulussa keskusteltu lasten kanssa asiasta.

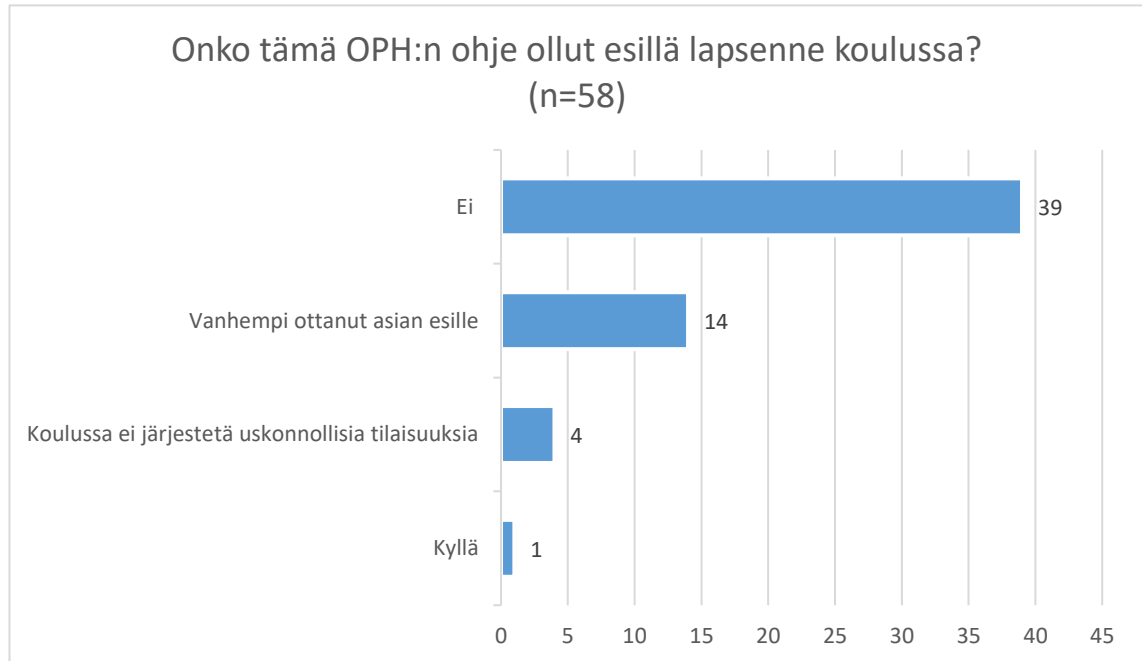
Taulukon Muu vastaus- osiossa yksi vanhempi kertoi, että asiasta oli keskusteltu partiossa. Toinen vanhempi toi esille keskustelewansa lapsen kanssa asiasta jokaisen tilaisuuden kohdalla ja kolmas vanhempi totesi, ettei asiasta ole ollut tarpeen keskustella.

Suurin osa vanhemmista kertoi keskustelleensa lapsen kanssa kotona siitä, että kaikki eivät osallistu samoihin tilaisuuksiin. Moni vanhemmista ei kuitenkaan ollut tietoinen siitä, onko asiaa käsitelty koulussa. Osa vanhemmista on varmistanut lapsiltaan, että keskustelua ei ole koulussa käyty. Vastauksista kävi ilmi selkeästi, että vanhemmat kokevat tämän olevan aihe, josta lasten kanssa olisi tarpeen keskustella.

OPH ohjeistaa kouluja uskonnollisista tilaisuuksista siten, että koulu voi päätyä ratkaisuun, missä uskonnollisia tilaisuuksia tai toimituksia ei järjestetä kouluaikana. Jos koulun resurssit eivät mahdollista uskonnollisen tilaisuuden ja yhdenvertaisen vaihtoehdoisen tilaisuuden järjestämistä, on koulun OPH:n ohjeen mukaan päädyttävä siihen, ettei uskonnollisia tilaisuuksia

järjestetä kouluaikana. Kysyimme vanhemmilta, onko tämä vaihtoehto ollut esillä heidän lapsensa koulussa.

Kuviosta 8 ilmenee, kuinka koulujen toiminnassa näkyy edellä mainittu OPH:n ohje uskonnollisten ja vaihtoehtoisten tilaisuuksien järjestämiseen.



Kuvio 8: Miten OPH:n ohje uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisestä on ollut esillä koulussa (n=58)

Kuvio 8:n palkkikaaviosta käy ilmi, että suurin osa vastaajista (39 kpl) kertoi, ettei tämä vaihtoehto ole ollut heidän lapsensa koulussa esillä. 14 vanhempaa kertoi itse ottaneensa asian esille koulussa. Yksi (1 kpl) vanhempi kertoi asian olleen esillä koulussa. Neljä (4 kpl) vanhempaa vastasi, että koulussa ei järjestetä uskonnollisia tilaisuuksia.

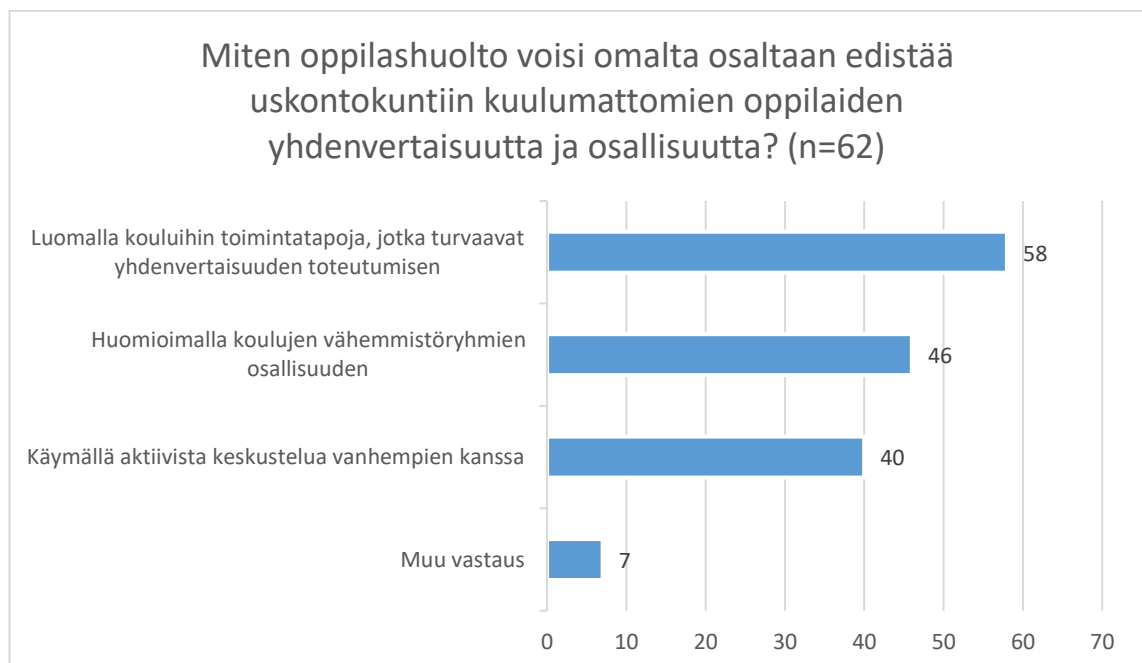
Suurin osa vastaajista kertoi, että heidän lapsensa koulussa ei ole käsitelty vaihtoehtoa, jossa uskonnollisia tilaisuuksia ei järjestetä lainkaan. Usea vanhempi kertoi ehdottaneensa tätä vaihtoehtoa koululle, etenkin tilanteissa, joissa vaihtoehtoisen ohjelman järjestäminen on ollut haasteellista tai puutteellista. Heidän ehdotuksensa oli kuitenkin pääsääntöisesti sivuutettu tai siihen ei reagoitu koulun puolelta lainkaan. Osassa tapauksista vanhemmille oli viestitetty uskonnollisten tilaisuuksien edistävän yhteisöllisyyttä tai liittyvän kulttuuriperintöön. Muutamit vanhemmat mainitsivat, että koulun henkilökunnan tai rehtorin oma katsomus saattoi vaikuttaa tilanteeseen. Muutama vanhempi totesi koulun toiminnan olevan tämän ohjeistuksen mukaista, sillä koulussa ei järjestetty lainkaan uskonnollisia tilaisuuksia.

Seuraava kysymys käsitteli vanhempien mielipidettä liittyen siihen, ettei uskonnollisia tilaisuuksia sisällytettäisi koulupäiviin laisinkaan. Kaikki 62 vastaajaa olivat yksimielisiä siitä, että olisi hyvä, jos uskonnollisia tilaisuuksia ei järjestettäisi kouluajana lainkaan. Vanhemmat perustelivat näkemystä muun muassa sillä, että koulun tulisi olla neutraali, uskontoihin sitoutumaton ympäristö.

Vastaajista moni kokee, että nykykäytännöt, joissa oppilaita jaetaan katsomusten mukaan eri tilaisuuksiin, aiheuttavat tarpeetonta erottelua ja turhaa lasten lokerointia. Osa toi esiin huolen siitä, että yhden uskontokunnan erityisasema ei palvele kaikkien katsomusten tasavertaista kohtelua. Kaikille yhteinen ja katsomuksista vapaampi toiminta nähtiin yhteisöllisyyttä edistävänä ja kaikki oppilaat paremmin huomioivana tapana toimia. Vastauksista nousi vahvasti esiin ajatus siitä, että uskonnolliset tilaisuudet eivät kuulu kouluun, vaan ne voisi jokainen hoitaa omalla vapaa-ajallaan parhaaksi katsomallaan tavalla. Vanhempien mukaan koulu voisi silloin keskittyä ydintehtäväänsä eli yleissivistävään opetukseen.

Kokonaisuutena monet vastaajat pitivät uskonnollisten tilaisuuksien pois jättämistä koulupäivistä parhaana ja oikeudenmukaisimpana ratkaisuna, joka olisi myös sopusoinnussa nykyajan monimuotoisuuden ja yhdenvertaisuuden periaatteiden kanssa.

Kuviosta 9 ilmenee vanhempien käsityksiä siitä, kuinka uskontokuntiin kuulumattomien oppilaiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta voitaisiin oppilashuollon keinoin parantaa.



Kuvio 9: Miten vanhemmat kokevat oppilashuollon voivan vaikuttaa uskontokuntiin kuulumattomien oppilaiden yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen (n=62)

Kuviosta 9 ilmenee vanhempien käsityksiä siitä, mitkä voisivat olla oppilashuollon mahdollisuudet uskontokuntiin kuulumattomien oppilaiden yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämässä. Kysymyksessä oli kolme valmista vastausvaihtoehtoa ja niiden lisäksi vastaajan oli mahdollista kertoa käsityksistään vielä omin sanoin. Vastauksista ilmeni, että eniten (58 kpl) vanhemmat toivoivat oppilashuollon luovan kouluihin yhdenvertaisuuden toteutumista turvaavia toimintatapoja. Toiseksi eniten (46 kpl) vanhemmat vastasivat, että oppilashuolto voisi edistää vähemmistöryhmien osallisuutta. 40 vastaaja vastasi, että oppilashuolto voisi omalta osaltaan käydä asian tiimoilta aktiivista keskustelua vanhempien kanssa. Muu vastaus- osion 7 vastausta on vastaajien omasanaisesti kertomia huomioita.

Vastaajat painottivat oppilashuollon tärkeää roolia yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämässä. Vanhemmat kokivat, että oppilashuollon keinoin voisi olla mahdollista luoda kouluihin toimintatapoja, jotka tukisivat yhteiskunnan moninaisuuden nykyistä parempaa huomiointia koulussa. Oppilashuolto voisi toimia kaikkien oppilaiden tasa-arvoista kohtelua tukien ja vähentää tarpeetonta katsomuksellista erottelua. Vastaajat korostivat yhdenvertaisuuslain, perusopetuslain ja OPH:n ohjeiden noudattamisen merkitystä, jotta kaikille oppilaille voitaisiin taata yhdenvertainen ympäristö ja mahdollisuus osallisuuteen. Vastaajat toivoivat, että oppilashuollossa kiinnitettäisiin erityisesti huomiota lakien toteutumiseen ja siihen, että jokaisella oppilaalla olisi mahdollisuus osallistua koulun yhteisiin tilaisuuksiin ilman erottelua, ulkopuolisuutta ja vaille jäämistä.

Vastauksissa toivottiin katsomuksellisesti neutraalia koulutoimintaa, jossa uskonnollisesti sitouttavat tilaisuudet siirrettäisiin kouluajan ulkopuolelle. Vastaajat näkivät tämän vähentävän segregaatiota sekä tukevan osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Vastaajat korostivat, että oppilashuolto voisi merkittävästi edistää yhdenvertaisuutta toimimalla aktiivisesti syrjimättömän ja kaikille avoimen koulu yhteisön puolesta, jossa ketään ei erotella katsomuksen perusteella ja jossa kaikki koulu aikana toteutettavat tilaisuudet ovat kaikkien oppilaiden saavutettavissa.

8.2 Laadullisen osion tulokset

Kyselylomakkeen kysymykset laadittiin siten, että niillä saataisiin mahdollisimman paljon vanhempien kokemuksia ja näkemyksiä. Avoimiin kysymyksiin käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysin tuloksena ilmeni, että tutkimukseen osallistuneiden vanhempien kokemukset lastensa yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumisesta peruskoulussa liittyivät koulun toimintaan sekä lasten kokemuksiin ja tunteisiin.

Koulun toimintaan liittyvät kokemukset liittyivät tiedotukseen, koulun käytänteisiin ja ilma- piiriin, kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön sekä elämäntiedon opetukseen. Lasten tunteet ja kokemukset jaoteltiin osallisuuden ja yhdenvertaisuuden alle.

8.2.1 Tiedotus

Vanhempien tyytyväisyys uskonnollisista ja vaihtoehtoisista tilaisuuksista tiedottamiseen on vastausten perusteella heikkoa. Vastauksissa nousi esiin varsinkin puutteet tiedon saamiseen, tiedottamisen laatuun, valinnanvapauteen sekä tasavertaiseen kohteluun liittyen. Osassa vastauksista kerrottiin tiedottamisen parantuneen, mutta tämä oli yleensä vaatinut vanhemman huomattavaa ja pitkäkestoista aktiivisuutta asian suhteen.

Tiedottamisen puutteellisuus ilmenee vastauksista monin eri tavoin. Vanhemmat toivat esiin, että vaihtoehtoisista tilaisuuksista tiedottaminen on saattanut puuttua täysin. Tietoa tilaisuuksista on usein ollut saatavilla vain erikseen pyytämällä, eikä välttämättä tietoa ole silloinkaan saanut. Mikäli tiedotusta on ollut, on esimerkiksi vaihtoehtoisen tilaisuuden sisältö saattanut jäädä kokonaan tai osittain avaamatta. Vastauksista nousi esiin myös tiedotteen ajoitukseen liittyviä ongelmia, sillä tiedote on myös saattanut tulla vasta tilaisuutta edeltävänä päivänä. Yksi vastaajista kertoi, ettei ollut puutteellisen tiedotuksen takia uskaltanut viedä lastaan kouluun, koska ei luottanut koulun toimintaan.

Toisinaan uskonnottoman tilaisuuden sisällöstä ei ole tiedotettu ollenkaan, ja sitä kysellessä tietoa ei ole ollut. Harvemmin tiedotus olisi mennyt täysin oikein, eli niin että tilaisuuksista tiedotetaan tasavertaisesti ja kaikilta kysytään tasavertaisesti, kumpaan tilaisuuteen osallistuu.

Usein tieto vaihtoehtoisesta tapahtumasta tulee aivan viime tingassa juuri ennen tapahtumaa. Esim. edellisenä päivänä.

Sen kerran, kun tiedottaminen tapahtui myöhässä (edellisenä päivänä), eka-luokkalainen jäi kotiin koska en voinut luottaa, ettei viedä kirkkoon.

Vanhemmat yhdistivät vastauksissaan puutteellisen tiedottamisen myös siihen, että tiedon saaminen on vaatinut vanhemmilta huomattavaa aktiivista yhteydenpitoa kouluun. Vastauksista ilmeni vanhempien kokevan, että he joutuvat kerta toisensa jälkeen käymään samaan asiaan liittyvää keskustelua koulun kanssa. Osassa vastauksista nousi esiin, että vanhemmat joutuivat tietoa saadakseen kertomaan koululle ottavansa yhteyttä valvontaviranomaisiin, mikäli koulu ei noudata OPH:n ohjeistusta tiedottamiseen liittyen.

Ensin ala-asteen ajan sain kouluttaa rehtoria järjestämiseen ja tiedottamiseen. Nyt teen sitä samaa yläasteen rehtorin kanssa.

Olen joutunut puuttumaan ja olemaan kouluun useasti yhteydessä puuttuvien tai vaillinaisten tiedotusten suhteen. Ovat olleet vastahankaisia järjestämään vaihtoehtoisia tilaisuuksia tasa-arvoisesti.

Jouduin puuttumaan tiedottamiseen, korjaus tehtiin vasta kun lähetin nähtäväksi OPH:n ohjeet, kanteluissa annettuja päätöksiä ja uhkasin valittaa ylöspäin, ellei tiedotusta korjata.

Vanhemmat tuovat vastauksissaan esille myös huomion siitä, että kouluissa ei yhdenvertaisesti kysytä lapsen osallistumisesta tilaisuuksiin. Useissa vastauksissa ilmeni, että lapset jaotellaan automaattisesti katsomusaineen mukaisesti joko uskonnollisiin tai vaihtoehtoisin tilaisuuksiin. Koettiin, että lähinnä ET-oppilailta kysyttiin tilaisuuksiin osallistumisesta. Valinnanvapauden puute nousi vastauksissa erityiseksi huolenaiheeksi, sillä vanhemmat kokevat, ettei kaikilla lapsilla ole yhtäläisiä mahdollisuuksia valita tilaisuutta. Ylipäätään tiedotuksen puuttuminen tai sen sisällön puutteellisuus on voinut estää vanhempia ja lasta valitsemasta uskonnollisen ja vaihtoehtoisen tilaisuuden väliltä.

Kaikille tulevassa viestissä mainitaan vain uskonnollinen tapahtuma, esim. kirkko. ET-oppilaille tulee erikseen kysely.

Tiedotusta ei yleensä tule. Teini kertoo, että uskonnon oppilaat ohjataan uskonnolliseen tilaisuuteen ja vaihtoehdon sisältöä tai valinnan mahdollisuutta ei kerrota etukäteen.

Useimmiten ei ole osattu kertoa, mitä vaihtoehtoinen tilaisuus pitää sisällään, joten valitseminen on ollut sen puolesta vaikeaa. Lisäksi ei ole kerrottu, että kenellä tahansa on oikeus olla osallistumatta uskonnolliseen toimintaan, kuuluu kirkkoon taikka ei.

Osassa vastauksista nostettiin esiin myös positiivisia kokemuksia. Osassa kouluissa tiedottamiseen liittyvien käytäntöjen koettiin sujuvan varsin mallikkaasti, varsinkin verrattuna aikaisempiin vuosiin. Vanhemmat kokivat tiedotuksen parantumisen positiivisena kehityksenä. Kuitenkin muutamat vanhemmat kokivat, että vaikka tiedottaminen oli parantunut, edelleen jäi toimimisen varaa siinä, miten tasapuolisesti tilaisuuksista tiedotetaan ja miten vanhempien toiveet otetaan huomioon.

Antamaani palautetta on kuunneltu ja esim. tiedotusta muutettu parempaan suuntaan lyhyelläkin varoitusaajalla.

Pikku hiljaa petrataan. Onneksi itse omaan ärsyttävän suoran kommunikointitaidon.

Vaati vuosien työn, että tiedottaminen saatiin kuntoon.

8.2.2 Koulun käytännöt ja ilmapiiri

Koulun käytäntöihin liittyvistä vastauksista ilmeni, että kouluissa ei välttämättä noudateta OPH:n antamia ohjeita uskonnollisten ja vaihtoehtoisten tilaisuuksien järjestämisessä. Vastausten perusteella sekä lainsäädännön että OPH:n ohjeistuksen tuntemuksen puute ja noudattamatta jättäminen aiheuttavat ongelmia oppilaiden uskonnonvapauden ja yhdenvertaisuuden toteutumisessa.

Ilmoitukset on mitä on. Rehtori ei osaa lakia, suurin osa opettajista ei välitä ja pienen lapsen vaikea taistella tuulimyllyä vastaan.

Jouduin ottamaan yhteyttä Kantelupukin avustuksella ylempiin tahoihin ennen kuin asia eteni. Sitä ennen olin useampaan kertaan ollut yhteydessä rehtoriin ja vararehtoriin.

Yksi kokemus vasta: koulu ei tunne ohjeistusta ja sen toteuttamista käytännössä (vaihtoehdon sisältöä ei kerrottu kaikille, keneltäkään ei kysytty osallistumisko uskonnolliseen, vain oletus, että osallistuu ja info: ilmoita, jos ei osallistu).

Muutamassa vastauksessa peruskoulun käytännöt uskonnollisten ja vaihtoehtoisten tilaisuuksien suhteen saattoivat vaihdella tilaisuuskohtaisesti. Tämän vanhemmat kokivat ongelmalliseksi.

Tiedotus ei ole johdonmukaista, toimintatavat vaihtelevat opettajien välillä.

Tuntuu riippuvan rehtorista ja siitä miten hyvä päivä hänellä sattuu olemaan, että minkä verran tiedotetaan.

Vanhemmat kertoivat, että oppilaiden uskonnonvapaus ei aina toteudu koulun käytännöissä. Osasta vastauksista ilmeni, että uskontokuntiin kuulumattomat oppilaat ovat joutuneet osallistumaan kouluaihana järjestettäviin tilaisuuksiin, joissa on ollut uskonnollista sisältöä. Tilaisuuksien uskonnollisesta sisällöstä ei ole tiedotettu asianmukaisesti, joten vanhemmat eivät ole voineet reagoida asiaan.

Tilaisuuksissa ollut uskonnonharjoittamista, vaikka etukäteen sanottu, ettei ole.

Tiedotuksessa ei käy ilmi tilaisuuden sisältävän uskonnollisia osuuksia, jolloin etukäteen on lähes mahdoton myöskään pyytää huomioimaan.

Lisäksi kouluissa on saatettu mainostaa erilaisia uskonnollisia tilaisuuksia ja tapahtumia ilman vanhempien lupaa. Osassa vastauksista ilmeni myös se, että koulun käytäntöjen takia oppilaiden katsomus on saattanut paljastua vastoin perheen tai oppilaan tahtoa.

Koulussa oli ilman vanhempien lupaa jaettu oppitunneilla ev.lut. seurakunnan maksullisen ja uskonnonharjoittamista sisältävän toiminnan mainoksia kaikille oppilaille ja opettaja oli vielä suullisesti mainostanut oppilaille, mitä kaikkia uskonnollisia leirejä jne. seurakunta järjestää.

Yleissivistykseen kuuluva opetus eri uskonnoista kuuluu kaikille ja tulee olla pakollista. Sen sijaan uskonnon harjoittaminen, tai edes oman uskontokunnan kertominen koulussa tulee olla yksiselitteisesti täysin vapaaehtoista.

Vanhempien kokemuksista ilmeni, että kristilliset perinteet nähdään oletusarvoisena osana koulun arkea. Vastauksista nousi esiin uskonnollisten ja vaihtoehtoisten tilaisuuksien yhdenvertaisuuteen liittyviä ongelmia. Vanhemmat kokivat vaihtoehtoisten tilaisuuksien olevan sisällöltään vähempiarvoisia ja toisinaan vaihtoehtoista tilaisuutta ei järjestetty lainkaan.

Alakoulussa vaihtoehtoinen ohjelma oli kerran sellainen, että kaikki oppilaat kävelivät kirkolle ja sitten ET-oppilaat käännyttiin pois ovelta ja lähetettiin

kävelemään takaisin koululle. Tämä oli "tasa-arvoisuuden nimissä" yhteinen kävelyretki kuulemma.

7-vuotiaille esitellään srk-keskus osana koulupäivää, vaihtoehdoksi tarjotaan retkeltä poisjäämistä.

Kerran lapsi laitettiin rinnakkaisluokan äidinkielen tunnille, kun muu luokka lähti jollekin ylimääräiselle kirkon kynttiläkierrokselle eikä näin "pieniin juttuihin" ollut mahdollista järjestää korvaavaa ohjelmaa.

Vanhempien käsityksen mukaan koulujen uskontoa suosiva asenne on omalta osaltaan aiheuttanut sitä, että uskontokuntiin kuulumaton lapsi on kokenut olevansa toisarvoisessa asemassa sekä jääneensä syrjään koulun yhteisistä tapahtumista. Eräässä vastauksessa kerrottiin kokemuksesta, jossa stipendinjako tilaisuus oli järjestetty kirkossa, vaikka stipendin saaja oli vaihtoehdoisessa tilaisuudessa.

On oikeat, uskonnolliset tilaisuudet ja huonompi tilaisuus, jonka sisältöäkään kukaan ei koskaan tiedä.

Uskonnollista sisältöä pidetään normina, vaihtoehdot eivät ole, eikä niitä esitetä yhdenvertaisina (käytetään ilmaisia korvaava/vaihtoehtoinen ohjelma uskonnottomasta tilaisuudesta, uskonnottoman tilaisuuden luonnetta ei kerrota tai suunnitella etukäteen, uskontokuntiin kuuluvien lasten oletetaan menevän kirkkoon jne).

Koulun stipendit jaettiin kirkossa. Lapseni oli vaihtoehdoisessa tilaisuudessa kirkon vieressä nuorisotilalla. Lapseni nimeä huudeltiin kirkkokansalle. Ei ollut salaista se, että emme osallistu uskonnollisiin tilaisuuksiin.

Joissain tapauksissa uskonnollista tilaisuutta suosiva asenne tuli vanhempien mukaan vahvasti esiin jo tilaisuuksista tiedotettaessa. Vanhempien kokemusten mukaan tiedotteessa on saatettu antaa vaikutelma siitä, että uskonnollinen tilaisuus on ensisijainen ja arvokas, kun taas vaihtoehtoinen tilaisuus on esitelty vähempiarvoisena ja jonkinlaisena korvaavana toimintana.

Sanavalinnat ovat usein uskonnolliseen toimintaan ohjaavia, esim. "korvaava toiminta" tai "mikäli emme saa vastausta x.x. mennessä, lapsi osallistuu uskonnolliseen".

Tiedotus on pahimmillaan ollut hyvin läpinäkyvän asenteellista ja uskonnottomista vaihtoehdoista puhutaan vähättelevään ja toiseuttavaan sävyyn.

Lisäksi vanhemmat kertoivat myös positiivisista kokemuksista koulun käytäntöihin ja ilmapiiiriin liittyen. Eräässä vastauksessa ilmeni, että koulun juhla oli suunniteltu siten, että uskonnollinen sisältö oli sijoitettu juhlan alkuun ja kaikille yhteinen osio alkoi vasta sen jälkeen. Myös rehtorin uskontokuntiin kuulumattomat oppilaat ja perheet huomioiva toiminta sai kiitosta vanhemmalta. Vanhemmat kokivat positiivisena myös sen, jos kouluissa ei järjestetty uskonnollista sisältöä sisältävää toimintaa tai sitä oli vähän.

Joulujuhla rakennettiin niin, että uskonnolliset sisällöt esitettiin puoli tuntia ennen muuta ohjelmaa, itse sai päättää tuleeko katsomaan molemmat ohjelmat vaiko vain jälkimmäisen.

Rehtori kuuntelee ja ottaa palautetta vastaan. Järjestänyt vaihtoehtoista toimintaa vaikka seurakunta markkinoinut kaikille sopivana. Rehtori ei itse uskonut että pysyisi neutraalina.

Positiivinen yllätys on ollut, että uskonnolliset sisällöt ovat olleet kohtalaisen vähissä.

8.2.3 Koulun ja kodin välinen yhteistyö

Vanhempien vastauksista ilmeni, että koulun ja kodin välinen yhteistyö vaatii usein huoltajilta jatkuvaa aktiivisuutta. Tämä on vaatinut vanhemmilta toistuvaa yhteydenottoa, ohjausta ja perheensä katsomuksen puolustamista.

Olen 6 vuotta asiasta keskustellut koulun kanssa, ja nyt ehkä alkaa sujua.

Valittua on saanut monesta asiasta ja sitten seuraavana tai viimeistään parin vuoden päästä uudestaan täysin samasta asiasta. On viety kysymättä, jätetty pois ohjelmasta katsomusainevalinnan perusteella, järjestetty oppituntia vaihtoehtoisena ohjelmana ym. Koko kirjo, eikä mikään tunnu muuttuvan.

Osa vanhemmista on kohdannut epäasiallista suhtautumista koulun puolelta, mikä on vaikeuttanut koulun ja kodin välisen yhteistyön sujumista. Koulun henkilökunnan ja rehtoreiden asenteissa on ilmennyt vähättelyä ja vanhempia syyllistävää suhtautumista. Vastauksista ilmeni näin tapahtuneen erityisesti silloin, kun vanhemmat ovat ilmaisseet huolensa koulun eriarvoisista käytännöistä. Niin ikään vanhemmat kertoivat vastauksissaan tullessa leimatuksi hankaliksi vanhemmiksi.

Vähättelyä, piikittelyä ja muka asioiden korjaamista, jos aiheesta huomauttaa. Tapoihin ja perinteeseen vetoamista.

Keskusteluyhteys koulun toimijoiden kanssa ollut todella huono. Kantelunkaan myötä toiminta ei ole juuri muuttunut ja itse on leimautunut hankalaksi vanhemmaksi.

Tiedotus puuttuu eikä sitä korjata, vaikka huomauttaa. Koulujen asenne on todella ylimielinen, kun epäkohdista huomauttaa.

Useissa tapauksissa vanhempien puuttuminen ei ole kuitenkaan muuttanut tilannetta pysyvästi. Vanhemmat kertoivat yrittäneensä vaikuttaa koulun käytäntöihin ja tiedottamiseen, mutta muutoksia ei ole tapahtunut. Huoltajien on ollut pakko huomauttaa samoista asioista vuosittain ja pyyntö yhdenvertaisuuden toteutumisesta on heidän mielestään jäänyt osittain kuulematta. Toistuvat yhteydenotot samaan aihepiiriin liittyen ovat tuntuneet vanhemmista turhauttavilta.

Miksei kouluja veloitetaan toimimaan lain mukaan? Miksi yksittäisten ihmisten pitää jatkuvasti ohjeistaa viranhaltijoita, ja silti mikään ei muutu? Aivan silmitömän ärsyttävää.

Opettaja ei enää vastaa asiaan liittyviin huomautuksiin/tiedusteluihin, rehtori taas siirtää vastuun asiasta kuin asiasta opettajille.

Vaihtoehtoisen tilaisuuden sisällöstä ei ole tiedotettu, sitä kysellessä opettajalta hänellä ei ole ollut siitä tietoa, eikä hän ole ollut halukas asiaa selvittämään.

Vastauksista ilmeni myös kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön liittyviä hyviä kokemuksia. Vanhempien vastausten perusteella osassa kouluista rehtori tai opettajat ovat kuunnelleet vanhemman antamaa palautetta. Onnistuneen yhteistyön ansiosta oli onnistuttu parantamaan tiedotusta sekä järjestelyjä siten, että koulun toiminnassa on pystytty huomioimaan paremmin myös uskontokuntiin kuulumattomien oppilaiden tarpeet. Osassa vastauksista kerrottiin, että koulun rehtori ja opettajat olivat suhtautuneet palautteeseen asiallisesti.

Nyt toisen lapsen aloitettua tänä syksynä toisessa koulussa, toiminta ainakin vaikuttaa paremmalta kuin toisen lapsen koulussa, jossa käynyt alakoulun ja on nyt jo yläkoulun puolella. Uudessa koulussa on työryhmä vaihtoehtoisia tilaisuuksia varten ja ne vaikuttavat olevan tasavertaisia.

Eskari ja 6 vuotta ala-astetta niin ala-asteen toiminta muuttui jatkuvan paaputuksen vuoksi. Positiivista kehitystä.

Tiedottaminen on kehittynyt todella paljon niiden 9 vuoden aikana, kun minulla on ollut peruskouluikäisiä lapsia. Nykyisin vaihtoehto on sentään aina olemassa, ja edellisvuotisen AVI:lla uhkaamisen seurauksena viestintä on tapahtunut jopa oikea-aikaisesti eikä päivää ennen tilaisuutta.

8.2.4 Elämäkatsomustiedon opetus

Elämäkatsomustietoon eli ET-opetukseen liittyvistä vastauksista löytyi sekä hyviä että huonoja kokemuksia. Vanhempien vastauksissa ilmeni haasteellisia ja epätasa-arvoisia käytänteitä uskonnon opetukseen verrattaessa. Osassa vastauksista kerrottiin, että kouluissa on yhdistetty ET- ja uskonnon opetus samaan luokkaan. ET-oppilaat saattoivat käyttää uskonnon oppikirjaa, vaikka ET:n opetukseen on saatavilla myös oma oppikirja. Vaikka ET-opetus olisi järjestetty omana oppituntina, niin siitä huolimatta ET-oppilaat eivät aina ole saaneet oman oppiaineen kirjaa käyttöönsä.

ET:tä on opetettu pitkälti uskonnon kanssa samassa, oppikirjana uskonnon kirja.

Lapsella ei ole et-tunneilla edes kirjaa. Lisäksi et-tunnit pidetään ilmeisesti samassa tilassa uskonnonopetuksen kanssa eli lapsi altistuu väkisin uskonnonopetukselle ja esim. näkee uskonnon tunneilla käsiteltävät asiat taululta aina omalla et-tunnillaan.

Et:ssä on luokat 1-6. Sinänsä uskon, että eri-ikäisten ryhmässä on hyviä puolia, mutta siinä on myös hankaluutensa. Ei oppikirjoja. Vaihtuvat opettajat, jotka

eivät ole kartalla siitä mitä et:n opetus pitää sisällään. Tällöin oppikirjojen puute haittaa todella, sillä tunnin sisältö voi olla mitä vain.

Vanhemmat kertoivat myös ET- opetuksen lukujärjestykseen sijoittamiseen liittyvistä ongelmista. Tuntien sijoittelu on aiheuttanut joissain kouluissa ET-oppilaille toistuvasti hyppytunteja ja yksi vastaaja kertoi, ettei hänen lapsensa ehdi koulukyytiin ET-tunnilta. Muutama vastaaja kertoi myös hyppytunnin aikaiseen lapsen valvontaan liittyvistä puutteista.

Yläasteella toiselle lapselle tuli hyppytunti ET:n takia. Rehtori kieltäytyi vastaamasta kun kysyin, miten valvonta on järjestetty.

Hyppytunteja et-opiskelijoilla, tunnit päällekkäin, ehdotettu 5. luokkalaisen menevän hyppytunnin ajaksi 8. luokan musiikintunnille viettämään aikaa.

Myös koulukyyti meni pieleen, koska ET oli normaalin kouluajan jälkeen (koulukyyti aina klo 15, mutta ET kesti 16 asti).

Vastauksista nousi esiin useita erilaisia opetusjärjestelyihin liittyviä epäkohtia. Yhdessä vastauksessa nostettiin esiin, että alakouluikäinen ET-oppilas on ohjattu kulkemaan yksin joukko-liikennettä käyttäen kaukana sijaitsevalle toiselle koululle. Eräästä vastauksesta ilmeni, että elämäntiedon valinnot oppilaat voivat myös joutua päällekkäisten tuntien vuoksi jättämään väliin muita oppiaineita tai osallistumaan useampaan kokeeseen samana päivänä.

Elämäntiedon tunnit on järjestetty 13 km päässä toisessa koulussa ja ala-asteikäisen lapsen on oletettu kulkevan sinne itsenäisesti yksin bussilla.

Lapsi joutui jäämään pois kuvaamataidon tunnilta koska kunnan yhteinen ET-tunti oli lukujärjestyksessä siihen aikaan.

Esim. englannin koe sijoitettiin saman päivään kuin et-koe, koska et-oppilaita on niin vähän - koulussa kuitenkin sääntö, että samana päivänä ei saa olla kahta koetta.

Osa vanhemmista kertoi joutuneensa itse puuttumaan opetuksen järjestelyihin turvatakseen lapsilleen yhdenvertaisen ja laadukkaan opetuksen. Eräässä vastauksessa kerrottiin koulun olettaneen kaikkien osallistuvan uskonnon opetukseen eikä ET-opetusta siksi järjestetty lainkaan.

Eka luokan alussa lapsen lukujärjestyksessä luki vain uskonto ja tätä ihmettelin luokanvalvojalle. Kävi ilmi että oltiin vain oletettu kaikkien menevän uskontoon. Sitten epäiltiin, että onko kolme että tarvitsisi järjestää. Ilmoitin että ihan varmasti kaupungista löytyy kolme osallistujaa. Lopulta tuli kysely ja yli kolme oppilasta löytyi ihan omasta kyläkoulusta. Kysely oli myös tehty aika syyttävään sävyyn. Mutta todella ison työn sai tehdä ihan lakisäateisen asian eteen!

Piti itse kertoa koululle, mitä vaihtoehtoja on. Nyt jo eläkkeellä oleva vararehtori yritti painostaa, että lapsi alkaisi opiskella uskontoa ET:n sijaan.

Vanhempien vastauksista ilmeni elämäntiedon opetukseen liittyviä positiivisia kokemuksia. Osa vanhemmista koki elämäntiedon, eli ET-opetuksen, olevan laadukasta ja

hyvin järjestettyä. Osassa vastauksista kerrottiin koulujen pyrkineen tuntisuunnittelussaan siihen, että katsomusaineet pidetään samaan aikaan kaikille oppilaille. Erityisen myönteisenä seikkana vastauksista nousi esiin se, että kouluissa on ollut innostuneita, päteviä elämäntiedon opettajia, jotka noudattavat opetussuunnitelmaa ja tarjoavat sisällöltään hyvää opetusta oppilaille.

Et-opettaja on motivoitunut ja opetus on laadukasta.

Et-tunnit ovat aina järjestyneet hienosti. Kaikilla lapsilla on katsomusaineen tunnit aina samaan aikaan, joten kenellekään ei tule hyppäreitä tai pitempiä päiviä.

Et:n opetus järjestyi automaattisesti, kuten kuuluukin.

8.2.5 Osallisuus

Vanhempien vastauksista lastensa osallisuuteen ja ulkopuolisuuden kokemukseen liittyen nousi esiin useita esimerkkejä. Ulkopuolisuuden tunne on vastausten perusteella noussut esiin tilanteissa, joissa lapsi on joutunut eroon luokkatovereistaan uskontokuntiin kuulumattomuutensa takia. Tällöin lapsi on sijoitettu yksin toiseen tilaan tai ainoana luokastaan täysin vieraaseen ryhmään. Lapsi on myös voinut joutua lähtemään ainoana luokastaan vieraan opettajan mukaan.

Lapsi on luokkansa ainoana viety muiden virrenveisuun ajaksi toiseen huoneeseen yksin ohjaajan kanssa.

On vieras ope, muu luokka jää oman opettajan kanssa omaan luokkaan.

Kun lapsen luokkakaverit osallistuvat yhdessä lauluesityksiin, näytelmiin, juhlallisiin ja uskonnollisiin tilaisuuksiin, on lapsi joutunut olemaan syrjässä esimerkiksi toisessa tilassa, missä tuttu opettaja ja luokkakaverit eivät olekaan hänen rinnallaan. Lapsen erottaminen muusta luokasta on saattanut myös herättää lapsessa pelon tunteita.

Ei ole saanut osallistua näytelmään ollenkaan jouluna, kun ei halunnut julistaa evankeliumia. Jäi ulkopuolelle ja oli siitä surullinen.

On kokenut hyvin ikävänä, kun ei voi mennä kavereiden kanssa samaan tilaisuuteen.

Et- tunneille meneminen yksinään vieraaseen rakennukseen oli ekaluokkalaiselle alkuun tosi pelottavaa.

Osassa vanhempien vastauksista ilmeni, että lapsi ei aina ymmärtänyt, miksi hänen täytyy ainoana luokastaan poistua tilanteista, joihin hänen luokkatoverinsa osallistuvat yhdessä. Vanhemmat kertoivat, että toistuva luokkakavereista eroon joutuminen oli aiheuttanut lapselle surun ja ulkopuolisuuden tunteita. Lapsen omasta yhteisöstä eroon joutuminen on vastausten perusteella heikentänyt lapsen yhteenkuuluvuuden tunnetta. Yksin sivuun joutuminen on

saattanut vanhempien kertoman mukaan tuntua lapsesta todella vaikealta ja aiheuttanut hänelle yksinäisyyden ja ikävän tunteita.

Ei vain ymmärrä miksi hän jää pois tapahtumista, joita mainostetaan retkinä ja on ollut pahoillaan.

Lapsi haluaisi olla kuitenkin toisaalta oman luokan mukana. Ryhmään kuuluminen on tärkeää. On surumielinen aina kun näitä erottelevia tilaisuuksia on.

On ollut ikävää, kun ei ole voinut olla kavereiden/oman luokan kanssa.

Vanhemmat nostivat vastauksissaan esiin myös koulun arkeen liittyviä ulkopuolisuuden tunnetta aiheuttavia tekijöitä. Tämä liittyi vanhempien mukaan ET-tuntien sijoittelun aikaansaamiin haasteisiin, esimerkiksi siten, että lapsi ei voinut osallistua luokan yhteisiin rutiineihin, kuten viikoittaiseen kuulumisten vaihtoon tai luokan yhteiseen toimintaan.

Koko ala-asteen ajan uskonto/et oli viikon ensimmäinen tunti. tällä tunnilla kyseltiin esim lomien jälkeen kuulumiset ym, josta lapsi siis jäi paitsi. Myös muita luokan yhteisiä asioita käsiteltiin uskonnon tunnilla.

Uskonnon tunnin päätyttyä muu luokka on saattanut esim. alkaa lukemaan luokan yhteistä kirjaa ennen kuin oma lapseni on ehtinyt paikalle Et-tunnilta.

Vanhempien vastauksista ilmeni tuntisuunnittelun vaikuttaneen myös siten, että lapsi joutui toistuvasti syömään yksin tai ei ehtinyt muiden mukana välitunnille leikkimään luokkakaverien kanssa. Koulupäivän pitkittyminen ET-tunnin takia aiheutti vastausten mukaan sen, ettei lapsi voinut lähteä koulusta yhdessä muiden kanssa.

Et tunneilta pääsee myöhemmin ruokalaan, tuntuu tylsälle syödä yksin kun muut luokkakaverit jo lähtevät välitunnille ulos tai joutuu hotkimaan että ehtii edes vähän ulkoilla.

Koulupäivä tuli myös pidemmäksi kuin muilla eikä kavereiden kanssa voinut leikkiä koulupäivän jälkeen.

Myös käsitteet eriarvoisuus ja erilaisuus nousi vanhempien vastauksissa esiin. Vanhemmat vastasivat, että lapsen kokemus eriarvoisuudesta ilmenee tunteena siitä, että hänet erotetaan muusta luokasta katsomuksensa vuoksi. Tunne erilaisuudesta kasvoi lapsen huomattaessa joutuvansa eroon luokkatovereistaan. Vanhemmat kertoivat lapselle olevan vaikea käsittää sitä, miksi juuri hänen on oltava toisessa ryhmässä tai miksi uskonnon mukaiset käytännöt erottavat hänet muista. Tilanteissa, joissa muut pääsevät osallistumaan yhteisiin harjoituksiin tai tilaisuuksiin, on lapsi tuntenut itsensä erilaiseksi ja eriarvoiseksi, jopa nolatuksi.

Pikkukoululaisen on todella vaikea ymmärtää, miksi tällaista erottelua tehdään.

Julkista nolaamista ja tivaamista, miksi tämäkin tehdään niin hankalaksi, kun kaikille muille juhla kirkossa sopii.

Vanhemmat toivat esille vastauksissaan lasten kokemuksia siitä, että koulu suhtautuu uskontokuntiin kuulumattomiin väheksyvästi ja suosii uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistuvia. Tämä on aiheuttanut joillekin lapsille tunteen siitä, että he ovat toisen luokan kansalaisia tai vähempiarvoisia muihin oppilaisiin verrattuna.

Kun joka kevät ja syksy joutuu pulpettiin istumaan muiden lähtiessä retkelle, niin kyllä se vuosien aikana tulee lapsellekin selväksi, että on toisen luokan kansalainen.

On luokkansa (18 opp.) ainoa ET-oppilas, kokee että opettaja pitää uskonnon opiskelijoita parempina, koska opettajalla itsellään vahva srk tausta.

Erään vanhemman vastauksesta ilmeni, että lasta on moitittu hänen kieltäytyessään harjoittelusta virsiä musiikin tunnilla. Vanhemmat kertoivat myös eriarvoisuuden kokemuksista, jotka liittyivät koulun uskonnollisiin aamunavauksiin. Vastausten perusteella lapsi on kokenut, ettei hänellä ole samanlaista arvokkuutta tai osallisuutta kuin uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistuvilla.

Koulussa pakotetaan osallistumaan virsien laulamiseen, jopa niin, että musatunnilla opettaja moittii lasta, joka ei virsiä harjoittele ja luokkakaverit nauravat kun lapsi saa moitteet.

Aamunavausten suhteen lapsi kokee, että elämänkatsomustietoa opiskelevia toiseutetaan, koska siellä isossa aamunavauksessa juhlasalissa on melkein koko koulu.

Vanhemmat toivat esiin, että lapsi saattaa joskus päätyä osallistumaan uskonnollisiin tilaisuuksiin vain siksi, ettei halua joutua eron muista tai kokea erilaisuutta. Ero kavereista voi tuntua lapsesta surulliselta. Toistuvat tilanteet, joissa lapsi asetetaan muiden kanssa eri asemaan, voivat herättää lapsessa tunteen siitä, että hän on huonolla tavalla erilainen. Kyse ei vanhempien mukaan ole siitä, että lapsi haluaisi osallistua esimerkiksi juuri kirkossa järjestettävään jumalanpalvelukseen. Koulun ulkopuolelle suuntautuvaan retkeen ja yhteisiin juhlaesityksiin sisältyy muuta, kuten yhteisöllisyyden tunnetta ja kavereisuhteita tukevia tekijöitä.

Lapsi ei halua jäädä kirkkokäynneiltä pois, jotta ei erotu muista.

Joulujuhlassa oli sitten lopulta meidänkin uskontokuntiin kuulumaton ekaluokkalainen iloisesti virsiä veisaamassa koska "oppilaat halusivat" ja "ei sitä voi heiltä kieltää".

Epäreilua lienee se, että jää paitsi jostain, mitä muut kokevat. Ei lapseni kirkkoon halua mennä, mutta matkalla tapahtuvat keskustelut ja yhteiset puheaiheet retkeen liittyen jäävät lapseltani kokematta. Hän on luokkansa ainoa et-opiskelija ja usein myös ainoa vaihtoehtoisiin tilaisuuksiin osallistuja omalta luokaltaan.

Oppilaiden katsomuksiin perustuva jaottelu saattoi aiheuttaa vanhempien kokemusten mukaan lapsissa hämmennystä. Osa vanhemmista kertoi lapsen olleen hämmentynyt, kun hänet on erotettu muista oppilaista eri tilaan. Lapsi oli ihmetelty, miksi hän ei voi osallistua

kaikkiin samoihin tapahtumiin kuin luokkatoverinsa. Osassa vastauksista kerrottiin myös lasten pohtineen, mitä muut tekevät omassa tilaisuudessaan.

Ihmetelty miksi oppilaat pitää jakaa eri paikkoihin.

Kummissaan ja ihmeissään miksi näin tapahtuu ja mitä muut tekevät sillä aikaa.

Vanhemmat toivat vastauksissaan ilmi myös omia tuntemuksiaan. Osa vanhemmista on kokenut hankalaksi selittää lapselleen, miksi tämä ei voi osallistua koulun järjestämiin uskonnollisiin tilaisuuksiin tai retkiin perheen vakaumuksen vuoksi. Tällöin on saattanut aiheutua tilanne, jossa lapsi voi ymmärtää asian niin, että vanhemmat ”estävät” häntä osallistumasta koulun kivoihin retkiin yms. yhdessä kavereiden kanssa. Vanhemmat kuvaavat tilannetta epämiellyttäväksi, koska he toivovat vakaumuksensa kunnioittamista, mutta joutuvat samalla perustelevaan lapselleen, miksi tämä on jätetty ulkopuolelle koulun toiminnasta. Vanhemmat kertoivat vastauksissaan, että asiaan liittyvää keskustelua käytiin lähinnä kotona, mutta ei juurikaan koulussa.

Lapsi ihmettelee miksemme ”päästä” häntä retkelle. Se tuntuu aika ikävältä, että vanhempi pakotetaan tällaiseen asemaan lapsen silmissä vain koska haluaa että perheen vakaumusta kunnioitetaan koulussa.

Hän on kysynyt miksei hän voi mennä kirkkoon, olemme keskustelleet tästä kotona, onneksi useampi oppilas luokalta on et:ssä.

Myös hyviä kokemuksia löytyi. Vanhempien vastauksista ilmeni, miten lapsen asenne vaihtoehtoihin tilaisuuksiin on mahdollisesti kehittynyt ajan myötä positiivisemmaksi. Esimerkiksi, kun lapsi on tutustunut samaan ET-ryhmään kuuluvien oppilaiden kanssa, on tilanne tuntunut luonnollisemmalta. Myös se, että kaveri on osallistunut samaan vaihtoehtoiseen tilaisuuteen, on tehnyt tilanteesta lapselle helpomman. Vanhemmat kertoivat, että itsenäinen päätös olla osallistumatta uskonnollisiin tilaisuuksiin on voinut tuoda lapselle positiivisen kokemuksen oman valinnan tekemisestä, vaikka osallistuminen samoihin tilaisuuksiin kavereiden kanssa olisi myös ollut mukavaa.

Ei tunnu haittaavan enää, kaikki ryhmässä tutuksi tulleet et-oppilaat ovat pääsääntöisesti mukana.

Joskus on ärsyttänyt, mutta onneksi yleensä joku kaveri on myös vaihtoehdoissa tilaisuudessa.

Lapsi ei halua mennä uskonnollisiin tilaisuuksiin, häntä ei siis haittaa mennä eri tilaisuuteen kuin muut. Toki aina kivempaa olisi jos voisi mennä samaan kuin kaverit.

Vanhempien vastaukset tuovat esiin myös muita positiivisia kokemuksia. Vastauksista ilmeni, että vaikka koulun alkaessa tilanne saattaa tuntua sekavalta, niin ajan myötä koulun käytännöistä tulee osa oppilaan arkea, jopa lasta huvittavalla tavalla. Osa lapsista saattaa suhtautua

aikuisten järjestelyihin ironisesti tai huvittuneesti. Vastausten perusteella osa lapsista koki vaihtoehtoisten tilaisuuksien sisällön erikoiseksi, mikä voi helpottaa oppilaan suhtautumista tilanteeseen.

Lapsista tilanne on lähinnä huvittava, että aikuiset voivat toimia niin epäkuntoitavasti ja tosissaan.

Ehkä alkuun sekavana, nykyään ihan tavallisena. Hän on usein huvittunut vaihtoehtoisten tilaisuuksien sisällöistä.

Osa vanhemmista vastasi lastensa olevan tyytyväisiä voidessaan välttää koulu-aikaan sidotut uskonnolliset tilaisuudet. Vanhemmat kertoivat lastensa arvostavan mahdollisuutta osallistua vaihtoehtoiseen tilaisuuteen ja olevan erityisen iloisia siitä, ettei heidän tarvitse osallistua kirkossa istumiseen ja muuhun itselleen epämielikkäaseen uskonnolliseen toimintaan.

Lapseni ei ole missään nimessä ole halunnut mennä jos olisi viitteitä uskonnollisesta tilaisuudesta. Vaihtoehtoihin menee mielellään.

Tyytyväinen, kun voi välttää kaiken uskontohömpän.

Ollut tyytyväinen ettei tarvitse istua hiljaa kirkossa.

8.2.6 Yhdenvertaisuus

Vanhempien vastauksista nousee esiin se, että uskontokuntiin kuulumaton lapsi saattaa joutua katsomukseen perustuvan jaottelun takia toistuvasti eri asemaan kuin muut oppilaat. Tämän kerrottiin synnyttävän lapsessa epäoikeudenmukaisuuden tunteita. Eräessä vastauksessa nostettiin esiin, että etenkin herkkä ja arka lapsi voi kokea muusta luokasta eroon joutumisen raskaana.

Pahinta on ollut, että vakaumuksen takia leimataan ja lasta on eristetty, tätä jo ensimmäisestä luokasta lähtien, kun lapsi ollut vielä kovin pieni. Ja muutenkin kyseessä herkkä ja arka lapsi.

On ollut ikävää kun ei ole voinut olla kavereiden/oman luokan kanssa, vaikka ei noihin tilaisuuksiin ole halunutkaan osallistua. Eriyttämistä vaikea ymmärtää.

Lapsi on surrut sitä, että muut menevät uskonnolliseen tilaisuuteen ja hän erilaisena menee toiseen, vaikka on omasta halustaan valinnut uskonnottoman tilaisuuden.

Vastausten perusteella oppilaiden eriyttäminen voi ilmetä monin tavoin koulupäivien aikana, ja toistuvat ulkopuolisuuden hetket, kuten yksin tehtävien tekeminen käytävässä tai luokkahuoneeseen jääminen muiden lähtiessä retkelle, voivat olla lapselle kuormittavia. Yhteisten kokemusten jäädessä kokematta vuosien aikana saattaa lapselle kehittyä tunne siitä, että hän on ”toisen” luokan oppilas.

Lapsi on ollut koulun ainoa ET-oppilas ja on tehnyt yksin tehtäviä käytävässä kun muilla on ollut uskonnon tunti.

Hän on kokenut että vaihtoehtoiseen tilaisuuteen osallistuvat lapset eriytetään ryhmästä. Erilaisuuden ja erillisyyden kokemuksia sekä kokemuksia että ei ole yhtä tärkeä jäsen ryhmässä uskonnottomuuden takia.

On luokkansa ainoa et-läinen, joten väkisinkin tuntijaottelu luo eriarvoisuutta. Pidempi koulupäivä, sitä harmittelee välillä.

Vanhemmat vastasivat, että lapsen jättäminen pois niin koululuokan kuin koulun yhteisten juhlien sisältöihin liittyvistä esityksistä, joihin tyypillisesti kaikki muut voivat osallistua, on aiheuttanut lapselle surua ja tunnetta eriarvoisuudesta. Kysyttäessä huonoista kokemuksista eräs vastaaja nosti esiin koululuokan ryhmäytymispäivään sijoitetun uskonnollisen sisällön, joka oli aiheuttanut lapsen muusta ryhmästä erottamisen heti ensimmäisien koulupäivien aikana.

...ryhmäytymispäivään sisältyy hartaus eli lapset erotellaan kesken ohjelman.

Lapselleni on tuottanut surua, että ei saanut esimerkeiksi osallistua näytelmään, kun ainoa vaihtoehto oli olla evankeliumissa tai ei missään (lopulta suosituivat pitkin hampain että saisi mennä vieraiden lasten näytelmään mukaan, mikä oli lapselle stressaavaa myös).

Joulujuhlassa lapsi on seissyt käytävässä jos ei ole halunnut kuunnella evankeliumia ja laulaa virttä. Joulujuhlissa kakkosluokalla esiintymisessä oli vaihtoehtona osallistua evankeliumiin tai ei mitään.

Vanhemmat kertoivat lasten kokevan erilaisia tunteita liittyen tilaisuuksien eriarvoisuuteen. Useissa vastauksissa nousi esiin lasten epäreiluuden kokemukset liittyen siihen, että uskonnollisissa tilaisuuksissa sai herkkuja ja vaihtoehtoiseen tilaisuuteen osallistujat jäivät ilman. Osa lapsista harmitteli vanhempien mukaan myös sitä, että kirkkoon menijät pääsivät ”retkelle”, kun vaihtoehtoinen tilaisuus oli pääsääntöisesti järjestetty koululla.

Ihmettelee, miksi kirkossa tarjotaan mehua ja piparia, kun vaihtoehtoisissa tilaisuuksissa niitä ei ole.

Kirkko-käynneillä, joissa lapsi ei ollut mukana, on myös jaettu mm karkkia, josta uskonnottomat tietenkin jäivät paitsi

Ala-asteella lapseni koki epäreiluna sen, että kirkkoon menijät pääsivät bussimatkalle ja saivat karkkia. Kouluun jääville järjestettiin kivaa toimintaa, mutta se ei ollut samanarvoinen.

Vanhempien vastauksista nousi esiin myös se, että oppimateriaalien eroavaisuus uskonnon ja elämänkatsomustiedon välillä saattoi aiheuttaa eriarvoisuuden tunnetta lapsissa. Oppikirjan koettiin tarjoavan tukea esimerkiksi kokeisiin valmistautumiseen. Ilman kirjaa elämänkatsomustieto voi oppiaineena tuntua oppilaasta vähempiarvoiselta, sillä se ei näytä saavan koulun puolelta samanlaista arvostusta tai huomiota, kuin uskonto.

ET on tyhmää. Ei saa kirjaa kuten uskontoon osallistuvat.

Kirjan puuttumisen lapsi on kokenut epäreiluna. Hänen mielestään kokeisiin on mahdoton lukea ilman kirjaa. Uskontoa opiskelevilla lapsilla on kirjat.

Lapset ovat saattaneet vanhempien kertoman mukaan kokea epämukavuutta tai epäoikeudenmukaisuutta sellaisissa tilanteissa, joissa uskonnonvapauden periaatetta ei olla täysin noudatettu. Tämä ilmeni esimerkiksi tilanteina, joissa uskonnottomat tilaisuudet eivät olekaan olleet täysin uskonnottomia, lapsi on käsketty seisomaan juhlassa virren ajaksi tai lapsi on joutunut osallistua vakaumuksensa vastaisesti uskonnon opetukseen tai uskonnolliseen tilaisuuteen.

Lapsi on kokenut ikävänä sen, että uskonnottomat tilaisuudet eivät ole sitä olleet.

Seisomaan nousuun käskeminen juhlan virren aikana ei tuntunut mukavalta.

Kokenut epäreiluna sen, että on joutunut osallistumaan uskonnon opetukseen tai uskonnollisiin tilaisuuksiin.

Vanhemmat toivat muutamassa vastauksessa esiin koulun syyllistävän asenteen uskontokuntiin kuulumatonta lasta kohtaan. Tämä ilmeni erityisesti tilanteissa, joissa joku koulun henkilökunnasta koki hankalaksi lapsesta aiheutuvan ylimääräisen työn.

Ulkopuolisuuden kokemukset ja hermostuneet kasvattajat jotka ovat "joutuneet" jäämään lapsen seuraksi kun hän ei mennyt kirkkoon.

Häntä mainitetaan mustana lampaana minkä takia kaikki kiva on hankalaa.

Kysyimme vanhemmilta heidän lapsensa mahdollisista epäreiluuden tunteisiin liittyvistä kokemuksista. Vanhempien vastauksista nousi esiin useita erilaisia tilanteita ja tunteita. Osa vanhemmista kertoi, ettei lapsella ollut ilmennyt epäreiluuden kokemuksia tai ainakaan lapsi ei ollut niistä vanhemmalleen kertonut. Joissakin vastauksissa ilmeni myös lapsen kokemus siitä, että ET-oppilas voi kokea pääsevänsä helpommalla kuin uskontoa opiskelevat.

Ei ole ollut, kokee et oppilaana pääsevänsä helpommalla.

Ei ole sellaisesta puhunut, vaikka bussiretki kirkkoon on jäänyt välistä ja joutunut jäämään koululle.

Vaihtoehtoisiin tilaisuuksiin liittyen nousi osassa vanhempien vastauksista esiin myös muiden oppilaiden suhtautuminen ET-oppilaisiin. Vanhemmat kertoivat, että toiset oppilaat ovat olleet jopa kateellisia siitä, että uskontokuntiin kuulumattoman ET-oppilaan ei ole pakko osallistua uskonnollisiin tilaisuuksiin tai uskonnon opetukseen. Eräs vanhempi toi esille myös joidenkin lapsensa uskontoa opiskelevien kavereiden toivovan, että hekin saisivat valita ET-opetuksen uskonnon sijaan.

Kadehdittu, koska hänen ei ole pakko osallistua.

Mutta useat oppilaat myös toivoisivat saavansa osallistua ET:n opetukseen kirkkoon kuulumisesta huolimatta.

Lisäksi vanhemmat kertoivat lasten neutraaleista ja positiivisista kokemuksista, jotka liittyivät vaihtoehtoisiin tilaisuuksiin. Erään vanhemman mukaan vaihtoehtoiset tilaisuudet eivät ehkä aina ole olleet täysin yhdenvertaisia, mutta ne ovat kuitenkin olleet pääsääntöisesti mielekkäitä. Myöskään Aku Ankan lukeminen vaihtoehtona uskonnolliselle tilaisuudelle ei yhden vanhemman mukaan ole ollut lapselle ongelma.

Ei ehkä yhdenvertaisia, mutta meidän mielestä vaihtoehtoiset tilaisuudet pääsääntöisesti mielekkäitä.

Häntä ei ole haitannut Aku Ankan lukeminen vaihtoehtoisena tekemisenä.

9 Yhteenveto ja johtopäätökset

Opinnäytetyö tutki vanhempien kokemuksia uskontokuntiin kuulumattomien lastensa yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumisesta peruskoulussa. Tutkimuskysymyksiä oli kolme: 1. Kuinka uskontokuntiin kuulumattomat vanhemmat kokevat lastensa yhdenvertaisuuden toteutuvan peruskoulussa? 2. Kuinka uskontokuntiin kuulumattomat vanhemmat kokevat koulun huomioivan toiminnassaan lastensa osallisuuden? Sekä 3. Miten uskontokuntiin kuulumattomien lasten yhdenvertaisuutta ja osallisuutta voisi parantaa oppilashuollon keinoin?

OPH:n ohje perusopetuksen yhteisistä juhlista ja uskonnollisista tilaisuuksista nojaa Suomen lainsäädäntöön. Uskonnollisista ja niille vaihtoehtoisista tilaisuuksista on tiedotettava yhdenvertaisesti kaikkia oppilaita, samoin valinnanmahdollisuus on avattava jokaiselle oppilaalle. Näin toteutuu perustuslain 11 §:n 2. momentti. Ohjeen mukaan uskonnollisten ja niille vaihtoehtoisten tilaisuuksien sisällöistä on tiedotettava niin, että huoltaja voi tehdä valinnan tilaisuuskohtaisesti. Ohjelmatasolla sisältöä ei tarvitse avata, mutta yhteistyökumppanit ja yleinen luonnehdinta siitä, mikä tilaisuus on kyseessä ja missä, on tarpeen. OPH ohjeistaa kouluja huolehtimaan siitä, että tiedottaminen on oikea-aikaista, eli saavuttaa perheet ajoissa. (OPH 2022.)

Tutkimuksen tuloksista nousi, että vanhempien tyytyväisyys tilaisuuksista tiedottamiseen on kokonaisuudessaan heikkoa. Tyytyväisiä olivat ne vanhemmat, jotka kokivat koulun noudattavan asiaan liittyvää OPH:n ohjeistusta. Erittäin tyytyväisiä olivat vain ne vanhemmat, joiden mukaan tarvetta tiedottamiselle ei ollut, sillä uskonnollisia tilaisuuksia ei sisältynyt lainkaan koulun toimintaan. Opetussuunnitelman perusteiden mukaan koulun toimintaan liittyvistä asioista tiedottaminen on tärkeä osa koulun ja kodin välistä vuorovaikutusta ja kasvatusyhteistyötä. Kasvatusyhteistyö lisää koko koulun hyvinvointia ja turvallisuutta yksittäisestä oppilaasta kouluyhteisöön asti. Yhteistyön toimivuudessa vastuu on koululla, joten koulun tulee

olla aloitteellinen myös viestinnän suhteen. Edellytyksenä kasvatusyhteistyölle on keskinäinen kunnioitus ja luottamuksen rakentuminen. Perheiden moninaisuus ja mahdollinen tarve tiedolle ja tuelle tulee huomioida kodin ja koulun välisessä yhteistyössä. (OPH 2024i.) Myös Wallin (2011, 28) tuo esiin dialogin tärkeyden hyvinvointia lisäävänä tekijänä. Hänen mielestään kouluyhteisö voi parhaimmillaan vaikuttaa oppilaan hyvinvointiin tukemalla osallisuutta ja rakentamalla luottamusta. Se edellyttää kuitenkin toimivaa keskusteluyhteyttä kaikkien yhteisön jäsenten välillä.

Vanhemmat vastasivat kokevansa kuormittavaksi sen, että heidän täytyi toimia aktiivisesti koulun suuntaan saadakseen lastensa perus- ja ihmisoikeudet toteutumaan lainsäädännön ja OPH:n ohjeistuksen mukaisesti. Monet vanhemmat kertoivat saaneensa koululta osakseen epäasiallista suhtautumista, kun he olivat huomauttaneet koulun käytänteisiin liittyvistä epäkohdista. Tämä ilmeni vanhempien mukaan vähättelynä ja vanhempia syylistävänä asenteena. Osa vanhemmista koki tulleen koulun puolelta leimatuksi hankalaksi vanhemmaksi.

Koulun ja kodin yhteistyön kerrottiin olevan onnistunutta tilanteissa, joissa koulu on ollut aloitteellinen tiedottamisessaan sekä kuunnellut vanhempien antamaa palautetta, parantanut tiedotusta ja järjestelyjä sekä suhtautunut palautteeseen asiallisesti. OPH (2024i) ohjeistaa kouluja ottamaan vanhemmat mukaan koulutyön kehittämiseen. Toimivalla yhteistyöllä voidaan parhaimmillaan edistää oppilaiden tervettä kasvua ja kehitystä sekä osallistavaa toimintakulttuuria kouluissa.

Tutkimuksessa kysyttiin, onko koulussa tai kotona käsitelty lasten kanssa sitä, että kaikki oppilaat eivät osallistu samaan tilaisuuteen. Suurin osa vanhemmista kertoi keskustelleensa asiasta kotona, mutta vain muutama vastasi, että asiasta on keskusteltu lapsen kanssa koulussa. Vanhemmat toivat vastauksissaan esille, ettei lapsi aina kyennyt ymmärtämään oppilaiden ja ottelun eri tilaisuuksiin johtuvan vakaumuksesta. Viimeisten vuosikymmenten aikana lapsen osallisuuden liittyvä ymmärrys on lisääntynyt. Yhteiskunnan muuttuessa on ajankohtaisella tasolla tarkasteltava myös lapsen oikeuksien toteutumista jokaisen lapsen kohdalla. (Lskl 2024c.)

Vanhemmat toivat esille, että uskonnollisten ja vaihtoehtoisten tilaisuuksien toteutukseen ja sisällön yhdenvertaisuuteen liittyi haasteita. Vanhemmista suurin osa koki, etteivät tilaisuudet pääsääntöisesti ole olleet yhdenvertaisia. Mithikun (2023, 224) mukaan yhdenvertaisuuden edistäminen edellyttää uuden oppimista sekä vanhoista tavoista luopumista. Pysyvän muutoksen aikaansaaminen vaatii uusien toimintatapojen käyttöön ottamista ja muutoksen tarpeen hyväksymistä.

OPH ohjeistaa, että uskonnollisten ja vaihtoehtoisten tilaisuuksien on oltava luonteeltaan ja tavoitteiltaan samankaltaisia, uskonnollista sisältöä lukuun ottamatta. Lisäksi uskonnolliset tilaisuudet ja toimitukset on pidettävä erillään muusta ohjelmasta. Tilaisuuksien

järjestämisessä tulee huomioida se, että oppilaiden yhdenvertaisuus ei saa vaarantua. Myöskään oppilaan leimaantumista ei saisi tapahtua. (OPH 2022.) Vanhempien kokemuksista ilmeni, että koulu ei aina ole ollut tietoinen OPH:n ohjeesta tai on muusta syystä jättänyt noudattamatta sitä. Osa vanhemmista kertoi myös tuoneensa OPH:n ohjeen esille koulun kanssa käymissään keskusteluissa, mutta se ei vanhempien mukaan ole välttämättä tuonut muutosta tilanteeseen.

Vanhempien mukaan vaihtoehtoinen tilaisuus on usein ollut vähempiarvoinen tai sitä ei järjestetty lainkaan. Vaihtoehtona kirkkokäynnille oli vanhempien mukaan tarjottu esimerkiksi osallistumista toisen luokan äidinkielen tunnille tai videoiden katsomista luokassa. Vanhemmat kertoivat lapsen kokeneen eriarvoisuuden tunteita myös siksi, että vaihtoehtoiseen tilaisuuteen osallistuneet olivat jääneet koululle, toisten päästessä retkelle esimerkiksi bussikyvytyksellä. Useissa vastauksissa tuotiin esille myös se, että uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistuneet olivat saaneet herkkuja, kun taas vaihtoehtoisessa tilaisuudessa ei ole ollut mitään tarjottavaa. Tällaiset koulupäivään sisältyvät epäreilouden kokemukset olivat vanhempien vastausten perusteella aiheuttaneet lapselle eriarvoisuuden tunnetta.

Vanhemmat kertoivat kokemuksista, joissa lapsi on joutunut osallistumaan uskonnollisia elementtejä, kuten rukoilemista tai virsien laulamista, sisältäviin tilaisuuksiin, vaikka niitä oli esitelty kaikille sopivina tilaisuuksina. Tällöin lapsi on saattanut altistua uskonnon harjoittamiselle ilman omaa tai vanhemman suostumusta. Suomen perustuslain 11 §:n mukaan tämän kaltainen toiminta rikkoo lapsen uskonnonvapautta. Eräs vanhempi kertoi puutteellisen tiedottamisen uskonnollisesta tilaisuudesta johtaneen siihen, ettei hän uskaltanut lähettää lastaan kouluun. Vanhempi ei voinut luottaa siihen, että lapsen uskonnonvapaus huomioidaan koulussa.

Brykin ja Schneiderin (2002, 40-44) mukaan kouluyhteisön luottamusta lisäävät kunnioitus, kokemus henkilökohtaisesta välittämisestä ja oikein toimimisen kokemus. Välittämisellä tarkoitetaan roolin vaatimusten mukaan toimimista ammattitaidon mukaisesti. Kun vanhempi antaa lapsensa opettajan vallan alle, odottaa hän opettajan käyttävän tätä harkintaa viisasti, oikeudenmukaisesti ja lapsen etu huomioiden.

Kouluissa voidaan päätyä siihen, ettei koulun työaikana toteutettavia uskonnollisia tilaisuuksia tai toimituksia ole lainkaan. Varsinkin silloin, kun koulun on vaikeaa toteuttaa uskonnollinen tilaisuus ja sen vaihtoehtoinen tilaisuus lakien ja OPH:n ohjeiden mukaisesti, olisi koulun pidättäytyttävä niiden järjestämisestä. (OPH 2022.) Kaikki kyselyyn vastanneet vanhemmat kannattivat ajatusta siitä, ettei uskonnollisia tilaisuuksia järjestettäisi kouluajana. Vanhemmat perustelivat näkemystään sillä, että koulun tulisi olla neutraali ja uskontoihin sitoutumaton ympäristö.

Vastauksista ilmeni, että ET-opetukseen osallistuvien opetusjärjestelyissä oli jonkin verran eriarvoisuutta verrattuna uskontoon. Yleisimpinä epäkohtina vastauksista mainittiin oppikirjan puute sekä tuntisijoittelusta johtuvat hyppytunnit. Vanhemmat toivat esiin myös ongelmia tilanteissa, joissa ET-opetus on järjestetty toisessa koulussa, eikä kuljetusta ollut järjestetty asianmukaisesti. Yhdenvertaisuusvaltuutetun (2024b) mukaan koulutukseen liittyvät käytännön järjestelyt on tehtävä niin, ettei kukaan vakaumuksensa vuoksi joudu eriarvoiseen asemaan suhteessa muihin. Esimerkiksi lukujärjestystä ja kuljetuksia suunniteltaessa on otettava huomioon, etteivät järjestelyt aseta oppilaita eriarvoiseen asemaan uskonnosta tai vakaumuksesta johtuen.

Tutkimuksessa selvitettiin vanhempien näkemyksiä oppilashuollon mahdollisuuksiin uskontokuntiin kuulumattoman oppilaan yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämiseksi. Vanhempien vastausten perusteella oppilashuolto voisi olla osallisena luomassa kouluun toimintatapoja, jotka turvaavat oppilaiden yhdenvertaisuuden toteutumisen. Lisäksi oppilashuolto voisi huomioida vähemmistöryhmien osallisuuden nykyistä paremmin. Myös aktiivinen keskustelu vanhempien kanssa nähtiin oppilashuollon tärkeäksi tehtäväksi. Vanhemmat pitivät tärkeänä, että oppilashuolto varmistaisi koulun noudattavan toiminnassaan lakeja ja ohjeistuksia.

Tutkimuksessa keskityttiin oppilashuollon mahdollisuuksiin yhdenvertaisuuden turvaamiseksi. Myös kysymysasettelu ohjasi vastaajia pohtimaan juuri oppilashuollon mahdollisuuksia vaikuttaa asiaan. Vastauksissaan vanhemmat kuitenkin toivat esille myös muita keinoja. Opettajien aiheeseen liittyvää koulutusta tulisi vanhempien mielestä lisätä. Vanhemmat painottivat vastauksissaan, että oppilashuollon lisäksi myös opettajien tulisi sitoutua perusopetuksen arvoihin ja yhdenvertaisiin käytäntöihin.

Uskonottomuus on kasvussa oleva ilmiö ja uskontokuntiin kuulumattomat ovat Suomessa vähemmistöasemassa (Tilastokeskus 2024). Vähemmistöaseman huomioiminen on tärkeää, sillä vähemmistöasema voi vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin sitä heikentäen. Vähemmistöön kuuluva ihminen voi kokea eriarvoisuutta muihin nähden. (Jaskari & Keski-Rahkonen 2021.) Vanhempien mukaan osa lapsista kokee olevansa vähempiarvoinen, koska ei osallistu uskonnollisiin tilaisuuksiin. Kun oppilaat toistuvasti jaetaan eri tilaisuuksiin vakaumuksen perusteella, syntyy lapselle vanhempien mukaan kokemus siitä, ettei hän ole täysivaltainen yhteisön jäsen.

Yhteisöllisyyden, yhdenvertaisuuden sekä osallisuuden ylläpitäminen ja kehittäminen on myös yhteisöllisen oppilashuollon tärkeä tehtävä. Yhteisöllinen oppilashuolto on enemmän kuin vain oppilashuoltoryhmä. Sillä tarkoitetaan koko koulun yhteistä toimintakulttuuria, jolla pyritään edistämään hyvinvointia ja yhdenvertaisuutta. Se koskettaa jokaista koulun toimijaa, oppilaita ja henkilökuntaa. (OPH 2024h.)

Yhdenvertaisuus ja osallisuus ovat käsitteitä, jotka limittyvät vahvasti sosiaalihuoltoon. Sosiaalihuoltolain 1 § tähdentää lain tarkoituksena olevan eriarvoisuuden vähentäminen ja

osallisuuden lisääminen. Koulukuraattori toimii oppilashuoltoryhmän jäsenenä ja tuo koulun toimintaan sosiaalihuollon asiantuntemusta. Sosiaalihuollon asiantuntijana hänen tulee toteuttaa työssään sosiaalihuoltolain 7 §:n mukaista rakenteellista sosiaalityötä. Havaitessaan eriarvoistavia rakenteita on koulukuraattorilla ammattieettinen velvoite tuoda nämä epäkohdat esille. Samaan lakipykälään sisältyy myös velvoite tarkastella sosiaalipalvelujen vaikuttavuutta ja vastaavuutta asiakasryhmän tarpeisiin.

10 Pohdinta

Opinnäytetyö nosti esiin vanhempien kokemuksia uskontokuntiin kuulumattomien lastensa yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutumisesta peruskoulussa. Yhdenvertaisuuden ja osallisuuden toteutuminen on merkityksellistä sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmasta. Tästä syystä niiden tutkiminen on tärkeää. Peruskoulussa tunne yhdenvertaisuudesta ja osallisuudesta on avainasemassa, sillä siten voidaan tukea oppilaan ja hänen perheensä hyvinvointia. Oppilaan tuntiessa itsensä kouluyhteisön tärkeäksi jäseneksi ja samanarvoiseksi muiden kanssa, mahdollistuu myös hänen hyvinvointinsa koheneminen. Virtanen & Pelkonen (2023, 43) tuovat esiin, että kokemus osallisuudesta tukee myös oppilaan osallistumista koulussa. Osallistuminen taas itsessään saa aikaan myönteisen kehän, jonka avulla voidaan parantaa esimerkiksi kouluun kiinnittymisen tunnetta, hyvää koulumenestystä ja vahvistaa oppilaan yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Opinnäytetyön tuloksissa ilmeni, että vanhemmat kokivat haasteelliseksi koulun toiminnan tiedotukseen ja tilaisuuksien järjestämiseen liittyen. Vastauksia voitaisiin tulkita niin, että koulujen olisi hyvä tarkastella näihin asioihin liittyviä toimintatapojaan. Uskonnonvapauden ja yhdenvertaisuuden toteutumisen turvaksi erikoisjärjestelyjä on kouluissa tarpeen järjestää, mikäli kouluuikaan sidotaan uskonnollisia tilaisuuksia ja uskonnon harjoittamista. Oppilaiden osallisuutta tukevaa arkea olisi kouluissa hyvä rakentaa siten, että erikoisjärjestelyjä eri katsomuksiin kuuluvien oppilaiden kohdalla sisältyisi kouluuikaan mahdollisimman vähän. Erikoisjärjestelyjä suunniteltaessa koulun olisi hyvä suhtautua myönteisesti perheiden yksilöllisiinkin toiveisiin, sillä siten toimimalla voidaan lisätä luottamusta ja joustavuutta katsomuksellisesti moninaisessa kouluyhteisössä. (Linjakumpu ym. 2023, 85.) Keskinäinen luottamus lisää turvallisuuden tunnetta. Vanhempien turvallisuuden tunnetta voisi lisätä se, että heidän perheensä arvot ja katsomus otettaisiin koulun toiminnassa paremmin huomioon.

Peruskoulun tulisi tarjota oppilaille yhdenvertaiset puitteet oppimiseen riippumatta heidän katsomuksestaan. Oppivelvollisuuslain tavoitteena on edistää yhdenvertaisia mahdollisuuksia kehittää itseään. Vanhempien kokemus tähän liittyen kertoi kuitenkin siitä, että opetusjärjestelyihin ja -materiaaleihin liittyvä eriarvoisuus oli tullut esiin heidän lastensa kouluarjessa.

Yksi syy opetusjärjestelyjen- ja materiaalien eriarvoisuuteen voi olla koulujen resurssien riittämättömyys. ET-oppilaiden vähäinen määrä voi vaikuttaa siihen, että järjestelyjen toteuttaminen on hankalaa. Peruskoulun arkea raamittaa huomattavan paljon myös taloudelliset seikat, joka voi johtaa esimerkiksi siihen, ettei kaikkiin oppiaineisiin ole mahdollista saada omaa kirjaa. Kun kyse on katsomusaineesta, olisi kuitenkin tärkeää, että oppilaat tuntisivat oman katsomuksensa yhtä arvostetuksi verrattaessa muihin katsomusaineisiin. ET-oppilaiden kouluarkeen sisältyy toistuvasti jaottelevia erityisjärjestelyjä, jotka eivät välttämättä tue oppilaan tunnetta yhdenvertaisuudesta tai osallisuudesta tärkeänä yhteisön jäsenenä. Esimerkiksi ET-kirjan hankkiminen voitaisiin nähdä keinona lisätä oppilaan yhdenvertaisuuden kokemusta.

Opinnäytetyön yksi ulottuvuus oli tutkia vanhempien näkemyksiä siitä, kuinka oppilashuolto voisi toimia oppilaiden yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistäjänä. Oppilashuollon velvollisuutena voitaisiin nähdä, että se varmistaisi koulun toimivan lakien ja ohjeistuksien mukaisesti. Monialaisena työryhmänä oppilashuoltoryhmä on avainasemassa havainnoimaan koulu-yhteisössä mahdollisesti esiintyviä eriarvoistavia käytäntöjä. Vähemmistöryhmien näkökulma ja osallisuus olisi hyvä huomioida koulun toiminnassa nykyistä paremmin, jotta kaikilla olisi yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua kouluaihana järjestettäviin tilaisuuksiin ilman syrjintää tai ulkopuolisuuden tunnetta.

Kasvatustyöhön sisältyvään ammatilliseen osaamiseen liittyy olennaisesti omien vakiintuneiden käsitysten tiedostaminen. Myös kyky kohdata erilaisuutta ja valmius itsereflektioon on tärkeää. Työssä eteen tuleviin katsomukselliseen moninaisuuteen liittyviin haasteisiin olisi hyvä tarttua arkailemattomasti. Ammattikasvattajan työtä ohjaa eettinen velvollisuus oppilaiden yhdenvertaisuuden edistämiseen. Globalisoituva ja moniarvoinen yhteiskunta edellyttää sujuvia dialogitaitoja, sillä ihmisten välinen vuorovaikutus on tärkeässä roolissa ennakkoluulojen vähentämisessä. Ammatilliseen osaamisen kuuluu olennaisesti työn eettisten periaatteiden omaksuminen ja niiden noudattaminen. (Linjakumpu 2023, 156-157.)

Oppilashuoltoryhmän jäsenenä toimiva koulukuraattori voisi sosiaalihuollon asiantuntemuksellaan tuoda esiin huomioita peruskoulun eriarvoistaviin järjestelyihin liittyen. Jo puheeksi ottamalla voidaan saada aikaan muutoksia peruskoulun toimintakulttuuriin. Tuomalla vähemmistöryhmän asemaa esiin, kuraattori voisi lisätä koko koulun henkilökunnan ymmärrystä vähemmistöaseman vaikutuksista yksilön elämään. Suunnitelma uskontokuntiin kuulumattomien ja muiden vähemmistöryhmien yhdenvertaisuuden toteutumisesta opetukseen ja uskonnollisiin tilaisuuksiin liittyen voitaisiin kirjata myös koulun yhdenvertaisuussuunnitelmaan.

Muutama vanhempi kertoi, että kouluun oli perustettu työryhmä vastaamaan vaihtoehtoisten tilaisuuksien järjestämisestä. Työryhmässä olisi mahdollista puntaroida useita erilaisia aiheeseen liittyviä näkökulmia ja löytää uusia ratkaisuja. Lisäksi tilaisuuksien järjestäminen ei työryhmätyöskentelyssä jää vain yhden henkilön vastuulle. Suunnitteluun panostamalla voidaan

parantaa tilaisuuksien yhdenvertaisuutta ja lapsen osallisuuden kokemusta. Näin toimien vaihtoehtoisten tilaisuuksien toteutus voisi olla laadukkaampaa ja lapsen etu tulisi paremmin huomioiduksi. Toimintakulttuurin muutoksella on mahdollista kehittää malleja, jotka vähentävät uskontokuntiin kuulumattoman oppilaan koulu-aikaan sisältyviä ulkopuolisuuden kokemuksia. Jo toimimalla olemassa olevien ohjeistusten mukaisesti, voisi koulu turvata kaikkien lasten yhdenvertaisemman kohtelun katsomuksesta riippumatta.

Jäimme pohtimaan, kuinka tuttua oppilashuollon toiminta on vastaajille, tai ylipäätään kouluikäisten lasten vanhemmille. Jäävätkö oppilashuollon ja siihen kuuluvien kuraattoripalveluiden tarkoitus ja tavoitteet kuitenkin etäisiksi ja osin tuntemattomiksi oppilaiden vanhemmille? Koulun näkökulmasta katsottuna, rajalliset resurssit ja henkilökunnan vaihtuvuus voivat olla esteenä pysyvien käytäntöjen luomiselle uskonnollisiin tilaisuuksiin liittyen. Opettajan keskeisimpänä tehtävänä voidaan pitää opetustyötä. Opettajan koulutus eikä käytettävissä olevat resurssit välttämättä tue vähemmistöaseman vaikutusten huomioimista. Tämä tukee ajatusta siitä, että sosiaalihuollon asiantuntijuutta voisi nostaa nykyistä vahvemmin kouluissa toteutettavan opetustyön rinnalle.

Tutkimuksen kohteena olivat vanhempien kokemukset, joten lapsen ääni tulee tutkimuksessa esiin vanhemman sanoittamana. Vanhemmat kertoivat, että omasta tutusta ryhmästä eroon joutuminen on synnyttänyt lapsissa esimerkiksi ulkopuolisuuden, eriarvoisuuden tai surullisuuden tunteita. Lapsen kokemat tunteet oppilaiden jaotteluun liittyen korostavat sitä, kuinka tärkeää kouluissa olisi keskustella katsomuksellisista asioista ja niiden vaikutuksista myös lasten kanssa heidän näkökulmansa ja kehitystasonsa huomioiden. Näin voitaisiin edistää hyväksyvää ja turvallista ilmapiiriä, joka huomioisi jokaisen oppilaan katsomuksesta riippumatta.

Arki koulussa on kuin peili, jonka kautta lapsi arvioi itseään ja omaa arvoaan. Kasvaessaan lapset tarvitsevat koulussa sitä mitä me kaikki tarvitsemme omissa yhteisöissämme: arvostusta, osallisuutta, kokemusta porukkaan kuulumisesta ja kuulluksi tulemisesta. Kouluilla on tärkeä rooli yhdenvertaisuuden edistämässä. Koulun arki voi kehittyä yhdenvertaisemmaksi, mikäli sen toimintaa kehitetään yhdenvertaisuutta edistävään suuntaan. Toivomme tutkimuksemme edistävän perheiden ja lasten äänen kuulumista tämän kouluissa verrattain pienen vähemmistöryhmän asioissa vieden yhdenvertaisuutta ja kokemusta joukkoon kuulumisesta entisestään eteenpäin.

10.1 Opinnäytetyön prosessi, eettisyys ja luotettavuus

Jo opinnäytetyön aiheen valinta oli eettinen valinta. Eettistä pohdintaa aiheuttavan rakenteen sekä aktiivisen yhteiskunnallisen keskustelun tunnistamisen myötä heräsi mielenkiinto tutkia aihetta enemmän. Tästä syystä opinnäytetyö kiinnittyy eettisyydeltään vahvasti sosiaalialan työhön. Sosiaalialan työhön liittyvässä tutkimuksessa päädytään usein aihepiireihin, jotka edustavat jollain lailla yhteiskunnan marginaalissa olevien ihmisiä ja liittyvät heidän asiansa esiin nostamiseen. (Enroos & Mäntysaari 2017, 13.)

Tyypillisesti sosiaalialaan liitettävässä tutkimuksessa tutkitaan asioita, jotka eivät kiinnosta suurinta osaa ihmisistä, joista ei haluta saada tietoa tai jotka halutaan painaa unohduksiin. Eräs sosiaalityön tutkimukseen liitettävistä sanoista kiteytyy sanapariin ”äänen antaminen”. Pelkkä äänen antaminen ei kuitenkaan riitä, vaan sosiaalialan tutkimuksen täytyy kiinnittää huomiota myös yhteiskunnan eriarvoisuutta synnyttäviin rakenteisiin ja käytänteisiin. (Enroos & Mäntysaari 2017, 13.) Peilaten edellä mainittuun kuvaukseen sosiaalialan tutkimuksen luonteesta, on tutkimuksen aihe eettisesti perusteltu.

Tutkimus toteutettiin sähköisellä kyselylomakkeella. Kyselyssä käytetyn Google Forms- lomaketyökalun suojausominaisuudet ja tietosuojasitoumukset ovat laadukkaita, mikä lisäsi vastaajien yksityisyyden ja tietosuojan toteutumista (Google 2024). Kyselylomakkeen alkuun laadittiin saatekirje. Saatekirjeessä kerrottiin opinnäytetyöstä ja sen aiheesta, tavoitteista ja tutkimuksen yhteistyökumppanista. Tutkittavalla oli mahdollisuus saada tutkimukseen liittyvää lisätietoa esimerkiksi tutkimuksen käytännön toteutukseen ja aineistohallintaan liittyen. Saatekirjeessä oli tekijöiden yhteystiedot, joten yhteydenotto oli mahdollista kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Tutkimustiedotteesta ilmeni myös, mistä opinnäytetyön löytää sen valmistuttua.

Uhari (2002, 196) kirjoittaa, että eri kyselyin tehtyihin tutkimuksiin liittyy epätarkkuuksia. Ne saattavat tuottaa pinnallista tietoa tai aiheuttaa kysymyksen itsensä aiheuttaman harhan, esimerkiksi kysymysten johdattelevuuden vuoksi. Tätä voi estää lisäämällä määrällisten kysymysten rinnalle avoimia kysymyksiä. Näin vastaaja voi tuoda esiin asioita, joita kyselylomakkeen laatijat eivät etukäteen ole osanneet suunnitella. Kyselylomakkeen avoimia ja määrällisiä kysymyksiä testattiin etukäteen. Testausvaihe oli tärkeä, sillä sen avulla pystyttiin kysymyksiä kehittämään laadukkaammiksi. Kysymysten määrää säädettiin sopivammaksi. Näin saatiin lisättyä kysymysaineiston luotettavuutta. Kyselyyn kertyi yllättävän paljon vastauksia, jopa niin paljon, että kyselyn vastaamisajan rajoittamista harkittiin kesken kaiken.

Tutkimuksen tuloksia ei tarkasteltu yksittäisten vastausten kautta. Tulosten esittely toteutettiin totuudenmukaisesti vastauksia ryhmitellen. Reliabiliteettia saattaisi heikentää se, että vastaajat olisivat ymmärtäneet kysymykset eri tavoin tai vastaukset vaihtelisivat esimerkiksi vastaajan mielentilan vuoksi. Näitä reliabiliteettia heikentäviä vastauksia ei löytynyt.

Vastaukset olivat loogisia, vastausten kerronta eteni johdonmukaisesti ja vastauksista löytyi yllättävän paljon samankaltaista kokemusta. Tämä omalta osaltaan lisää tutkimuksen luotettavuutta, kuten myös se, että vastaajat kokivat aiheen itselleen merkitykselliseksi ja vastaaminen oli vapaaehtoista. Tulosten analysoinnin jälkeen syntyi käsitys, että vastaajat halusivat tuoda lastensa kokemusta aidosti esiin, suurentelematta tai vääristämättä kokemusta millään tavalla. Myös positiivisia kokemuksia tuotiin realistisesti esiin negatiivisten kokemusten rinnalla.

Tutkimuksen luotettavuutta lisäsi myös se, että osana opinnäytetyöprosessia perehdyttiin tutkimuksessa käytettyihin menetelmiin laadullisen ja määrällisen tutkimustavan osalta huolellisesti. Näin vältettiin virheet vastausten tulkinnoissa. Menetelmäosaamisen ansiosta voitiin analysointivaiheessa keskittyä aiheen kannalta merkityksellisiin asioihin sekä tapaan ryhmitellä tai tehdä palkkikaavioesittelyä.

Tutkimuksessa, joka kohdistuu ihmiseen, on noudatettava tutkimuksen eettisiä periaatteita. Kaikessa tutkimuksessa on kunnioitettava tutkittavana olevan ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta. Tutkimus tulee suorittaa siten, että siitä ei aiheudu vastaajille tai yhteisöille haittaa tai vahinkoa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 6.) Opinnäytetyössä kysyttiin lasten kokemuksia heidän vanhempiensa kautta. Näin tutkimus ei aiheuttanut vielä kehittyvässä ikävaiheessa oleville lapsille haittaa ja pystyttiin kysymään asioita suoraan, ilman, että lapsen tulisi arvottaa omaa perhettään tai koulunsa toimintatapoja. Päätös kysyä asioita aikuisilta lisäsi tutkimuksen eettisyyttä.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2019, 8) mukaan tutkimuksen lähtökohtana tulisi olla luottamus niin tutkijoihin, kuin sen tapaan toteuttaa tiedettä. Luottamus säilyy vain, mikäli tutkittavien oikeuksia arvostetaan ja kunnioitetaan. Tutkimukseen osallistuminen saattaa hetkellisesti lisätä tunteiden kokemista erityisesti asioista, jotka ovat tuntuneet aiemmin raskailta. Suostumus osallistumiseen on tutkimuseettisesti keskeisimpiä periaatteita. Suostumus tuli osallistujilta korostetusti, koska lähtökohtaisesti kysely oli suljetulla Facebook-sivustolla ja kyselyyn vastaaminen oli vapaaehtoista sekä anonyymiä. Eettisten ohjeiden mukaista vapaaehtoisuuden periaatetta noudatettiin korostetusti. Kenellekään ei syntynyt kokemusta, että kyselyyn olisi pakko vastata tai kyselylomakkeen täyttää ei voisi lopettaa kesken. Eettisten ohjeiden mukaisesti keskeyttämiseen ei tarvitse ilmaista syytä. Henkilötietoja ei käsitelty lainkaan, joten vastaajien anonymiteetti oli turvattu.

Tutkimuksen reliabiliteetin kannalta pohdittiin myös tutkimustuloksen yleistettävyyttä. Tutkimuksen vastaajien lukumäärä on pienehkö määrällisen tutkimuksen näkökulmasta. Tutkimuksen pääpaino on laadullisessa tutkimuksessa ja määrällisen tutkimuksen tulokset täydentävät sen antia. Tutkimuksen tulos ei ole suoraan yleistettävissä koskemaan kaikkien uskontokuntiin

kuulumattomien vanhempien kokemuksia, vaan tulokset kertovat vain vastaajien kokemuksista.

Laadullisessa tutkimuksessa haasteena on tutkijan oma asenne asiaa kohtaan. Laadullisen tutkimuksen kohteena usein on joku ajankohtainen, keskustelua herättävä kysymys. (Kallinen & Kinnunen 2021.) Näin meillekin aiheemme kanssa kävi. Emme opiskelijoina tai tutkijoina elä kuplassa vaan havainnoimme yhteiskunnallista keskustelua, joka opinnäytetyöemme aiheen parissa on ollut viime aikoina poikkeuksellisen runsasta. Tutkittavan aiheen voi määritellä monella tapaa ja kävimme työtä tehdessämme jatkuvaa pohdintaa siitä, että pysymme itse riittävän etäällä aineistosta. Lopulta tämä oli helppoa, sillä vanhempien tuomat vastaukset erityisesti avoimiin kysymyksiin oli rikkaita, laajoja ja selvästi pohdittuja omaan elämään liittyviä vastauksia.

Opinnäytetyöprosessin edetessä huomasimme aiheen olevan todella laaja. Jos aloittaisimme opinnäytetyöemme nyt, rajaisimme aiheen tarkemmin. Tällöin voisimme keskittyä paremmin pelkästään yhdenvertaisuuteen liittyviin teorioihin ja sen mittaamiseen. Saimme kyselylomakkeeseemme runsaasti sisällöllisesti laadukkaita vastauksia. Jos toistaisimme kyselyn, niin rajaisimme vastaajien lukumäärää ja tarkentaisimme kysymysten aihepiiriä. Tutkimuksemme kohdistui yhteiskunnassa niin piilossa olleeseen ilmiöön, että sen laajuus yllätti meidät myös siinä mielessä.

10.2 Aiheen ajankohtaisuus ja jatkotutkimusehdotukset

Keskustelu uskonnon asemasta kouluissa ja koulujen eri tilaisuuksissa on käynyt vilkkaana koko kuluvan syksyn ajan. Yksittäisten kansalaisten lisäksi siihen on osallistunut esimerkiksi kirkon edustaja, poliittisia päätöksentekijöitä ja muita vaikuttajia. Aihepiiri selkeästi koskettaa suurta osaa yhteiskunnan jäsenistä monitahoisesti.

Vaikka kristinuskolla on Suomessa ja peruskoulussa erityinen historiallinen asema, tulisiko myös sen mukautua yhteiskunnan muutokseen nykyistä nopeammin? Tutkimuksemme tulos kertoo, että uskontokuntiin kuulumattomat vanhemmat kokevat koulun nykyisten käytäntöjen vaikuttavan heidän lastensa yhdenvertaisuuden ja osallisuuden kokemukseen niitä heikentäen. Vanhemmat kokevat, että heidän lastensa uskonnonvapaus ja yhdenvertaisuus ei toteudu siten, kuin kansainvälisissä sopimuksissa, lainsäädännössä tai näihin nojaavassa OPH:n ohjeistuksessa ohjataan.

Syksyn keskustelut roihahivat varsinkin erään peruskoulun tekemän päätöksen jälkeen. Peruskoulu päätti perua barokkimusiikkikonsertin, koska sillä ei ollut tiedossa, mitä esitys sisältää. Koulun päätös sai uutisvälineissä suuren mediahuomion, josta syntyneeseen keskusteluun otti kantaa niin kirkon edustaja, ministeri kuin opetushallituskin. Koulun tekemän päätöksen taustalla uumoiltiin olevan halu toimia nopeasti ja oikein (Korhonen 2024.) Se, mikä huomiomme

kiinnitti peruttuun barokkimusiikkikonserttiin liittyen, oli koulun ehkä hieman epäjohdonmukainen toiminta asiaan liittyen. Perehtymällä OPH:n ohjeistukseen ja toimimalla sen mukaisesti olisi tilaisuus ehkä onnistuttu järjestämään kaikkia osapuolia tyydyttävällä tavalla.

Yhtä lailla syksyllä pinnalla oli uutinen, jossa puitiin yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan antamaa päätöstä. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta toimii oikeusturvaelimenä, joka valvoo yhdenvertaisuuslain ja tasa-arvolain toteutumista julkisessa hallintotoiminnassa. Lautakunta toimii oikeusturvaa antavana tahona syrjintää kokeneille. (Yvtltk 2024a.) Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta totesi koulun syyllistyneen välittömään syrjintään, kun se ei ollut järjestänyt uskonnollista sisältöä sisältävän tapahtuman rinnalle vaihtoehtoista tilaisuutta. Päätöksestä ilmeni jälleen, että koulu ei ollut tietoinen tilaisuuden sisällöstä. Lautakunnan päätöksestä ilmenee, että koulu laiminlöi velvollisuutensa edistää oppilaiden yhdenvertaisuutta jättäessään varmistamatta tilaisuuden sisällön soveltuvan kaikille. (Yvtltk 2024b.) Tapaus vahvistaa osaltaan myös tutkimuksemme tulosta, josta ilmeni vanhempien kokevan koulujen jättävän noudattamatta asiaan liittyvää OPH:n ohjeistusta.

Keskustelu liittyy olennaisesti myös perus- ja ihmisoikeuksien sekä varsinkin lapsen oikeuksien toteutumiseen. Suomi on ihmisoikeuksien toteutumista ajatellen aivan kansainvälisen vertailun kärjessä. Tästä huolimatta myös meillä on edelleen paljon yhdenvertaisuuteen ja eriarvoisuuteen liittyviä ongelmakohtia. Näin on myös kasvatus- ja opetuslalla. Yksilön näkökulmasta ajatellen ihmis- ja perusoikeuksia rikkova toiminta on aina vakavaa. Ihmisoikeuksiin liittyvä olennainen piirre on se, että ne ovat jatkuvassa kehityksessä yhtäaikaaisesti yhteiskuntien kehittyessä. Perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvä lain ja toimintatapojen kehittäminen turvaa niiden toteutumisen. (Kasa, Kouros & Skottman-Kivelä 2020, 17.) Niin oppilaan kuin koulun henkilökunnan oikeusturvan varmistamiseksi olisi tärkeää noudattaa huolellisesti ohjeistuksia ja lakisäädöksiä. Lisäämällä ymmärrystä lapsen edusta, voidaan varmistaa lapsen oikeuksien toteutuminen.

Radio Suomen Päivä- ajankohtaisohjelmassa käsiteltiin lasten ja nuorten uskonnonvapautta. Keskusteluun ottivat osaa lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen ja uskontotieteen yliopistonlehtori Tuomas Äystö Helsingin yliopistosta. Lapsiasiavaltuutettu nosti puheenvuorossaan esiin, että katsomusaineiden opetuksessa on runsaasti laatuvariaatiota, sillä pätevistä opettajista on puute. Lisäksi lapsiasiavaltuutettu nosti esiin kokonaan julkisessa keskustelussa sivuutetun asian. Suomen kouluissa on tuhansia lapsia, jotka eivät tällä hetkellä voi osallistua lainkaan koulujen katsomuskasvatukseen. Kun muut opiskelevat katsomusaineita, on heillä hyppy-tunti. Lapsiasiavaltuutetun mielestä katsomuskasvatukseen liittyvä epäselvyys olisi ratkaistavissa kaikille yhteisellä oppiaineella. Äystö otti kantaa yhteiseen oppiaineeseen pitäen tärkeänä, että oppiaineen suunnittelussa tulee huomioida kyseessä olevan hyvin laaja kokonaisuus. (Miettinen & Laitinen 2024.)

Opinnäytetyömme nosti esiin vain yhden katsomuksellisen vähemmistön kokemuksia. Uskonnonvapaus ja yhdenvertainen kohtelu ovat kuitenkin tärkeitä kaikille katsomuksesta riippumatta. Lapsiasiavaltuutetun keskusteluun nostama ajatus kaikille yhteisestä katsomusaineesta voisi olla keino lisätä kaikkien katsomusten yhdenvertaista arvostusta. Yhteinen katsomusaine voisi omalta osaltaan vahvistaa oppilaan kokemusta osallisuudesta ja yhteisöstä. Se helpotaisi myös koulujen tuntisuunnitteluun liittyviä haasteita. Uuden oppiaineen toteutus vaatisi runsaasti suunnittelua ja taustatutkimusta, jotta kaikki uskonnot ja katsomukset tulisi opetuksessa yhdenvertaisesti huomioiduksi.

Aiemmin mainitussa ajankohtaisohjelmassa Äystö toi esiin, että viime vuosikymmenien ajan katsomuksiin liittyvää keskustelua on käyty Suomessa hyvin aikuisjohtoisesti, joten lapsen asema on voinut unohtua. Lapsiasiavaltuutettu kertoi lasten ja nuorten toivovan, että asian tiimoilta käydyssä keskustelussa kuultaisiin myös heidän äänensä. Suomen katsomuksellinen kenttä on uskontojen osalta monipuolistunut ja uskonnottomien määrä kasvanut. Lapsiasiavaltuutettu pitääkin aihetta sellaisena, jota ei voida enää ohittaa. Hän toivoo keskustelun olevan ennen kaikkea rakentavaa, sillä julkisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa keskustelun sävy on ollut usein lapsia loukkaavaa. (Miettinen & Laitinen 2024.)

Lapsien ja nuorten oman äänen esiin tuominen on aina tärkeää, kun puhutaan heitä koskevista asioista. Opinnäytetyömme tutki vanhempien käsityksiä ja kokemuksia yhdenvertaisuuden toteutumisesta. Lapsen todellinen kokemus voi kuitenkin poiketa vanhemman näkemyksestä, joten asiaa olisi hyvä tutkia myös kysymällä suoraan lapsilta. Jatkotutkimusta opinnäytetyömme aiheesta voisi tehdä suuntaamalla kysely peruskouluun ja kysymällä oppilaiden omia kokemuksia. Näin voitaisiin saada lapsen näkökulmaa entistä paremmin esiin. Myös koulun näkökanta asiaan liittyvistä haasteista käytännön tasolla olisi mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe.

Moninaisuus yhteiskunnassa on tämän päivän ja tulevaisuuden ilmiö. Se heijastuu omalta osaltaan myös peruskouluun. Sosiaalisesta ja kasvatuksellisesta näkökulmasta tarkasteltuna on selvää, että oppilaiden hyvinvointiin koulussa on monta vaikuttavaa tekijää. Tarvetta voisi olla tutkimukselle, jossa kasvatustieteen ja sosiaalitieteen näkökulmat yhdistyisivät. Kehittämistyön avulla voitaisiin tuottaa nykyistä selkeämpää ohjeistusta, joka parantaisi kouluissa toimivien ammattilaisten valmiuksia toimia kaikki katsomukset yhdenvertaisemmin huomioiden.

Lähteet

Arajärvi, P. 2015. Lapsi ja koulutuksellisen hyvinvoinnin takaaminen. Teoksessa Hakalehto, S. (toim.) Lapsen oikeudet koulussa. Helsinki: Helsingin Kamari, 10-48.

Bryk, A. & Schneider, B. 2002. Trust in schools: A core resource for school reform. Educational Leadership 60 (6). New York: Russell Sage Foundation.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen 2020-2023. Valtioneuvoston julkaisu 2023:49. Viitattu 3.11.2024. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164936/VN_2023_49.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2017 2018. Viitattu 3.11.2024. <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2017-fi/07c82b12-87ac-4c57-971f-e073ff880d3c>

Enroos, R. & Mäntysaari, M. 2017. Sosiaalityön tutkimuksen mielekkyydestä ja missiosta. Teoksessa Enroos, R., Mäntysaari, M. & Ranta-Tyrkkö, S. (toim.) Mielekäs tutkimus - Näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin. Tampere: Suomen Yliopistopaino-Juvenes Print, 7-38. Viitattu 12.11.2024. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/102465/Enroos_ym_Mielekas_tutkimus.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999

et-opetus.fi 2024. Historia. Viitattu 15.10.2024. <https://et-opetus.fi/historia/>

Google 2024. Google Formsin avulla saat tärkeät tiedot käyttöösi nopeasti. Viitattu 13.11.2024. <https://www.google.com/intl/fi/forms/about/>

Hakala, J.T. 2024. Laadullisen tutkimuksen ABC: Menetelmäopas opinnäytteen tekijälle. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus.

Hakalehto, S. 2015. Johdatus lapsen oikeuksiin koulussa. Teoksessa Hakalehto, S. (toim.) Lapsen oikeudet koulussa. Helsinki: Helsingin Kamari, 50-86.

Hakalehto, S. & Helander, M. 2021. Lapsen uskonnonvapaus perheessä. Teoksessa Hakalehto, S. & Toivonen, V. (toim.) Lapsen oikeudet perheessä. Helsinki: Helsingin Kamari, 116-151.

Harinen, P. & Halme, J. 2012. HYVÄ, PAHA KOULU, Kouluhyvinvointia hakemassa. Suomen UNICEF. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisu 56. Viitattu 10.10.2024. [Hyvä, paha koulu - Kouluhyvinvointia hakemassa \(crasman.fi\)](https://crasman.fi)

Harjula, M., Annola, J. & Ekholm, L. 2021. Etniset ja sosiaaliset vähemmistöt Suomessa. Viitattu 12.11.2024. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/143728/SY2Etniset_ja_sosiaaliset.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Helsingin yliopisto 2019. Ihmisoikeuksien turvaaminen koulussa ei ole mielipidekysymys- demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kurssi antoi opettajaopiskelijoille tietoa ja rohkeutta. Viitattu 3.11.2024. <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/koulutus-ja-oppiminen/ihmisoikeuksien-turvaaminen-koulussa-ei-ole-mielipidekysymys-demokratia-ja-ihmisoikeuskasvatuksen-kurssi-antoi-opettajaopiskelijoille-tietoa-ja-rohkeutta>

Helsingin yliopisto 2024. Millaista on hengellisyys 2020-luvun Suomessa? Viitattu 4.11.2024. <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/elamantieteet/millaista-hengellisyys-2020-luvun-suomessa>

Hietanen-Peltola, M., Laitinen, K., Autio, E. & Palmqvist, R. 2018. Ohjaus 9/2018. Yhteisestä työstä hyvinvointia - opiskeluhoitoryhmä perusopetuksessa. THL. Viitattu 2.10.2024. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136782/Ohjaus%202018_009_verkko_20180117.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. painos. Helsinki: Tammi.

Hokkanen, P. 2010. Uskonnon harjoittaminen - Käsite ja rajat. Viitattu 4.11.2024. <https://www.edilex.fi/artikkelit/7271.pdf>

Honkanen, E. & Suomala, A. 2008. Oppilashuollon käsikirja. Helsinki: Tammi.

Ihmisoikeusliitto 2024a. Mikä on vähemmistö? Viitattu 30.5.2024. <https://ihmisoikeudet.net/ihmisoikeudet/vahemmistojen-oikeudet/>

Itkonen, T. & Talib, M-T. 2013. Aito yhdenvertaisuus koulussa - Syrjinnän vastainen pedagogiikka. Viitattu 25.11.2024. https://multikult.wordpress.com/wp-content/uploads/2008/05/aito-yhdenvertaisuus-koulussa-syrjinn3a4n-vastainen-pedagogiikka_2013.pdf

Jaskari, O. & Keski-Rahkonen, A. 2021. Vähemmistöstressi uhkana seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen terveydelle. Duodecim 17/2021. Viitattu 10.10.2024. <https://www.duodecimlehti.fi/duo16384>

Kallinen, T. & Kinnunen, T. 2021. Etnografia. Teoksessa Vuori, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Viitattu 21.11.2024. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>

Kananen, J. 2008. Kvantti: Kvantitatiivinen tutkimus alusta loppuun. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja- sarja. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananoja, A., Lähteinen, M. & Marjamäki, P. 2011. Sosiaalityön käsikirja. 3. painos. E-kirja. Helsinki: Tietosanoma.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 8/1976

Kasa, T., Kouros, K. & Skottman-Kivelä, P. 2020. Perus- ja ihmisoikeudet opetus- ja kasvatusalalla: Oikeudellinen ja pedagoginen opas alan opiskelijoille ja asiantuntijoille. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kiilakoski, T. & Happonen, K. 2024. Arvoulottuvuudet. Teoksessa Kiilakoski, T. 2024 (toim.) Nuorisobarometri 2023. Viitattu 25.11.2024. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2024/05/Nuorisobarometri-2023-Katsomusaiheita-2.pdf>

Koivurova, T. & Pirjatanniemi, E. 2014. Ihmisoikeuksien lyhyt historia. Teoksessa Koivurova, T. & Pirjatanniemi, E. (toim.) Ihmisoikeuksien käsikirja. Helsinki: Tietosanoma, 25-45.

Korhonen, A. 2024. Opetushallitus: Barokkikonsertin peruminen oli väärä tulkinta - "Ohjetta ei tarpeen muuttaa". MTV Uutiset. Viitattu 22.11.2024. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/opetushallitus-barokkikonsertin-peruminen-oli-vaara-tulkinta-ohjetta-ei-tarpeen-muuttaa/9045388>

Koulukuraattorit ry:n hallitus 2022. Kuraattorin ja vastaavan kuraattorin tehtävänkuvat ajan tasalle. Viitattu 27.9.2024. <https://www.talentia.fi/koulukuraattorit/uutiset/kuraattorin-ja-vastaavan-kuraattorin-tehtavankuvat-ajan-tasalle/>

Lampinen, J. 2014. Perusopetus. Selvitys ihmisoikeuskasvatuksesta ja -koulutuksessa Suomessa. Ihmisoikeuskeskus. Viitattu 25.11.2024. https://bin.yhdistys-avain.fi/1586428/GBzLfnY2wzPANHWcMwWd0V5wW-/IOK-Ihmisoikeuskasvatus_ ja_koulutus_Suomessa_koko_raportti_0104.pdf?token=eyJhbGciOiJIUzI1NiIsInR5cCI6IkpXVCJ9.eyJrZXkiOiJQUk9EliwidXJsljoiaHR0cHM6Ly9iaW4ueW-hkaXN0eXNhdmFpbi5maS8xNTg2NDI4L0dCekxmbLkyd3pQUU5IV2NNd1dkMFY1d1ctL0lPSy1JaG1pc29pa2V1c2thc3ZhdHVzX2phX2tvdWx1dHVzX1N1b21lc3NhX2tva29fcmFwb3J0dGlfMDEwNC5wZGYlLJtYXJrQXNQdWJsaWMiOn-RydWUslhdCI6MTY-xMjk2Njg2MiwiZXhwIjoxNjE0OTY3MTYyYyQ.2r80MyidAP3oq5DRf9NQY7sXerpOgeDR3CuX3s6f14

Lastensuojelulaki 417/2007

Linjakumpu, A., Sakaranaho, T., Konttori, J., Rissanen, I., Illman, R., Ubani, M. & Tiilikainen, M. 2023. Uskontolukutaito suomalaisessa yhteiskunnassa. Helsinki: Gaudeamus.

Lundy, C. 2011. Social Work, Social Justice & Human Rights. 2. painos. Toronto: University of TorontoPress.

Lskl 2024a. Lapsen oikeuksien sopimus turvaa lapsen ihmisoikeudet. Viitattu 3.11.2024. <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus-turvaa-lasten-ihmisoikeudet/>

Lskl 2024b. Sopimuksen yleisperiaatteet. Viitattu 3.11.2024. <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus-turvaa-lasten-ihmisoikeudet/sopimuksen-yleisperiaatteet/>

Lskl 2024c. 30 vuotta lapsenoikeuksia. viitattu 21.11.2024. <https://www.lapsenoikeudet.fi/ajankohtainen/30-vuotta-lapsen-oikeuksia/>

Miettinen, M. & Laitinen, J. 2024. Lapsen ja nuoren uskonnonvapaus. Radio Suomen Päivä. 7.11.2024. Podcast. Yle Areena. Viitattu 22.11.2024. <https://areena.yle.fi/podcastit/1-72056173>

Mithiku, H. 2023. Katsomusdialogilla yhdenvertaisuutta rakentamassa. Teoksessa Kiilakoski, T. (toim.) Katsomusaiheita. Nuorisobarometri 2023. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja 76. Helsinki: Opetus- ja kulttuuri ministeriö. 223-224. Viitattu 25.11.2024 https://tietoanurista.fi/wp-content/uploads/2024/09/nuorisobarometri-2023_uusin.pdf

Mullaly, B. 2007. The New Structural Social Work. 3. painos. Oxford: Oxford University Press.

Nivala, E. & Ryyänen, S. 2024. Sosiaalipedagogiikka. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.

Oikeusministeriö 2024. Yhdenvertaisuus. Viitattu 21.5.2024. <https://oikeusministerio.fi/yhdenvertaisuus>

OKM 2022. Selvitys katsomusaineiden opetuksen nykytilasta ja uudistamisen tarpeista. Viitattu 3.11.2024. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164015/OKM_2022_13.pdf?sequence=1&isAllowed=y

OKM 2024. Opiskeluhoolto. Viitattu 27.5.2024 <https://okm.fi/oppilas-ja-opiskelijahuolto>

OPH 2022. Ohje perusopetuksen uskonnon ja elämäntutkimustiedon opetuksen sekä esiopetuksen katsomuskasvatuksen järjestämisestä sekä yhteisistä juhlista ja uskonnollisista tilaisuuksista esi- ja perusopetuksessa. Viitattu 19.11.2024.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Ohje_perusopetuksen_uskonnon_ja_el%C3%A4m%C3%A4nkatsomustiedon_opetuksen_sek%C3%A4_esiopetuksen_katsomuskasvatuksen_j%C3%A4rjest%C3%A4misest%C3%A4_sek%C3%A4_yhteisist%C3%A4_juhlita_ja_uskonnollisista_.0901a0b580d00f51.pdf tämä on tekstissä vielä 2022a, etsi ne!

OPH 2024a. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Viitattu 23.5.2024. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/perusopetus/419550/tekstikappale/426528>

OPH 2024b. Elämäkatsomustiedon opetus käytännössä. Viitattu 3.11.2024. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/elamankatsomustiedon-opetus-kaytannossa>

OPH 2024c. Miina ja Ville etiikkaa etsimässä. Viitattu 19.11.2024. <https://www.oph.fi/fi/opimateriaali/miina-ja-ville-opettajan-oppaita/miina-ja-ville-etiikkaa-etsimassa-34#>

OPH 2024d. Mitä on perusopetus? Viitattu 3.11.2024. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-perusopetus>

OPH 2024e. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Viitattu 3.11.2024. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet>

OPH 2024g. Elämäkatsomustieto. Viitattu 4.11.2024. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/perusopetus/419550/oppiaineet/502088>

OPH 2024h. Opiskeluhoolto. Viitattu 27.5.2024. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/opiskeluhoolto>

OPH 2024i. Kodin ja koulun yhteistyö. Viitattu 19.11.2024. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kodin-ja-koulun-yhteistyo>

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013

Oppivelvollisuuslaki 1214/2020

Pentikäinen, M. 2014. Vähemmistöjen ihmisoikeudet. Teoksessa Koivurova, T. & Pirjatanieniemi, E. (toim.) Ihmisoikeuksien käsikirja. Tietosanoma: Helsinki, 222-245.

Perusopetuslaki 628/1998

Pirola, E. 2016. Koulu vailla vertaa! Rauhankasvatusinstituutti. Viitattu 4.11.2024. <https://rauhankasvatus.fi/wp-content/uploads/2021/08/Koulu-vailla-vertaa-opas.pdf>

Poranen, T. 2024. Elämäkatsomustiedon oppilasmäärät tasaisessa kasvussa. et-opetus.fi. Viitattu 15.10.2024. <https://et-opetus.fi/tag/oppilasmaarat/>

Pöyhönen, T. 2018. Käyvätkö suomalaiset maailman vähiten kirkossa? Viitattu 4.11.2024.

<https://www.kotimaa.fi/blogit/kayvatko-suomalaiset-maailman-vahiten-kirkossa/>

Renko, E., Larja, L., Liebkind, K. & Solares, E. 2012. Selvitys syrjinnän vastaisen pedagogiikan

keinoista. Viitattu 25.11.2024. [https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/han-](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160730/502012_Selvitys_syrjinn%c3%a4n_vastaisen_pedagogiikan_keinoista.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

[dle/10024/160730/502012_Selvitys_syrjinn%c3%a4n_vastaisen_pedagogiikan_keinoista.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160730/502012_Selvitys_syrjinn%c3%a4n_vastaisen_pedagogiikan_keinoista.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

Sillfors, M. 2020. Ateismi ja uskonottomuus. Teoksessa Pesonen, H. & Sakaranaho, T.

(toim.). Uskontotieteen ilmiöitä ja näkökulmia. Helsinki: Gaudeamus, 98-107.

Sirkka, K. 2014. Sosiaalityön rakenteellinen asiantuntijuus. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja

Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Tallinna: United Press Global, 118 - 135.

Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2024. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2024:13. Hel-

sinki. Viitattu 4.11.2024. [https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/han-](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165650/STM_2024_13.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

[dle/10024/165650/STM_2024_13.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165650/STM_2024_13.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Sosionomi tuottaa hyvinvointia läpi elämänkaaren - Ammattikorkeakoulutus sosiaalialan muu-

toksen edistäjänä 2017. Arene ry. Viitattu 4.11.2024. [https://www.arene.fi/wp-con-](https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2018/arene_sosionomiselvitys_pitkaRaportti_fin.pdf?t=1526901428)

[tent/uploads/Raportit/2018/arene_sosionomiselvitys_pitkaRaportti_fin.pdf?t=1526901428](https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2018/arene_sosionomiselvitys_pitkaRaportti_fin.pdf?t=1526901428)

Suomen perustuslaki 731/1999

Suomen YK-liitto 2024a. [https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/ihmisoikeuk-](https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/ihmisoikeuksien_yleismaailmallinen_julistus_1.pdf)

[sien_yleismaailmallinen_julistus_1.pdf](https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/ihmisoikeuksien_yleismaailmallinen_julistus_1.pdf)

Suomen YK-liitto 2024b. YK ihmisoikeustoimijana. Viitattu 3.11.2024.

<https://www.ykliitto.fi/yk-teemat/ihmisoikeudet/yk-ihmisoikeustoimijana>

THL 2023. Opiskeluhoollon kuraattoripalvelut. Viitattu 22.11.2024. [https://thl.fi/aiheet/lap-](https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/opiskeluhoolto/opiskeluhoollon-kuraattoripalvelut)

[set-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/opiskeluhoolto/opiskeluhoollon-kuraattoripalvelut](https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/opiskeluhoolto/opiskeluhoollon-kuraattoripalvelut)

THL 2024a. Osallisuuden edistäminen. Viitattu 25.11.2024. [https://thl.fi/aiheet/hyvinvoin-](https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen)

[nin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen](https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen)

THL 2024b. Lapset, nuoret ja perheet. Opiskeluhooltoryhmä. Viitattu 26.9.2024.

<https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/opiskeluhoolto/yhteisollinen-opiskeluhoolto/opiskeluhooltoryhma>

Tieteen termipankki 2022. Uskontotiede: vähemmistö. Viitattu 30.5.2024. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Uskontotiede:v%C3%A4hemmist%C3%B6>

Tieteen termipankki 2024. Uskontotiede: uskonnottomuus. Viitattu 3.11.2024. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Uskontotiede:uskonnottomuus>

Tilastokeskus 2018. Joka neljäs ei kuulu mihinkään uskontokuntaan. Viitattu 3.11.2024. https://stat.fi/til/vaerak/2017/01/vaerak_2017_01_2018-10-01_tie_001_fi.html

Tilastokeskus 2024. Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumisen iän ja sukupuolen mukaan, 1990-2023. Viitattu 25.11.2024. https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rx.px/

Toimi, L. 2020. Uskonto koulussa - luokanopettajaopiskelijoiden käsityksiä katsomusaineiden opetuksesta ja uskonnon harjoittamisesta koulussa. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto. Viitattu 5.11.2024. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/21ac4261-4212-4f2c-b94e-efb511a90708/content>

Tuomi & Sarajärvi 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2019:3. Viitattu 20.11.2024 https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Uhari, M. 2002. Virheet havainnoivassa tutkimuksessa. Suomen Lääkärilehti 57 (7), 196-197.

UNRIC 2023. Ihmisoikeudet. Viitattu 3.11.2024. <https://unric.org/fi/ihmisoikeudet/#:~:text=Ihmisoikeudet%20ovat%20kaikille%20ihmisille%20yht%C3%A4l%C3%A4isesti,voida%20ottaa%20tai%20luovuttaa%20pois.>

Uskonnonvapaus 2024. Mitä uskonnonvapaus on? Viitattu 3.11.2024. <https://uskonnonvapaus.fi/artikkelit/mita.html#:~:text=Uskonnon%2D%20ja%20vakaumuksenvapaus%20Suomessa&text=Uskonnon%20ja%20omantunnon%20vapauteen%20sis%C3%A4ltyy,osallistumaan%20omantuntonsa%20vastaisesti%20uskonnon%20harjoittamiseen.>

Valli, R. 2015. Johdatus tilastolliseen tutkimukseen. 2. painos. E-kirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vapaa-ajattelijain Liitto ry 2023. Vapaa-ajattelijain Liiton tavoitteet ja strategia 2023-2026. Viitattu 12.11.2024 <https://vapaa-ajattelijat.fi/blog/liiton-tavoitteet-ja-strategia-2023-26/>

Vapaa-ajattelijat 2024a. Tervetuloa. Viitattu 4.12.2024. <https://vapaa-ajattelijat.fi/tervetuloa/>

Vapaa-ajattelijat 2024b. Vapaa-ajattelijat yhdenvertaisuuden asialla. Viitattu 15.10.2024. <https://vapaa-ajattelijat.fi/tervetuloa/>

Vapaa-ajattelijat 2024c. Historia. Viitattu 15.10.2024. <https://vapaa-ajattelijat.fi/historia/>

Varmavuori, M. 2017. Uskonnonopetus jakaa Helsingin kahtia: et-luokat pullistelevat Kalliossa, Arabiassa ja Käpylässä - toisin kuin Paloheinässä, Lauttasaaressa ja Munkkiniemessä. Helsingin Sanomat. Viitattu 15.10.2024. <https://www.hs.fi/pkseutu/art-2000005363606.html>

Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa: määrällisen tutkimuksen perusteet. E-kirja. Helsinki: Tammi.

Virtanen, T. & Pelkonen, J. 2023. Poissa porukasta - Vahvista kouluun kiinnittymistä ja puutu poissaoloihin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vuori, J. 2024. Johdatus laadulliseen tutkimukseen ja verkkokäsikirjaan. Teoksessa Vuori, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto. Viitattu 7.11.2024. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/johdatus-laadulliseen-tutkimukseen-ja-verkkokasikirjaan/>

Wallin, A. 2011. Sosiaalityö koulussa - avaimia hyvinvointiin. Helsinki: Tietosanoma.

Yhdenvertaisuus 2024. Mitä yhdenvertaisuus on. Viitattu 8.12.2024. <https://yhdenvertaisuus.fi/mita-yhdenvertaisuus-on>

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014

Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2024a. Positiivinen erityiskohtelu. Viitattu 8.12.2024. <https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/positiivinen-erityiskohtelu>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2024b. Koulutus ja varhaiskasvatus. Viitattu 5.12.2024. <https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/koulutus>

YK:n lapsen oikeuksien komitea. 2015. Yleiskommentti nro 1 (2001) - 29 artiklan 1 kohta: Koulutuksen tavoitteet 2015. Viitattu 5.11.2024. https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37288006/CRC_GC_2001_1_julkaisu.pdf/789f11d4-3c6b-3dd1-a747-4256eb43cc6c/CRC_GC_2001_1_julkaisu.pdf?t=1465380388000

Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991

Ylikoski, E. 2006. Onko uskonottomuudesta elämänkatsomukseksi? Vapaa Ajattelija 1/2006. Viitattu 3.11.2024. https://www.vapaa-ajattelijat.fi/lehti/2006_01/onko_uskonottomuudesta_elamankatsomukseksi.html

Ylikoski, E. 2016. Jumalanpalvelus on eri asia kuin suvivirsi. Viitattu 4.11.2024. <https://vapaa-ajattelijat.fi/blog/blogi/jumalanpalvelus-on-eri-asia-kuin-suvivirsi/>

Ylikoski, E. 2017. Uskonottomuus Suomessa. Teoksessa Illman, R., Ketola, K., Latvio, R. & Sohlberg, J. (toim.) Monien uskontojen ja katsomusten Suomi. Kirkon tutkimuskeskus. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 48, 159. Viitattu 12.5.2024. <https://evl.fi/documents/1327140/45386794/Ktk+-+Monien+uskontojen+ja+katsomusten+Suomi/c8c8d8be-e49b-5998-3539-6b2a29a4903d>

Yvtltk 2024a. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta. Viitattu 22.11.2024. <https://www.yvtltk.fi/fi/>

Yvtltk 2024b. Tapauselosteet 2024. Uskontoon tai vakaumukseen perustuva syrjintä koulun tilaisuuden järjestämisessä. Viitattu 22.11.2024. https://yvtltk.fi/fi/index/materiaalit/tapauselosteet_3/tapauselosteet2024.html

Åkerblad, L. & Seppänen-Järvelä, R. 2024. Monimenetelmällinen tutkimus. Opas suunniteltuun ja toteutukseen. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus.

Julkaisemattomat lähteet

Rantakari, J. 2024. Uskontokuntiin kuulumattomat 7-16 vuotiaat. Sähköposti 14.8.2024. Tilastokeskus. Helsinki

Rapo, M. 2024. Uskontokuntiin kuulumattomat 7-16 vuotiaat. Sähköposti 21.8.2024. Tilastokeskus. Helsinki

Ylikoski, E. 2024. Vapaa-ajattelijain liiton tavoitteet opinnäytetyön suhteen. Sähköposti 12.11.2024. Vapaa-ajattelijain Liitto ry. Helsinki.

Kuviot

Kuvio 1: Vaihtoehtoista toimintaa järjestävä taho (n=62)	30
Kuvio 2: Yhteistyötaho vaihtoehtoisessa toiminnassa (n=57)	31
Kuvio 3: Uskonnollisen ja vaihtoehtoisen tilaisuuden yhdenvertaisuus (n=58).....	32
Kuvio 4: Lapsen osallistuminen kouluaikana järjestettäviin uskonnollisiin ja vaihtoehtoiisiin tilaisuuksiin (n=60)	33
Kuvio 5: Tyytyväisyys uskonnollisista ja vaihtoehtoisista tilaisuuksista tiedottamiseen (n=61)	34
Kuvio 6: Muiden lasten suhtautuminen uskontokuntiin kuulumattomaan lapseen (n=46)	35
Kuvio 7: Onko lapsen kanssa keskusteltu siitä, että kaikki eivät osallistu samaan tilaisuuteen (n=61)	36
Kuvio 8: Miten OPH:n ohje uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisestä on ollut esillä koulussa (n=58)	37
Kuvio 9: Miten vanhemmat kokevat oppilashuollon voivan vaikuttaa uskontokuntiin kuulumattomien oppilaiden yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen (n=62)	38

Liitteet

Liite 1: Kyselyn saatekirje	77
Liite 2: Verkkokysely	78
Liite 3: Luokittelukaavio: Koulun toiminta.....	82
Liite 4: Luokittelukaavio: Vanhempien käsitys lapsen tunteista ja kokemuksista	83

Liite 1: Kyselyn saatekirje

Hei!

Teemme sosionomiopintoihimme liittyvää opinnäytetyötä yhteen katsomukselliseen vähemmistöön, eli uskontokuntiin kuulumattomiin lapsiin liittyen. Opinnäytetyössämme selvitämme uskontokuntiin kuulumattomien lasten vanhempien kokemuksia siitä, kuinka heidän lastensa yhdenvertaisuus toteutuu peruskoulussa.

Opinnäytetyö toteutetaan yhteistyössä Vapaa-ajattelijain Liitto ry:n kanssa. Vapaa-ajattelijain Liitto ry on uskonnottomien etu-, ihmisoikeus- ja kulttuurijärjestö. Jos olet uskontokuntiin kuulumattoman lapsen vanhempi, toivomme, että voit käyttää hieman aikaasi verkkokyselyyn vastaamiseen.

Tarkoituksenamme on selvittää vanhempien näkemyksiä siitä, altistuvatko uskontokuntiin kuulumattomien perheiden lapset eriarvoisuuden ja ulkopuolisuuden kokemuksille peruskoulun aikana. Lisäksi meitä kiinnostaa vanhempien kokemukset siitä, kokevatko uskontokuntiin kuulumattomien perheiden lapset syrjintää peruskoulun arkeen ja erilaisiin kouluaikaan sijoituviiin tapahtumiin, kuten esimerkiksi lukukauden päätösjuhliin, sisältyen.

Lisäksi tutkimme vanhempien ajatuksia siitä, voisiko oppilashuollon keinoin parantaa uskontokuntiin kuulumattomien oppilaiden yhdenvertaisuuden toteutumista. Tavoitteenamme on myös tuottaa uutta tietoa, jota voitaisiin hyödyntää monipuolisesti niin peruskoulun toiminnan kehittämisen ja suunnittelun tukena, kuin myös parantamaan oppilaiden ihmis- ja perusoikeuksien toteutumista peruskoulussa.

Kyselylomakkeen täyttöön menee aikaa noin 10-20 minuuttia. Kyselyssä on sekä avoimia, että monivalinta- kysymyksiä. Kysely on täysin vapaaehtoinen ja siihen vastataan täysin anonyymisti. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti. Opinnäytetyömme valmistuu vuoden 2024 loppuun mennessä. Kyselyn analysoidut tulokset ovat sen jälkeen luettavissa valmiista opinnäytetyöstä theseus.fi-sivustolla.

Toivomme saavamme vastauksia 30.9.2024 mennessä!

Kiitos vastaamisesta ja aurinkoista syksyn jatkoa! 😊

Terveisin,

Miia Jansson, (miia.jansson@student.laurea.fi)

Johanna Kälkäjä, (johanna.kalkaja@student.laurea.fi)

Laurea-ammattikorkeakoulu

Liite 2: Verkkokysely

1. Lapseni on uskontokuntaan kuulumaton ()

2. Millä alueella lapsesi käy koulua?

- Pääkaupunkiseutu
- Muu Uusimaa
- Varsinais-Suomi
- Satakunta
- Kanta-Häme
- Pirkanmaa
- Päijät-Häme
- Kymenlaakso
- Etelä-Karjala
- Etelä-Savo
- Pohjois-Savo
- Pohjois-Karjala
- Keski-Suomi
- Etelä-Pohjanmaa
- Pohjanmaa
- Keski-Pohjanmaa
- Pohjois-Pohjanmaa
- Kainuu
- Lappi
- Ahvenanmaa

3. Osallistuuko lapsesi uskonnon vai elämäkatsomustiedon opetukseen?

- Lapseni osallistuu elämäkatsomustiedon opiskeluun
- Lapseni osallistuu uskonnon opetukseen

4. Miksi valitsitte uskonnon opetuksen?

- Lapseni osallistuu uskonnon opetukseen, mutta vain siksi, koska elämäkatsomustiedon opetusta ei järjestetä
- Valitsimme tämän, koska emme halunneet lapsen erottuvan joukosta
- Koemme, että uskonnon opetus on tärkeä osa peruskoulun opetusta
- Muu vastaus:

5. Minkälaisia koko koulun yhteisiä tilaisuuksia ja tapahtumia lapsenne koulussa järjestetään?

6. Minkälaisia uskonnollisia ja niille vaihtoehtoisia tilaisuuksia tai tapahtumia lapsenne koulussa järjestetään?

7. Kuka/mikä taho on järjestänyt vaihtoehtoisia toimintaa uskonnollisten tilaisuuksien rinnalla? Voit valita useamman vaihtoehdon.

- koulussa ei järjestetä uskonnollisia tilaisuuksia, joten vaihtoehtoisille tilaisuuksille ei ole tarvetta
- vaihtoehtoisia tilaisuuksia ei ole järjestetty
- tehtävään nimetty työryhmä
- elämäkatsomustiedon opettaja
- joku muu opettaja
- koulunkäyntiavustaja
- kuraattori
- kouluvalmentaja
- en tiedä
- Muu vastaus:

8. Onko vaihtoehtoisessa tilaisuudessa ollut yhteistyötahona jokin järjestö tai muu koulun ulkopuolinen toimija? Voit valita useamman vaihtoehdon.

- SPR
- MLL
- Kunnan nuorisotyö
- Kunnan kulttuuritoimi
- Kunnan liikuntatoimi
- Kirjasto
- Ei ole ollut yhteistyötahoa
- Muu vastaus:

9. Kuinka yhdenvertaisia uskonnollinen ja vaihtoehtoinen tilaisuus ovat olleet sisällöltään ja toteutukseltaan?

- Tilaisuudet ovat olleet pääsääntöisesti yhdenvertaisia
- Tilaisuudet eivät pääsääntöisesti ole olleet yhdenvertaisia
- En ole saanut tietoa tilaisuuksien sisällöistä
- Muu vastaus:

10. Osallistuuko lapsesi kouluaikana järjestettäviin uskonnollisiin tilaisuuksiin (uskonnollinen aamunavaus, joulukirkko jne.) vai vaihtoehtoisiin tilaisuuksiin? Jos valitset vaihtoehdon "Muu", avaathan valintaasi lyhyesti.

- Lapseni osallistuu uskonnollisiin tilaisuuksiin
- Lapseni osallistuu vaihtoehtoisiin tilaisuuksiin
- Muu vastaus:

11. Kuinka tyytyväisiä olette olleet uskonnollisista ja vaihtoehtoisista tilaisuuksista tiedottamiseen?

Erittäin tyytyväinen 1 2 3 4 Erittäin tyytymätön

12. Halutessasi perustele vastauksesi edelliseen.

13. Minkälaisia **hyviä** kokemuksia perheellänne on koulun ja kodin välisestä yhteistyöstä elämäntutkimustietoon, uskonnollisiin tilaisuuksiin ja vaihtoehtoisiin tilaisuuksiin liittyen?

14. Minkälaisia **huonoja** kokemuksia perheellänne on koulun ja kodinvälisestä yhteistyöstä elämäntutkimustietoon, uskonnollisiin tilaisuuksiin ja vaihtoehtoisiin tilaisuuksiin liittyen?

15. Miten uskonnolliset tilaisuudet ja niiden vaihtoehtoiset tilaisuudet ovat vaikuttaneet lapsesi haluun mennä kouluun? Voit halutessasi valita useamman vaihtoehdon.

- Tilaisuudet eivät ole vaikuttaneet lapseni haluun mennä kouluun
- Lapseni ei ole halunnut osallistua kumpaankaan tilaisuuteen
- Lapseni ei ole halunnut mennä kouluun ollenkaan
- Muu vastaus:

16. Jos lapsellasi on ollut asiaan liittyviä epäreiluuden kokemuksia, niin minkälaisia ne ovat olleet?

17. Jos lapsellasi on ollut ulkopuolisuuden kokemuksia uskontokuntiin kuulumattomuutensa takia, niin minkälaisia ne ovat olleet?

18. Miten lastasi on kohdeltu muiden oppilaiden taholta, jos hän ei osallistu uskonnollisiin tapahtumiin/uskonnon opetukseen?

19. Miten lapsenne on kokenut tilanteen, jossa hänen luokkakaverinsa menevät uskonnolliseen tilaisuuteen ja hän menee vaihtoehtoiseen tilaisuuteen?

20. Onko lapsenne kanssa on koulussa ja kotona käsitelty sitä, että kaikki eivät osallistu samaan tilaisuuteen? Voit valita useamman vaihtoedon ja halutessasi voit tarkentaa vastausta kohdassa "Muu".

- Asiasta on keskusteltu kotona
- Asiasta ei ole keskusteltu kotona
- Asiasta on keskusteltu koulussa
- Asiasta ei ole keskusteltu koulussa
- Muu vastaus:

21. Opetushallituksen ohjeesta ilmenee: *"Opetuksen järjestäjä voi päätyä myös siihen, ettei koulun työsuunnitelmassa määriteltynä työaikana järjestetä uskonnollisia tilaisuuksia tai toimituksia. Tähän ratkaisuun tulee päätyä myös silloin, kun esimerkiksi koulun tilat tai henkilöstöresurssit eivät käytännössä mahdollista järjestää uskonnollisia tilaisuuksia tai toimituksia taikka niille vaihtoehtoista ohjelmaa lakien ja näiden ohjeiden mukaisesti."*

Onko tämä vaihtoehto ollut esillä lapsenne koulussa?

22. Mitä mieltä olette siitä, että uskonnollisia tilaisuuksia ei sisältyisi koulupäiviin lainkaan?

23. Miten oppilashuolto voisi omalta osaltaan edistää uskontokuntiin kuulumattomien oppilaiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta?

- Luomalla kouluihin toimintatapoja, jotka turvaavat yhdenvertaisuuden toteutumisen
- Huomioimalla koulujen vähemmistöryhmien osallisuuden
- Käymällä aktiivista keskustelua vanhempien kanssa
- Muu vastaus:

24. Heräsikö mielessäsi tämän kyselyn aikana joitakin muita kysymyksiä tai aiheita, joihin haluaisit vielä ottaa kantaa?

Vastauksesi on tallennettu, kiitos vastaamisesta!

Liite 3: Luokittelukaavio: Koulun toiminta

YHDISTÄVÄ LUOKKA			
Koulun toiminta			
YLÄLUOKAT			
Tiedotus	Koulun käytänteet ja ilmapiiri	Koulun ja kodinvälisen yhteistyö	ET-opetus
ALALUOKAT			
Tiedotusta ei suunnata kaikille	Koulun vaihtelevat toimintatavat	Yhteistyö vaatinut huoltajan aktiivisuutta	Hyvät kokemukset ET-opetuksesta
Tiedotus on puutteellinen	Tilaisuuksien yhdenvertaisuus ei toteudu	Koulun epäasiallinen suhtautuminen vanhempiin	Huonot kokemukset ET-opetuksesta
Tiedon saaminen edellyttänyt huoltajan aktiivisuutta	Koulun asenne uskontoa suosiva	Huoltajan puuttuminen asiaan ei ole muuttanut tilannetta	
Tiedottaminen parantunut	Uskonnonvapauteen liittyvät vaikeudet	Hyvät kokemukset yhteistyöstä	
	Koulu ei noudata OPH:n ohjeita		
	Yhteisissä tapahtumissa uskonnollista sisältöä		

Liite 4: Luokittelukaavio: Vanhempien käsitys lapsen tunteista ja kokemuksista

YHDISTÄVÄ LUOKKA	
Vanhempien käsitys lapsen tunteista ja kokemuksista	
YLÄLUOKKA	
Osallisuus	Yhdenvertaisuus
ALALUOKKA	
Eriarvoisuuden kokemukset	Kokemukset eriarvoisuudesta
Ulkopuolisuuden kokemukset	Tilaisuuksien eriarvoisuus
Kokemukset yksinäisyydestä ja ulkopuolisuudesta	Opetusmateriaalien eriarvoisuus
Hämmentyneisyyden kokemukset	Uskonnon vapaus ei toteudu
Vanhempien omat kokemukset	Lapsen syyllistäminen
Neutraalit ja positiiviset kokemukset	Neutraalit ja positiiviset kokemukset